

Şanlıurfa'da Enbiya Kıssaları

A. Selami YILDIZ

A. Selamî YILDIZ

ŞANLIURFA'DA ENBİYÂ KISSALARI

ŞURKAV YAYINLARI: 23

A. Selamî YILDIZ

ŞANLIURFA'DA ENBİYÂ KISSALARI

- ﴿﴾ Hz. Âdem Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Nûh Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. İbrâhim Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Lût Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. İshâk Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Ya'kûb Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Yûsuf Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Eyyûb Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Elyeba Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Şu'ayb Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. Musa Kıssası ve Şanlıurfa
- ﴿﴾ Hz. İsâ Kıssası ve Şanlıurfa

ŞURKAV YAYINLARI: 23

**ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR, EĞİTİM, SANAT
VE
ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI: 23**

ISBN 975-7394-21-1

Birinci Baskı
Nisan 2000

Disgi ve Mizampaj
Nurgül YILDIZ

Kapak Gravür
Dr. Burhan VURAL
XIX yy'da Halil'ür-Rahman Gölü ve Rızvaniye Camiî

Yayın Hakkı
Yazı ve fotoğraflar dipnot veya bağlaç usulü
kaynak gösterilmeden kullanılamaz

Baskı
TŞOF PLAKA MATBAACILIK TİC. ve SAN. A.Ş.
Tel: (312) 267 08 97

Merhum babam

İbrâhim Halil YILDIZ'ın
âziz hatırasına.

ŞURKAV
ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE
ARAŞTIRMA VAKFI

25 Aralık 1990 tarihinde Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde kurulan Vakıf; Şanlıurfa ilinin tarihini, kültür ve san'at eserlerini ortaya çıkararak yaşatmak; bu maksat doğrultusunda konferans, sempozyum, panel, kongre, seminer, sergi, anma günleri ve benzeri faaliyetler düzenlemek, iştirak etmek, maddi ve manevi katkılarda bulunmak; korunmaya değer kültürel tabiat ve san'at varlıklarını korumak ve tanıtımını sağlamak; bunun için gerekli restorasyon ve çevre düzenlemeleri yapmak, projeler hazırlamak; Şanlıurfa ilinin tarihi ve kültürel değerlerinin tanıtılması için gerekli araştırma, derleme ve inceleme çalışmaları yapmak, bu alanda yapılan çalışmaları desteklemek amaçlarını taşımaktadır.

ŞURKAV, Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1997 yılında tesbit edilen en başarılı üç vakftan biri olmuştur.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VII
TAKDİM	IX
ÖNSÖZ	X
I.GİRİŞ	1
A. ŞANLIURFA BÖLGESİ TÂRİHİ	1
1. İslâm Fetihleri Öncesi Şanlıurfa	1
2. İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa	5
B. ENBİYÂ KISSALARI	10
1. Kıssas-ı Enbiyâlar	13
2. Kıssa-i Yûsuf Konulu Eserler	14
3. Târih Kitapları	15
II. ŞANLIURFA'DA ENBİYÂ KISSALARI	17
A. HZ. ÂDEM	17
1. Hz. Âdem Kıssası ve Şanlıurfa	17
2. Hz. Âdem Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı yetlerin Me'âlleri	19
B. HZ. NÛH	21
1. Hz. Nûh Kıssasının Tûfân'a Kadar Olan Kısımının Özeti	22
2. Hz. Nûh'un Gemisinin Tûfândan Sonra Cûdî Dağında Karaya Oturması ve Şanlıurfa	22
3. Hz. Nûh Kıssası İle İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı yetlerin Me'âlleri	24
C. HZ. İBRÂHİM	27
1. Hz. İbrâhim'in Bâzı Vasıfları	27
2. Hz. İbrâhim'in Şanlıurfa'da Doğduğuna ve Yaşadığına Dair Bazı Rivâyetler	31
3. Hz. İbrâhim Kıssası ve Şanlıurfa	37
4. Hz. İbrâhim'in Harrân'dan Hicretinden Sonraki Hayatı	61
5. Şanlıurfa Folklor'unda Hz. İbrâhim ile İlgili Bazı Rivâyetler	72

D. HZ. LÛT	.77
1. Hz.Lût Kıssası ve Şanlıurfa	.77
2. Hz. Lût'un Harrân'dan Hicretinden Sonraki Hayatı.	.78
3. Hz. Lût Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı yetlerin Me'âlleri	.79
E. HZ. İSHÂK	.81
F. HZ. YA'KÛB	.83
G. HZ. YÛSUF	.86
H. HZ. EYYÛB	.88
1. Hz. Eyyûb'un Nesebi	.88
2. Hz. Eyyûb Kıssası ve Şanlıurfa	.88
3. Şanlıurfa Folklorunda Hz. Eyyûb ile İlgili Bazı Anlatılar	.91
İ. HZ. ŞU'AYB	.95
1. Hz. Şu'ayb Kıssası ve Şanlıurfa	.95
2. Şu'ayb Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîmde Zikredilen Bazı Âyetlerin Me'âlleri	.97
J. HZ. MÛSÂ	.99
1. Hz. Mûsâ Kıssası ve Şanlıurfa	.99
2. Hz. Mûsâ Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı yetlerin Me'âlleri	.100
K. HZ. İSÂ	.103
III. SONUÇ VE ÖNERİLER	.105
IV. KAYNAKLAR	.115
A. YAZILI KAYNAKLAR	.115
B. KAYNAK KİŞİLER	.117
V. SUMMARY	.120

KISALTMALAR

A.S. (a.s.)	: Aleyhi's-selam
AKDTYK.	: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
b.	: Baskı
C.	: Cilt
C.C.	: Celle Celâluhû
Çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Enst.	: Enstitüsü
Foto.	: Fotoğraf
H.	: Hicrî
HZ.,(Hz.)	: Hazret-i
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.B.	: Kültür Bakanlığı
km.	: Kilometre
M.	: Milâdî
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
No:	: Numara
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Prof.	: Profesör
(r.a.)	: Radiya'llâhu Anh
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Salle'llâhu Aleyhi Ve Sellem
ŞURKAV	: Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı
ş.y.	: Şehir yok
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDEA.	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme
t.y.	: Târih yok
vb.	: ve benzeri
Yard.	: Yardımcı
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

TAKDİM

Şanlıurfa, farklı inançlar ve bu inançlarla bağlantılı kültürlerin yüzyıllar boyu harman olduğu, savrulduğu, kıvamına erişip öz'lerde durulduğu, sergilendiği bir Şehir. Başta Peygamberlerin atası; Müslümanların, Hıristiyanların, Mûsevilerin hep birlikte benimsediği Hz. İbrahim (a.s.), Makamı ve hayatına ait canlı hatıralarının önemli bir bölümü ile burada. Sabr'ın timsali Hz. Eyyûb (a.s.) çileyi burada çekmiş, "herşey bitti" sanılırken, mucizevî şifayı burada bulmuş..

Her iki Peygamber'e ait muhtelif makamlar ve mekânlar bugün Devlet Bütçesinden ayrılan meblâğ ile "**İnanç Turizmi**" çalışmaları kapsamında kudsîyetine lâıyk hale getirilmekte, bu yerler çeşitli dinlere mensup insanların ziyaretgâhı olmaktadır.

Peygamberler Şehri Urfa'dan başta adı geçen iki Peygamber olmak üzere; burada doğmuş, burada Hakkın elçiliği görevini üstlenmiş, yahut başka yerlerde iken burası ile temas kurmuş ve ilgisini eksiltmemiş çok sayıda Peygamber vardır. Hatib'ül Enbiya Hz. Şuayb (a.s.), damadı Hz. Musa (a.s.)'nın hayatlarının Urfa ile bağlantısı unutulmaz anılar taşır.

Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarından **A. Selâmi Yıldız**'ın hazırlamış olduğu elinizde bulunan "**Şanlıurfa Enbiya Kıssaları**" isimli Eserde adını zikr'ettiklerimizle birlikte bir düzine miktarında Peygamberin İlimizle ilişkilerini okuyacaksınız. Enbiya Kıssalarının Filistin'e, Mekke ve Medine'ye uzanan bölümlerini âyet, hâdis ve nesiller boyu Halk'a mal olmuş maddi ve manevî folklor bilgileri ışığında görmüş olacaksınız. Bu bilgilerle bugün "**İnanç Turizmi**"nde önemli bir yer tutan "**Hicaz-Kudüs-Şanlıurfa**" üçgeninin mahiyetini daha iyi değerlendirme imkânını bulacaksınız.

14 asır öncesine kadar Peygamberlerden alınan mesajlar ve değişik kültürlerin feyz'i ile önemli uygarlıkların beşiği haline gelen Şanlıurfa'da, bugün ayrıca **GAP** ile çağdaş güzellikleri yaşama iştîyakı vardır. Halk, Devletimizin ve Milletimizin bünyesine uygun şekilde "**Muasır medeniyet seviyesiyle bütünleşme**" çabası içerisinde. Bu konumda Şanlıurfa, çeşitli değerleri yanında "**İnanç Turizmi**"ne katkısı yönünden önemli potansiyeli bulunan Şehirlerden biri olma vasfına da haizdir.

"**Şanlıurfa'da Enbiya Kıssaları**" isimli Kitabı ile yararlı bir çalışma yapan **A. Selâmi Yıldız**'ı kutlar, yeni çalışmalarında başarılar diler, Eserin yayınlanmasında emeği geçenlere teşekkür ederim.

Şahabettin HARPUR

Şanlıurfa Valisi

ŞURKAV Başkanı

ÖNSÜZ

Şanlıurfa oldukça eski bir tarihî geçmişe sahiptir. Ünlü târihçi **Ebul Farac**'a göre Nûh tufanından sonra kurulan ilk şehirlerden biridir. Târih araştırmacıları ve arkeologlar Şanlıurfa bölgesi üzerinde yaptıkları araştırmalarda ve kazılarda bu bölgenin târihini M.Ö. 8500 yıllarına kadar götürebilmektedirler.

Şanlıurfa, târihin gelişen süreci içerisinde, bir çok uygarlığa beşiklik etmiş bir şehir olarak özelde ülke coğrafyasında, genel olarak da dünya coğrafyasında müstesna bir yere sahiptir. Maddî ve mânevî alandaki kültürlerin oluşumunda, gelişiminde ve yaşatılmasında önemli bir mekân olmuştur. İşte bu kültür öğeleri “**Folklor**” araştırmacılarının ilgi odağı haline gelmiştir.

Şanlıurfa, bir çok peygamberi bağrından çıkarmış, bir çok peygamberin uğrak yeri olmuş ve bu yüce insanlara ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Bu özelliğinden dolayı “**Peygamberler Şehri**” diğeri bir anlatımla “**Enbiyâlar Şehri**” olarak bilinmekte ve anılmaktadır. Bu anlamda halka mal olmuş ve anonimleşmiş halk bilgileri ile, bu peygamberlere izafe edilen bir çok makam dikkate şayandır. İşte bu çalışmanın amacı, halka mal olmuş maddî ve mânevî alandaki kültürel ürünleri araştırmak, incelemek, sınıflandırmak ve son aşamada da bir birleşime vardırarak, bölgesel kültürden ulusal kültüre, hatta evrensel kültüre katkıda bulunarak ilgili bilimlerin faydasına sunmaktır.

Enbiyâ kıssaları, târihin derinliklerinden süzülerek günümüze kadar, gerek yazılı gerek sözlü kaynaklarla gelebilen, her biri başlı başına bir târih ve içerdiği mesajlar itibariyle de İlâhî uyarı ve müjdeler halinde olan, çoğu Kur'ân-ı Kerîm ve hadisten kaynaklanan halk hikâyeleridir.

Araştırmamızda anonim halk bilgileriyle yetinilmeyip kıssalar aktarılmış, ilgili ayetler ve hadisler, hikâyeye içerisindeki önemine binaen belirtilmiştir. Kaynak bağlacı gösterilmeden yazılan metinler,

Şanlıurfa merkezde kaynak kişilerden derlenmiş anonim halk bilgileri olup, ortak anlatımların bileşimidir. Kaynak kişilerden derlenip de farklılıklar arz eden bilgiler araştırmamızın sonunda liste hâlinde verdiğimiz kaynak kişilere gönderme yapılarak, parantez içerisinde kaynak bağlacıyla listedeki sıra numarası verilerek gösterilmiştir. “**Şanlıurfa’da Enbiyâ Kıssaları**” konulu bu çalışma altı bölüm başlığı altında ele alındı.

I. bölümde: **Giriş** başlığı altında “**Şanlıurfa Bölgesi Târihi**” özet halinde verildi. Araştırma konumuz İslâmî içerikli olduğu için bölge târihini de, İslam fetihleri öncesi ve sonrası diye iki başlık altında değerlendirdik. Târihi bilgilerden sonra “**Enbiyâ Kıssaları**” başlığı altında “**Enbiyâ**” ve “**Kıssa**” terimlerini ele alarak, Türk edebiyatında yazılı Enbiyâ Kıssaları hakkında bilgiler verdik.

II. bölümde: **Şanlıurfa’da Enbiyâ Kıssaları** başlığı altında **H. Âdem** (a.s.), **H. Nûh** (a.s.), **H. İbrâhim** (a.s.), **H. Lût** (a.s.), **H. İshâk** (a.s.), **H. Yakub** (a.s.), **H. Yusûf** (a.s.), **H. Eyyûb** (a.s.), **H. Elyesâ’** (a.s.), **H. Şu’ayb** (a.s.), **H. Mûsâ** (a.s.), ve **H. İsa** (a.s.), olmak üzere toplam on iki peygamberin Şanlıurfa ile ilgili olan kıssalarını kronolojik bir sıra takip ederek aktardık.

III. bölümde: **Sonuç** başlığı altında araştırmamızda konunun geneli hakkında tespit ettiğimiz bulguları yorumlamaya çalıştık. Yapılabilecek çalışmaları ve önerilerimizi de bu başlık altında belirttik.

IV. bölümde: **Kaynak** Başlığı altında yararlanılan yazılı kaynaklar ve derleme yapılan kaynak kişiler hakkında tanıtıcı bilgiler verdik.

V. bölümde: Çalışmanın İngilizce özeti (Summary) verildi.

Derleme çalışmalarında bana yardımcı olan değerli hocam sayın **Mehmet OYMAK**’a, Türk Dili ve Edebiyat öğretmeni **M. Eşref YILDIZ**’a, bilgisayarla yazım işini gerçekleştiren kıymetli eşim **Nurgül YILDIZ**’a ve son kısımda verdiğimiz sözlü kaynaklar listesinde ismi zikredilen şahıslara ayrı, ayrı teşekkür ederim.

Şanlıurfa’da daha önce akademik düzeyde çalışılmamış bir

konuda, genel bir alışma yapmaya bizi yönlendiren değerli hocam sayın **Prof. Dr. Ömer OKUMUŞ**'a ve bu çalışmanın başarıyla tamamlanması için kıymetli zamanlarını bize ayarıp her kelimesinde emeği geçen, Harran Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü başkanı muhterem hocam **Yrd. Doç. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM**'a çalışmam süresince göstermiş olduğu yakın ilgi ve alâkalarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Kurulduğu günden bu güne dek Şanlıurfa ilinin tarihî ve kültürel değerlerinin tanıtılması için gerekli araştırma, derleme ve inceleme çalışmaları yapan; bu alanda yapılan çalışmaları destekleyen, ŞURKAV yönetim kuruluna, başkanı Şanlıurfa valisi sayın **Şahabettin HARPUR**'a, yüksek lisans tezimizi esas alarak hazırladığımız bu çalışmamızı yayınlatarak siz okuyuculara ulaşmasını sağladıkları için, teşekkürlerimi arz ederim.

A. Selâmi YILDIZ
Şanlıurfa-2000

I.GİRİŞ

A. ŞANLIURFA BÖLGESİ TÂRİHİ

Araştırma konumuz “Şanlıurfa'da Enbiyâ Kıssaları” olduğu için, Şanlıurfa Târihi hakkında kısaca malumat verme gereğini duyduk. Şanlıurfa târihini araştırırken, kıymetli târih araştırmacılarının eserlerini taradık. Bir târih araştırmacısı olmadığımız için târih araştırmacılarının konumuzla ilgili eserlerinden özet bilgiler çıkarmaya çalıştık. Bu çalışmamızda Şanlıurfa târihini iki başlık altında ele almayı uygun gördük.

1. İslâm fetihleri öncesi Şanlıurfa,
2. İslâm Fetihlerinden günümüze kadar Şanlıurfa,

1. İslâm Fetihleri Öncesi Şanlıurfa

Şanlıurfa, coğrafi özelliği nedeniyle üzerinde birçok bağımsız devlet ve beyliğin kurulmuş olduğu, değişik kültürel oluşumların kaynaştığı bir yerleşim merkezi olmuştur. Birçok uygarlığa beşiklik etmiştir. Gerek târihin başladığı ilk çağlarda ve gerekse diğer devirlerde Şanlıurfa, Doğu ile Batı kültürleri arasında bir köprü olmuştur. Doğuyu Batıya bağlayan ticârî ve askerî yolların buradan geçmesi, kavşak noktasında bulunması vb. sebeplerle de stratejik bir konum üstlenmiştir.

Meşhur Arap târihçisi **Ebul Farac**'a göre **Şanlıurfa, Nûh Tufanı**'ndan sonra yeryüzünde kurulan ilk şehirlerden biridir. **Ebul Farac**, eserinde “Eski Yunanlılar, **Enoch** (b.Yard, b. Kinan, b. Sam, b.Nûh) **Harmis** (Hermes) **Tris Magistos**, yani üç kere büyük (şeriât sahibi, din adamı, filozof) olan **Hermes**'in, insanlara şehir kurmayı öğrettiğini ve onun hayrete değer kanunlar yaptığını söylerler. Onun devrinde 180 şehir kurulmuştur ki-**Urhai** (Edessa), yani **Urfa** bunların en küçüğü idi” (FARAC, C.I. s.71) diye nakleder. Târihî **Harrân** şehrinin ise, “**Kainan** (b. Arphxad, b. Sam, b. Nûh) oğlu **Harrân** adına izafeten, **Kainan** tarafından inşa olunduğu” (FARAC, C.I, s.74) şeklinde bilgileri aktarır.

Hz. Âdem (a.s.)'in çiftçilik yaptığı, **Hz. Nûh** (a.s.)'un gemisinin karaya vurduğu dağın (**Cûdî**) bu bölgede olması, **Hz. İbrâhim** (a.s.)'in doğduğu ve ateşe atıldığı yeri işaret eden makamların varlığı, **Hz. Lût** (a.s.), **Hz. İshâk** (a.s.), **Hz. Ya'kûb** (a.s.), **Hz. Yûsuf** (a.s.), **Hz. Eyyûb** (a.s.), **Hz. Elyesâ'** (a.s.), **Hz. Şu'ayb** (a.s.), **Hz. Mûsâ** (a.s.) ve **Hz. İsâ** (a.s.)'nın bu bölgelerde yaşaması ve Şanlıurfa ile olan bağları yöredeki ilgili makamları, bu târihî şehrin “**Peygamberler Şehri**”adıyla anılmasını sağlamıştır.

Bugün Şanlıurfa diye anılan bu şehir, târihî süreç içerisinde çeşitli adlarla anılmıştır. Bölge için bildiğimiz en eski ad, “**Hitit çivi**

yazıları"metinlerinde bulunan M.Ö. 2000'in yarısına ait olan "**Hur Memleketleri**"adıdır. Bölgenin kuzey doğusunda "**Alşe**", kuzeyinde ve güney batısında ise "**Aştata**"ülkelerinin bulunduğu son tetkiklerin bir neticesi olarak kabul edilebilir. M.Ö. I. Bin yılında bölgenin adı **Asur Vesikalari**'nda "**Hanigalbat**"olarak geçer. Bu arada bölgenin kuzey doğu kısmı ikinci ve tâli bir ülke olarak "**Kummuhu**"adıyla geçmektedir ki, bu ad sonraları "**Kommagene**"ye dönüşmüştür. M.Ö.15. yy.'da başlayıp 13. yy. ortalarında dağılan "**Mitanni Hamigalbat**" devletinin çekirdek arazisini teşkil etmiş olması bakımından "**Balih**"ve "**Habur**"havzalarının, bu devletin adı ile anıldıkları anlaşılmaktadır. (İŞILTAN, s.3-4)

Târihî **Harrân** şehrinin adına da ilk olarak M.Ö. 2000 yıllarına ait eski "**Kültepe Tabletleri**"ile son zamanlarda ortaya çıkan **Mari Vesikalari**'nda rastlanılmaktadır. **Mari Vesikalari**, Harrân'daki **Ay Tanrısı Mabedi**'nde bir anlaşmanın imza edildiğine dair bir kayıt ihtiva etmektedir. M.Ö. 2000 yıllarının ikinci yarısında ise Harrân'dan **Hitit Vesikalari**'nda müteaddit defalar bahsedilmektedir. Meselâ, Hitit Kralı **Şubuiluliuma** ile Mitanni Kralı **Mativaza** akdetmiş oldukları muahedeye **Harrân**'ın ay ve güneş Tanrıları'nı şahit olarak çağırılmışlardır. Bu itibarla bu çağa ait eski Önasya'yı temsil eden haritalarda Harrân şehri işaret edilmiş bulunmaktadır. Asur devrine ait vesikalarda da Harrân şehrinden bahsedilmektedir. (İŞILTAN, s.5-6)

Özet olarak târihî süreç içerisinde **Şanlıurfa** şehri "**Hur Memleketleri**", "**Hanigalbat**", "**Osroene (Osrone)**", "**Edessa**", "**Ruhâ-Reha**", "**Urhâ**", "**Urhai**"adıyla anılmıştır. Şanlıurfa bölgesinde Harrân'dan sonra en eski vesikalarda adı geçen yegâne şehir **Samsat**'tır.

İslâm Fetihleri öncesi Şanlıurfa bölgesi târihî devreleri şunlardır:

a. Aramî İstilası ve Asurî Hakimiyeti Devri

Mezopotamya'da Aramî istilâsı muhtelif kabileler tarafından yapılmıştır. Bu grupların mahiyeti pek açık olmamakla beraber bunlar arasında "**Ahlamu**"denilen bir aşiretler konfederasyonunun bulunduğu bilinmektedir. M.Ö. 1200. yıllarına doğru Hitit devleti ortadan kalkınca Asurîler çeşitli mücadeleler ve savaşımlardan sonra bölgeye akınlar düzenlemiş ve M.Ö.8.yy.'a kadar Aramîlerle (Samî kavminin bir koludur) Asurîler arasında şiddetli çatışmalar vuku bulmuştur. M.Ö. 805 yıllarından itibaren Aramîler, Asurîler'in itiaatı altına girmiş ve bölge tamamıyla Asurîler'in eline geçmiştir.

Siyâsî varlıklarının nihayet bulmasına rağmen Aramîler'in, bütün **Mezopotamya** ve **Suriye** bölgesinde, gerek lisanî ve gerekse ırkî bakımdan rol ve tesirleri devamlı olmuştur. Bilindiği gibi Asur İmparatorluğu'nu, **Babil devleti** ile **Medler** müştereken yıktılar. Bu hadisenin bölge bakımından ehemmiyeti haiz yönü, gelmiş geçmiş en

kudretli dünya imparatorluklarından birini kurmuş olan Asurluların M.Ö. 610 yılında son nefeslerini **Harrân**'da vermiş olmalarıdır. (İŞİLTAN, s.7-11)

b. Medler ve Persler Devri

El cezire ve **Osrhoene** üzerinde Asurî hakimiyeti sona erdikten sonra, önce Medler ve bilahare de onların yerine geçen Persler'in hakimiyet devresi başlamıştır. Med krallığının kurucusu **Kyaxares**'den sonra onun yerine geçen **Astyages** zamanında da **Harrân** başta olmak üzere Orta ve Yukarı **Mezopotamya** tamamen İranlıların elinde kalmıştır. Persler'in, bütün Önasya'ya hakim büyük bir devlet kurmalarıyla bölge iki yüzyılı aşan bir müddet için, târihin karanlıklarına gömülmüştür. Yalnız bu arada zikri ehemmiyetli görülebilecek yegâne hadise, **Büyük İran İmparatorluğu**'nda Aramî halkı ile Aramî dilinin ve yazısının gösterdiği büyük inkişâfın delili olan bu dilin, devletin resmi lisanı olarak kabul edilmesidir. (İŞİLTAN, s.11)

c. Büyük İskender İstilâsı ve Helenizm Devri

Büyük İskender istilâsı ile onu müteakip bölgeyi içine alan Selefkoslar devri, **Osrhoene** için gayet ehemmiyetli olmuştur. Umumiyetle Helenizm'in tesiriyle yeni bir kültür dairesi içine giren ekseriyeti Aramîler'den müteşekkil **Mezopotamya** ahali, eski Grek kültür ve ilim müktesebatını Arablar'a nakletmiş olmaları dolayısıyla, cihan târihi çapında ehemmiyet taşıyan bir inkişâfın âmilleri olmak şerefini, ancak İskender istilâsı sayesinde kazanabilmişlerdir. Her bakımdan büyük ehemmiyet taşıyan birçok şehir, târihin bu devresinde kurulmuştur. Büyük İskender M.Ö.331 yılı **Nikephorion** (Rakka)'nun kurulduğu "**Thapsakos**" yanında **Fırat Nehri**'ni geçerek Mezopotamya'ya ayak basmış ve buraları ele geçirmiştir. Bu devre içersinde, **Grek** ve **Mekadonya** yurtlarından bu bölgelere büyük ölçekte göçler vuku bulmuştur. Bu bölgelerde eski Grek âdetlerine göre yeni **Mezopotamya** şehirleri kurulmuş, yeni kurulan bu şehirlere eski yurtlarındaki mahallerin isimleri verilmiştir. Böylece, Selefkoslar devletinin esas vatandaşları teşkil etmişlerdir. Yerli Aramî halkı da kendi kendilerini helenize etmeye çalışmış ve bunda muvaffak olmuşlardır. Kuruluşları bölge için en ziyade ehemmiyeti haiz olan bu devirdeki şehirler, **Edessa** (Urfa), **Karrai** (Harrân), **Makedonopolis** (Birecik), **Nikephorion** (Ragga-Rakka), **Anthemusia** (Suruc-Suruç), **Kirkesion** (Oargisiya)'dırlar. **Osrhoene**'nin büyük bir kısmı, **Mezopotamya**'nın bütünü ile birlikte M.Ö. 137'den sonra Arsakidler'in eline geçmiştir. (İŞİLTAN, s. 12,13)

d. Osrhoene Krallığı Devri

M.Ö. 132'de bölgede ilk ve bağımsız bir krallık olarak Osrhoene (Osrone) Krallığı'nın kurulduğunu görüyoruz. M.Ö.132'de kurulan bu

krallığın toplam yirmi sekiz hükümdar idaresinde 347 yıllık (M.Ö. 132 - M.S. 216), bir hakimiyeti sürmüştür. Bu devirdeki kralların genellikle Arap hânedanından oldukları, târihçiler tarafından kabul görmektedir. Osrhoene (Osrone) krallığı, **Selefkos I** tarafından evvelce mevcut olan eski bir yerleşim bölgesinde (**Edessa**) kurulmuştur. Küçük Osrhoene krallığının târihi hakkındaki bilgiler **Tell-Mahre'li Dionysios'un** kroniğine dayanmaktadır. **Arjow** (El'de Aryu) M.Ö 132'de Osrhoene krallığını kurmuştur.

M.Ö.4 ile M.S.7 .yy'ları arasında ilk saltanatı olarak on yıl hüküm süren **Abgar V'in**, M.S 13-50 yılları arasında 37 sene devam eden ikinci saltanat devresi, Hıristiyanlık târihî bakımından harikulâde bir ehemmiyet taşıyor. Kendisinin ilk Hıristiyan kralı olduğu ve **Hz. İsa'nın** vefatına müteakip Hıristiyanlığı kabul ettiği, Abgar Efsanesi adıyla hikaye edilen **Abgar V**, bütün Hıristiyan âleminde meşhur olmuştur. **Abgar V** ile **Hz. İsa'nın** birbirlerine yazdıkları söylenen mektupların metinleri, bugün hâlâ batı dünyasında uğur getirici muska olarak kullanılmaktadır. Ayrıca **Hz. İsa'nın**, bizzat yüzünü bir beze sürmek suretiyle yüzünün hatlarını nakşettiği rivâyet olunan **Abgar V'e** gönderildiği için **Urfa** şehrine ait olduğu söylenen **Mandylion**, gerek Hıristiyan sanatında ve gerekse Orta Çağ'ın Bizans-İslâm ilişkilerinde oynadığı rol önemlidir. (İŞILTAN, s.17, 18)

e. Sasani İnan- Roma Mücadelesi Devri

Arsakidler'in yıkılışı ile **İnan'da** Sasani hânedanının saltanata geçişi Roma-İnan mücadelesinde yeni bir devre açmıştır. Romalılara karşı ilk Sasani hareketi, M.S 230 yılında **Ardaşir'in** (224-241) Romalılara harp ilan ederek onları bütün **Asya'yı** tahliyeye da'vet etmesiyle başlar. İki büyük devlet arasında silahlar, ancak pek kısa bir müddet için susmuştur. İslâm fetihlerine kadar müteakip devreler, bütün bölgenin iki büyük devlet arasında sayısız istilalara hedef olarak mütemadiyen tahrip edilmesiyle geçmiştir. (İŞILTAN, s. 21-26)

Bölge, M.S. 3. yüzyılın başından itibaren İslâm fetihlerine kadar süren bu dönem içinde, sürekli olarak Sasaniler (İranlılar) ve Romalılar arasında el değıştirip durmuştur. (AĞIRAKÇA, s. 93)

f. Roma-Bizans Devrinde Mezhep Mücadeleleri

Üçüncü miladi asırda Hıristiyanlığın ilk büyük merkezlerinden birisi halinde inkişaf eden **Osrhoene**, daha ilk Hıristiyanlık devirlerinden itibaren çıkan mezhep ihtilaflarının hepsine katılmış ve ihtilafların tabii neticesi olarak takibata hedef olmaktan kurtulamamıştır. İlk kurulan piskoposluklardan birisini teşkil eden **Edessa**, ilk Ökümenlik Konsil olan **İznik Konsil'ine** (M.S.325) piskoposu **Aithalas'ın** şahsiyle iştirak etmiştir. M.S. 381'de yapılan İznik

Konsili'ne ancak üç piskoposlukla iştirak etmiş olan Osrhoene'nin M.S. 451'deki **Kadıköy Ökümenlik Konsil**'ine 11 piskoposlukla katıldığı bilinmektedir. İkinci veya genç **Theodosius** (408-450) zamanında şarkın târihî inkişâfı üzerinde büyük tesirler yapan **Nasturilig**'in zuhuru ile 431'de **Efes Konsili**'nde mahkum edilen bu mezhebin merkezi **Urfa** olmuştur. (IŞILTAN, s. 26, 27)

2. İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa

Bu başlık altında yer alan târihî bilgiler **Doç. Dr. Ahmet AĞIRAKÇA**'nın 14-24 Kasım 1991 târihinde: "Şanlıurfa Kültür, Sanat ve Araştırma Vakfı"na (ŞURKAV) düzenlenen "**Hz. İbrâhim (a.s.)'i Anma Şanlıurfa I. Kültür ve Sanat Haftası Faaliyetleri**" Sempozyumunda sunulan "**İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa Târihine Genel Bir Bakış**" adlı bildiriden yararlanarak, özet bilgiler şeklinde verilmiştir.

a. Dört Halife Devri

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra baş gösteren **Ridde** hareketleri **Hız. Ebu Bekir** (r.a.)'in büyük azim ve gayretiyle bastırılır. İslâm devletinin bazı iç problemleri halledildikten sonra, başta devlet başkanı **Hız. Ebu Bekir** olmak üzere bütün ashap, İslâm'ı **Medine**'den dışarıya ve İslâm devletinin sınırlarının ötesine taşımak için büyük gayret sarf ederler. İslâm orduları, o günkü; dünyanın iki büyük süper gücü olan **Bizans** ve **İran Sasani** imparatorluklarının hakimiyetlerini kurdukları bölgeler üzerine sevk edilir.

İslâm orduları 634-636 yıllarında **Filistin**'de kazanılan **Yermuk** ve **Ecnadin** savaşlarıyla Bizans ordularını mağlup edip bütün **Filistin** ve **Suriye**'yi fetheder. Diğer taraftan İslâm orduları, **Halid b. Velid**, **Ka'ka b. Amr**, daha sonra **Müsenna b. Harise** ve **Sa'd b. Ebu Vakkas** kumandası altında **Fırat Nehri** kenarında, İran Sasani İmparatorluğu'nun kuvvetlerini birkaç kez arka arkaya yenilgiye uğratıp **İrak**'ı fethederler.

Gerek Bizans'ın elinde bulunan **Suriye**, **Filistin** ve **El Cezire**, gerekse Sasaniler'in egemenliği altında bulunan **İrak** toprakları üzerine giden bu İslâm orduları ashâbın ileri gelen büyük şahsiyet ve kumandanlarının yönetiminde görev başına gitmişlerdir. **Suriye**'yi büyük bir azim ve hırsıyla koruyan Bizans İmparatoru **Herakleios** yıllarca bölgede kalarak **Suriye**'yi kurtarmaya çalışmıştır. Ancak İslâm'ın adalet ve faziletini, Tevhit inancını insanlara ve dünyanın diğer bölgelerine taşımaya çalışan ashap samimi cihat anlayışıyla dünyanın en büyük ordularını **Yermuk**'ta mağlup etmiş, bu büyük yenilgiden sonra Bizans imparatoru **Herakleios El Cezire**'ye gelip burada beklemek zorunda kalmıştır.

İslâm fetihleri kesintiye uğramadan **Hz. Ömer** (r.a.) devrinde de devam etmiştir. **Suriye** orduları başkomutanlığına getirilen **Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah**, H.18 (M. 639) yılında vefat edince yerine kendisine vekalet etmek üzere **İyad b. Ganm**'i **Hıms**, **Kinnesin** ve **El Cezire** bölgesine emir tayin eder. Bunun üzerine **İyad b. Ganm**, 19 Ağustos 639'da Perşembe günü 5.000 kişilik bir orduyla **El Cezire**'ye doğru yürür. **İyad b. Ganm**'in öncü kuvvetleri **Meysur b. Mesruk el-Abasi**'nin komutası altında **Rakka**'ya ulaşır. **İyad**, **Rakka**'nın **Ruhâ** (**Şanlıurfa**) kapısı önüne gelir. Çeşitli tedbirlerden sonra şehrin yöneticisi ve halkı İslâm devletine tabî olmayı kabul ederler. Bu teslimiyetin sonucu olarak bölgede kalmalarına izin verilip, **Rakka** şehri İslâm hakimiyetine alınır.

Belazürî'nin "**Fütühu'l-Buldan**"adlı eserindeki kaydına göre; daha sonra **İyad b. Ganm**, **Harrân** üzerine yürüyüp şehri almak isteyince, **Harrânlılar** ona elçiler göndererek **Ruhâ**'ya gitmesini **Ruhâlular**'la yapacağı antlaşmanın aynısını kendilerinin de şimdiden kabul ettiklerini bildirdiler.

Bundan sonra İslâm ordusunun başkumandanı **İyad b. Ganm**, **Şanlıurfa** (**Ruhâ**) üzerine yürür. Şehrin önüne gelince Piskopos ve halka hitaben şu mektubu yazar:

"**Bismillahirrahmânirrahim: Bu mektup İyad'ın ve onun yanında bulunan Müslümanların Urfa halkına ve piskoposuna hitaben yazılmıştır. Onlara canları, malları, çocukları, eşleri (hanımları), şehirleri ve değirmenleri için eman verdim. Bu emane karşı şartım: Mükellef tutulduğumuz cizyeyi ödemeniz, köprülerimizi tamir etmenizdir. Biz de sizin sapıklıkta olanlarınıza doğru yolu göstermeyi görev biliriz. Allah, Melekler ve Müslümanlar buna şahit olsun.**"

İyad b. Ganm, **Ruhâ** (**Şanlıurfa**) halkı ile bu anlaşmayı yaptıktan sonra kendisi **Harrân**'a dönmüş ve kumandanlarından bazılarını da **Samsat**'a (**Sumeysat**) göndermiş, bu iki beldeyi de, **Ruhâ**'yı teslim aldığı şartlarla teslim almıştır.

İyad b. Ganm, **Harrân**, **Ruhâ**, **Rakka**, **Karkisiyye**, **Nusaybin**, **Sincar**, **Meyyafakirin** gibi şehirleri sulh yoluyla almıştır.

Bu fetihlerden sonra **Şanlıurfa** halkının süratle İslâm'a girmeye ve Müslüman olmaya başladığını görüyoruz. O sırada **Şanlıurfa**'da bulunan ve sayıları çok az olan bir Hıristiyan kitlenin, inançlarını Bizans devrine nazaran daha rahat yaşadığı ve daha çok huzur içinde olduğu kaynaklarda kaydedilmektedir.

Bölge, **Hz. Osman** (r.a) zamanında **Hz. Muaviye b. Ebu Süfyan**'ın yönetiminde iken iskân edilir. **Hz. Osman**'ın isteği üzerine **Muaviye**.

Ruhâ Bölgesine **Mudar Kabilesi**'ni şehirlerden uzak yerlere yerleştirir. Mudarlıların buraya iskân edilmesinden sonra bölgeye “**Mudarlıların Diyarı**” anlamında “**Diyar-ı Mudar**”adı verilir ve bu isim asırlarca kullanılır. Böylece Şanlıurfa ve çevresinin diğer adı, “**Diyar-ı Mudar**”olarak bilinir.

Hz. Ömer (r.a.)'in şehit edildiği günlerde “**Diyar-ı Mudar**”vâlisi **Umeyr b. Sa'd El-Ensârî**'dir. Bir müddet sonra hastalanan **Umeyr** bu görevden affedilmesini isteyince yeni Halife **Hz. Osman** (r.a.) buraların yönetimini **Dimaşk** vâlisi **Hz. Muaviye**'ye bırakır.

b. Emeviler Devri

Hz. Muaviye zamanında **Diyar-ı Mudar**, ona bağlı ve itaat eden bir bölgedir. Diyar-ı Mudar'ın, **Abdullâh b. Zübeyr** ile **Emeviler** arasındaki mücadelede Emeviler tarafını tuttuğunu, fakat daha sonraları **El Cezire**'yi ele geçiren **Muhtar b. Ebu Ubeyd es-Sakafa** devrinde ise, Muhtar'dan yana bir tavır takındığını görüyoruz. Abdullâh b. Zübeyr'in Muhtar'ı mağlup etmesi üzerine **El Cezire** bölgesi, **Mekke**'de hilafetini ilan etmiş olan Abdullâh b. Zübeyr'in kardeşi **Mus'ab b. Zübeyr**'in hakimiyetine girer. Bu durum **Abdülmelik b. Mervan**'ın bölgeyi hakimiyetine aldığı güne kadar devam etmiştir.

Emeviler ile Abbasiler arasındaki mücadele ve savaşların meydana geldiği saha **El Cezire** olmuştur. 16-25 Ocak 750 târihleri arasında son Emevi hükümdarı **II. Mervan**'ın mağlubiyetiyle sona eren **Zap savaşı** bu bölgede olmuş ve ister istemez bu bölge de Abbasi-Emevi anlaşmazlığına katılmıştır. Abbasiler Zab savaşından sonra **II. Mervan**'ın **Harrân**'da yaptırdığı hükümdarlık sarayını yıktırmışlardır.

c. Abbasiler Devri

Abbasilerin hilafeti almaları ile İslâm devletinde meydana gelen değişiklikler, isyanlara varan siyasi gelişmelere sebep olmuş, bu gelişmeler **El Cezire** ve **Mudar** bölgesinde önemli boyutlara ulaşmıştır. **Hârûnu'r-Reşîd**, **Bizans** üzerine göndereceği ordular için **Avasım Eyaleti**'ni kurmuş ve bu bölgede ordular hazırlatıp **Anadolu** içlerine saldırılar düzenlemiştir. Hatta **Hârûnu'r-Reşîd**, bir ara **Bağdat**'ı terk ederek gelip **Rakka**'da yerleşmiş ve devleti bir müddet buradan yönetmiştir. **Hârûnu'r-Reşîd**'in ölümüyle oğulları **Emin** ile **Me'mun** arasında iktidar mücadelesi başlamıştır. Bölgede yer, yer isyanlar görülmüş ve yıllarca bu isyanların bastırılması için gayret edilmiştir.

Diyar-ı Mudar, Abbasilerin ilk devirlerinde İslâm-Bizans mücadelelerinde önemli rol oynamıştır. 967-968 yıllarında imparator **Nikeforos Phokas**, **Diyar-ı Mudar** bölgesine sefer yapmıştır. Bizans İmparatoru'nun bu seferi sırasında 971 yılı sonlarında **Şanlıurfa** tamamıyla yakılmış 973 yılında da İmparator **Basileios Zıbatra**,

Samsat'ı zapt etmiştir. Bundan sonra karşılıklı akınlara hedef olan **Samsat**, **Şanlıurfa** ve çevresi kısa aralıklarla durmadan el değiştirmiştir. Bazen Bizans'ın, bazen Müslümanların eline geçmiştir.

d. Selçuklular Devri

Abbasiler, XI. yüzyıldan sonra kısmen de olsa bölgedeki hakimiyetlerini kaybetmişlerdir. Bu târihlerden sonra İslâm'a yeni girmiş olan Türkler ve özellikle Selçuklular, **Anadolu**'ya sızma yollarını aradıkları gibi, **Irak**, **El Cezire** ve **Suriye**'ye doğru da ilerlemeye ve buraları hakimiyetleri altına almaya başlamışlardır. Bu târihlerde **Anadolu**'ya ilk Selçuklu akınının 1016-1021 târihleri arasında **Çağrı Bey** tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. **Çağrı Bey** idaresindeki bu akın **Doğu Anadolu**'da kalmış, **Şanlıurfa**'ya kadar gelmemiştir. Bu sırada **Şanlıurfa** H.416 (M.1025-26)'ya kadar Müslümanlardan **Benu Numeyr** (Numeyrîler) kabilesinden **Utary**'e aittir.

1066-67 yılında **Gümüştekin** ve diğer bazı Selçuklu emir ve kumandanları, **Şanlıurfa** bölgesine kadar gelirler. Müslümanlar **Samsat** yakınlarındaki "**Hoşin kalesi**" yanında **Bizans** ordusunu mağlup ederek, kumandan **Arvandonos**'u da esir alırlar. **Gümüştekin**, **Arvandonos**'u **Şanlıurfa** surları önüne götürerek, fide karşılığında serbest bırakır. Artık Selçuklular, bölgeye daha sık akınlar yapmaya başlarlar. Daha sonra **Sultan Alparslan**, 1070 yılı sonlarında **Mısır** üzerine giderken **Şanlıurfa** bölgesine akınlar yapıp, bazı kaleleri ele geçirerek 10 Mart 1071 günü **Şanlıurfa**'yı kuşatır. Bu kuşatma tam elli gün sürer. Daha sonra kuşatma kaldırılır. **Sultan Alparslan Malazgird**'e gitmek zorunda kalır. Malazgirt zaferinden sonra **Sultan Alparslan**'ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu **Sultan Melik Şah** zamanında bölgeye tekrar akınlar düzenlenir. **Sultan Melik Şah**, **Emir Bozan**'ı **Şanlıurfa** üzerine gönderir. **Emir Bozan**, şehri üç ay müddetle kuşatma altında tutar. Nihayet şehir 1087 yılı baharında Müslümanların eline geçer. **Emir Bozan** bu başarısından dolayı **Şanlıurfa** vâililiğine tayin edilir. 19 Kasım 1092 târihinde **Sultan Melik Şah** ölünce Selçuklu devleti bünyesinde taht mücadeleleri başlamış ve **Şanlıurfa** sürekli el değiştirmiştir.

Selçuklular ile Bizanslılar arasında vuku bulan mücadelelerde Şanlıurfa'lı Rumlar ve Ermeniler, Bizanslılar'a yardım etmişlerdir. Vefât edip gömülen Müslüman askerlerin kabirlerini eşerek başlarını, Bizans İmparatoru'na hediye olarak göndermişlerdir. Bu olay dikkate şayan önemli bir hadise olarak târihe geçmiştir.

Bu târihlerde Avrupa'da ise, Haçlı seferleri hazırlıkları başlamıştır.

e. Urfa Haçlı Kontluğu Devri

XI. yy. sonunda başlayan Haçlı seferleri Şanlıurfa'nın kaderinde önemli rol oynamış ve XI.yy'ın ikinci yarısında başlamış olan bölgenin Müslümanlaşmasını hızlandırmıştır. 1098 yılında Şanlıurfa'ya gelen **Baudovin de Boulogne**'yi coşkuyla karşılayan Hıristiyanlar, şehrin idarisini ona vererek sevgilerini ispatlamışlardır. Böylece **Baudovin, Şanlıurfa**'ya hakim olmuş ve doğuda ilk haçlı devleti kurulmuştur. (10 Mart 1098). Şanlıurfa'nın bu ilk kontu **Baudovin de Boulogne** ve onun yerini alan **Baudovin du Bourg**, 1104 yılına kadar İslâm dünyasında süren huzursuzluklardan faydalanarak iktidarını kuvvetlendirmek imkanını bulmuştur. **Baudovin du Bourg, Halep** bölgesini yağma akınlarıyla yıpratırken, **Maraş** ve civarı da kontluğun arazisine katılmıştır. Haçlılar, I. Haçlı seferinden sonra kendilerince de kutsal sayılan bölgeyi ve özellikle **Şanlıurfa, Halep** ve **Dimaşk** şehirlerini ele geçirmeye çalışmışlardır. Haçlıların bölgeye girdikleri dönemde İslâm âleminde iç çekişmeler başlamış, bu çekişmeler, hiç de zor olmayan **Şanlıurfa, Trablus, Antakya** ve **Kudüs**'te kurulan haçlı devletlerine son verme imkânlarının hep gecikmesine vesile olmuştur.

Müslümanların bölgeye girmeğinde en büyük rolü, bu dönemde **İmameddin Zengi** üstlenmiştir. **İmameddin Zengi**, 1135 yılında **Antakya**'yı haçlıların elinden kurtarır. 28 Kasım 1144 târihinde, bir cihat aşkıyla, **Şanlıurfa** üzerine yürüyerek şehri kuşatır. **İmameddin Zengi, Şanlıurfa** halkını önce İslâm'a da'vet eder. 24 Aralık 1144 günü şehir surlarını yıkarak şehre girmeye muvaffak olur. Böylece **Şanlıurfa**, yeniden fethedilerek, İslâm topraklarına dahil edilir böylece Müslümanlar için **Kudüs**'e giden yol açılmış olur. Şanlıurfa'nın fethi, İslâm âlemini rahatlatırken Bâtî âlemi II. Haçlı seferi hazırlıklarına girişmiştir.

f. Memluklu, Akkoyunlu ve Osmanlı Devri

İmameddin Zengi öldükten sonra, yerine oğlu **Nureddin Mahmud** geçmiştir. **Nureddin Zengi**'nin ölümünden sonra yeğeni **Seyfeddin** 1174 yılında şehri hakimiyeti altına alır. 1182'de ise **Kudüs** fatihi **Salahaddin Eyyûbi, Şanlıurfa**'ya hakim olmuş ve şehir, **Eyyûbiler**'in hakimiyetinin sonuna kadar **Melik el-Adil**'in çocukları elinde kalmıştır.

1260 yıllarında bölgeyi istila eden **Moğollar** Şanlıurfa'dan geçerler. **Şanlıurfa** ve **Harrân** halkı, **Moğol** zulmü karşısında teslim olmak zorunda kalır. Büyük İslâm âlimi **İbni Teymiyye**'nin **Harrân**'dan **Dimaşk**'a gidişi bugünlere rastlar. **İbni Teymiyye**'nin daha sonra bölge halkını cihada teşvik ederek, Moğollar'a karşı mücadeleler verdiği bilinmektedir. Bu arada başta **Suruç** halkı olmak üzere, Şanlıurfalılar Moğolların kılıçlarına hedef olmuşlardır. Müslümanların büyük

gayretleriyle bölgeden uzaklaştırılan Moğollar'dan sonra **Şanlıurfa**, yeniden imar edilir. Büyük âlim **Kalkaşandi**'nin ifadesine göre **Şanlıurfa**, 1400'lü yıllarda son derece ma'mur bir şehir imiş.

Ankara savaşı ve **Timur**'un bölgeyi terk etmesinden sonra **Şanlıurfa**, Akkoyunlu hükümdarı **Karayülük Osman Bey** tarafından ele geçirilir. 1429 yılında ise şehir, **Mısır Memlukluları** tarafından tahrip ve yağma edilir. O sırada şehrin vâlisi olan **Karayülük Osman Bey**'in oğlu **Habil**, esir edilip **Kahire**'ye götürülür.

Şanlıurfa, 1514 yılında Safeviler'in eline geçinceye kadar genellikle Akkoyunluların hakimiyetinde kalmıştır. 1516 yılında Osmanlılarla-Safeviler arasında meydana gelen savaş sonrası, şehir Safevi hakimiyetinden çıkar. Ancak **Şanlıurfa**, 1517 yılında, **Mardin Kalesi**'nin tamamen Osmanlılar'a tesliminden sonra Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. **Şanlıurfa**, bu fetihten sonra, **Diyarbakir** Beylerbeyliği'ne bağlanır, vâliliğine ise **Piri Bey** getirilir. **Şanlıurfa**, bu târihten 19.yy. kadar idari bakımdan bazen de **R a k k a** Beylerbeylikleri'ne bağlı kalmıştır. 1865'de ise bir sancak olup **Halep vâliliğine** bağlanmıştır.

g. Cumhuriyet Dönemi

I.Dünya Savaşı'nda mağlup sayılan Osmanlı Devleti'nin Sevr Antlaşması'yla paylaşılmasından sonra, **Şanlıurfa** 24 Mart 1919 yılında **İngilizler** tarafından işgal edilir. Sekiz ay sonra, yani 30 Ekim 1919'da ise, **Fransızlar** tarafından ele geçirilir. Ancak 9 Şubat 1920'de başlayan Şanlıurluların direnişi zaferle sona erer ve işgalci Fransız kuvvetleri **11 Nisan 1920**'de şehirden kovulur. O târihten günümüze kadar Şanlıurfa Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ili olarak varlığını sürdürmektedir.

Şanlıurfa halkının Fransız işgaline karşı göstermiş olduğu şanlı direnişi, yıllar sonra 12 06 1984 tarihinde Urfa milletvekili sayın **Osman DOĞAN**'ın TBMM'ine sunduğu bir önerge ile Urfa adının **Şanlıurfa** olarak değiştirilmesi 3020 sayılı kanunla karara bağlanmış ve 22 Haziran 1984 Tarih 1889 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

B. ENBİYÂ KISSALARI

Enbiyâ, Arapça bir kelime olup "**Nebîler**" demektir. Nebî'ye müterâdif olan diğer kelimeler şunlardır: Peygamber, Resûl, Elçi, Haberci.

Semseddin Sâmî, Nebî ile Resûl'ün farkını şöyle belirtir:

Nebî: Cenab-ı Hak tarafından vahy olunan hakkı halka tebliğle, dîn-i hakka da'vet eden zat. Peygamber, Resûl, Yalvaç, Nebîyyullâh, Nebî-yi Zî-şân, Enbiyâ-i İzâm. "**Resûl**" den farkı şudur ki: Resûl sâhib-i

kitap olan peygambere, “Nebî” ise sâhib-i kitap olmayana dahi denir. (Ş. SAMİ, s.1454)

Kıssa. Arapça bir kelimedir. Hikâye, rivâyet, anlamlı fıkra, masal, destan, vaka, vukûât, mâcerâ, sergüzeşt ve nakil olunan gibi geniş bir anlamı vardır.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin kıssa maddesinde şöyle bir izah yapılmaktadır: Hikâye, rivâyet, olay, anlatış, anlatış tarzı. Çokluk şekli kasas olmakla beraber Türkçe'de kısas şeklinde kullanılmaktadır. Kur'ân'da daha çok peygamberlerin başından geçen olaylar karşılığında kullanılmaktadır. **Hz. Mûsâ'nın** çocukluğunu, mücadelesini, peygamberliğini anlatan 28. sûrenin adı da “**Kasas Sûresi**”dir. **Hz. Yûsuf** kıssasının anlatıldığı Yûsuf Sûresi “**Kasas Sûresi**”olarak da anılır. Kur'ân'da yer alan kıssalar, târihî malumat olmaktan çok ibrete vesile teşkil ederler. Arap edebiyatında bazen “**kısa hikâye**” mânasındaki “**makâme**” sözünün karşılığı olarak geçer, Osmanlılarda daha ziyade “**menkıbe, olağanüstü durumları anlatan yazı**” anlamında kullanılmıştır. Hatıraları konu edinen küçük yazılara da kıssa dendiği olmuştur.

Hemen bütün İslâm ülkelerinde ahlâkî öğütler veren, hikmet konularını işleyen, bunlarla ilgili olaylar anlatan öğretici kıssalar oluşmuş, bunları yazan kimseler yetişmiştir. Özellikle peygamberlerle ilgili olanları anlatan **Kıyasü'l Enbiyâ**'lar oldukça gelişmiştir. Osmanlı döneminde **Cevdet Paşa'nın Kıyasü'l Enbiyâ'sı** en güzel örneklerden biridir. Bunun dışında tasavvuf ulularının, sahabenin: **Hasan Basri, Veysel Karânî** gibi zatların hayatlarından bahseden kıssalar halk arasında çok yayılmıştır. Buna ilaveten **Attar, Sa'di, Mevlânâ** vb. şairler şiirlerinde benzer hikâyeleri asırlarca hafızalarda yaşayacak şekilde işlemişlerdir. Kıssa, eski edebiyatımızda uzunluğu dolayısıyla mesnevî türü ile kaleme alınmış, nesir şeklinde yazımlarında oldukça sade, konuşma diline yakın bir anlatım uygulanmıştır.

Batı medeniyeti dairesine girmeden önce ülkemizdeki zihniyet, hikâyeden umumiyetle kıssa mânası çıkarmıştır. Anlatılan şeyde mutlaka bir fayda mülhaza edilir. Bu durum halk arasında “**kıssadan hisse**” şeklinde darb-ı mesel olmuştur. Veciz olarak bu sözde toplanan anlam edebî faaliyetin ahlâkî bir dayanağının olmasını ifade eder. “**faydasız bilgidен Allah'a sığınırım**” hadisi de bu konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

Kıssas-ı Enbiyâ (Arapça Kasasü'l-Enbiyâ) peygamberlerin kıssaları. Peygamberlerin hayat hikâyelerine ve onların etrafında teşekkül eden hikâye ve menkıbelere yer veren edebî tür, târih kitabı (TDEA. C.1, s.335) dir.

Enbiyâ Kıssaları hususunda yapılan araştırmaların ve bu araştırmalar sonucunda ortaya çıkan eserlerin, genelde tarih, ozelde Dinler Tarihi çerçevesinde kaldığı görülmektedir.

Enbiyâ Kıssalarının son zamanlarda oldukça yeni bir bilim olan Folklor (Halkbilim)'un halk inançları başlığı altında inceleme konusu olarak ele alındığını görmekteyiz. Halkbilimi' nin tanımına baktığımızda, halka mal olmuş maddi ve mânevî alandaki her konunun bu bilimin araştırma konusuna gireceğı sonucu çıkmaktadır.

Prof. Dr. Sedat Veyis ÖRNEK “Türk Halkbilimi”adlı eserinde Halkbilimi'ni Öyle tanımlamıştır: “**Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vardırmaayı amaçlayan bir bilimdir.**” (ÖRNEK, s.15)

Halkbilimciler bu tanımlamanın içeriğinden yola çıkarak, bu bilimin inceleme alanlarını, araştırma konularını çeşitli tasnifler yaparak, Halkbilim alanında araştırma yapacakların faydasına sunmuşlardır.

Prof. Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU, “Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları”adlı eserinde konumuzu da içine alacak Őilde ve daha önce yapılan, halk inançlarıyla ilgili tasnif veya sınıflandırmaları da kapsayan bir ere çizmiştir.

Abdulkâdiroğlu, yukarıda belirttiğimiz eserinde “**Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi I**”başlığı altında ele aldığı konuları; **Prof. Dr. Hikmet TANYU**'nun, Manevî-Dinî Folklor'e ait konuların tasnifinden yola çıkarak, altı bölüm altında 250'ye yakın konu başlığı tespit etmiş ve bir sınıflandırma yapmıştır. (ABDULKADİROĞLU, s.132-157)

Yazar, dördüncü başlıkta; “**Peygamberler, Din Büyükleri, Kutsal ve Ortak Eserlerle İlgili İnançlar**” adı altında 21 konuyu değerlendirmiş, bu konuları daha da genişletmenin mümkün olacağını belirtmiştir.

Konumuzla ilgili maddeler Şunlardır :

.....

B-Muhtelif Peygamberler Hakkında İnançlar ve Hikyeler

....(arabaşlıklar konumuz dışında olduğu için alınmamıştır)

E-Hz. Eyyûb Hakkında İnançlar (Eyyûb sabrı vb.).....

İ-Türkiye'de Peygamber Mezarları ile İlgili İnançlar...

Enbiyâ Kıssaları Kur'ân-ı Kerîm'in ve hâdislerin ışığından süzülerek gelen ve anonim halk bilgileriyle yoğrulmuş, nesilden nesille aktarılan bilgiler manzumesidir. Anonim olma özelliklerinden dolayı, dinî ve mânevî halk inançlarının yanı sıra, halk edebiyatının konularından olan halk hikâyeleri kapsamı içerisine de girmektedir.

Anonim halk hikâyeleri, halk gözüyle görülmüş, halk diliyle söylenmiş birer târih vesikası değerindedir. (BANARLI, C.2 . s.776)

Enbiyâ Kıssaları ile ilgili ilk bilgiler, her şeyden önce **Tevrat** ve **İncil**'de yer almıştır. Ancak bir çoğuna İsrailiyat karışmıştır. Daha sonra nazil olan **Kur'ân-ı Kerîm**'de, hadis kitaplarında ve Kur'ân-ı Kerîm tefsirlerinde de enbiyâ kıssalarına yer verilmiştir.

Enbiyâ Kıssaları halk nazarında târihin her devresinde insanlığın kıymet verdiği ve ilgisini çektiği konulardan biri olmuştur. Bu yüzdendir ki gerek târihçilerimiz ve gerekse edebiyatçılarımız, halkın ilgi ve alakasını çeken Enbiyâ kıssaları konularında çeşitli eserler yayınlamışlardır. Bu çalışmalar içerisinde tespit edebildiğimiz başlıca eserler şunlardır:

1.Kısas-ı Enbiyâlar

Enbiyâ kıssaları ile ilgili geniş bilgi içeren eserler İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren yazıla gelmiştir. **Kısaî** ile **Salebî** (?-1036) bu türün ilk eserlerini veren kişiler olarak kabul edilirler. Daha sonra yazılan eserlerin bir çoğu ya bunların tercümesi veya kısaltılmış şeklindedir.

a.Salebî'nin:Kıyasu'l-Enbiya'sı,"El-Keşfü'l-Beyanan Tefsiri'l-Kur'ân"adlı tefsirinden peygamber kıssalarının derlenmesi ve genişletilmesiyle meydana gelmiştir. "**Arâisu'l-Mecalis**" (Kahire- 1880) adıyla da anılan eser XIV. asırda **Ayadinoğlu Mehmet Bey** adına Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu tercümenin hareketli bir yazması Bursa Ulu Câmi Kütüphânesi. Numara. 2414'tedir. Aynı tercüme üzerinde, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde mezuniyet tezleri de yapılmıştır. **Muhammed Âmir b.Abdullâh Yakubî** tarafından yapılan ayrı bir Türkçe tercüme 1865'te İstanbul'da bastırılmıştır.

b. Kısaî'nin kişiliği ve eserinin adı etrafında bazı şüpheler olmakla beraber X. yy.'da yaşadığı ve eserinin adının "**Kıta bu Kıyasü'l-Enbiyâ**" olduğu kabul edilmektedir. **Salebî**'ye nazaran daha didaktik bir özellik taşımaktadır. Türkçe Kısas-ı Enbiyâ kitaplarının bir çoğu **Salebî** ve **Kısaî**'ye dayanmaktadır. (TDEA. C.1, s.334)

c. XIV. yy. Ortaasya Türk Edebiyatı'nın Harzem bölgesindeki ilk ve önemli yazar Rabguzî'dir. Asıl adı **Burhanoğlu** (Kadı) **Nâsır**'dır. H.710 (M.1311) de "**Kıyasü'l-Enbiyâ**"adlı bir eser yazmıştır. Bu eser, peygamberlerin menkıbelerini hikâye eden büyük ve mensur bir kitaptır.

Lehçe bakımından **Rabguzî**'nin eseri, İslâmî Türk edebiyatının ilk eserlerini veren **Hâkâniye Lehçesi**'ne yakın ve onun bir devamıdır. Nesirle yazılı sayfaların arasında manzum parçalara yer verilmiştir. Yazma ve çok sayıda basma nüshaları vardır.

Kıyasî'l-Enbiyâ'nın elde edilen en eski bir yazma nüshası, **Londra**'da **British Museum**'dadır. (Kopenhagen, 1948). Ayrıca; diğer yazmaları ile **Kazan** ve **Taşkent** basmaları hakkında bibliyografik bilgiler, Türkçe olarak **Dr. Saadet Ş.ÇAĞATAY**'ın "**Türk Lehçeleri Örnekleri**". Ankara, 1963 adlı eserinde vardır. (BANARLI, C. 1 s.354-356)

d. Cevdet Paşa'nın târih sâhasında dinî, ahlâkî ve pedagojik maksatlarla, kaleme aldığı "**Kıssa-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**" adlı eseri güzel ve sade bir Türkçe'yle yazılmıştır. Bu değerli eseri **Cevdet Paşa** (1874-1888), hayatının sonlarında kaleme almıştır. **Kısas-ı Enbiyâ**'da, Âdem peygamberden başlayarak Kur'ân-ı Kerim'in tanıttığı peygamberler hakkındaki kıssalar anlatılmıştır. **Hz. Muhammed**'in hayatı konusunda daha geniş ölçüde durulmuş, arkasından dört halife ile **Emevî** ve **Abbâsî Devletleri** hakkında ve Abbâsî Devleti'nin yıkılmasından sonra İslâm âleminde teşekkül eden küçük devletler (Anadolu Beylikleri) hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı esere Osmanlı padişâhı **Sultan II. Murad**'in saltanatı dahil olmak üzere Osmanlı târihi ilâve edilmiştir. (BANARLI, C.1, s.960) Eserin ilk 6 cüzü **Cevdet Paşa** tarafından, geriye kalan 6 cüzü de kızı **Fatma Aliye Hanım** tarafından neşredilmiştir. **Kazan Türkçe'si**'ne çevrilerek iki ayrı isimle bastırılmıştır. İlki: **Kısas-ı Enbiyâ aleyhimu'sselâm**, **Kazan 1990**. İkincisi ise **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, **Kazan 1991**. Bu eser Latin harfleriyle de birçok defa basılmıştır.

2. **Kıssa-i Yûsuf Konulu Eserler**

Yûsuf ve Zeliha kıssası, Türk edebiyatında pek çok şâire ilham kaynağı olmuştur. Türk edebiyatında, Yûsuf ile Zeliha kıssasını konu alan bazı eserler şunlardır:

a. Harzem dolaylarında yaşadığı tahmin edilen **Alî**'nin, M.1232 yılında manzum olarak yazdığı "**Yûsuf u Zeliha**" hikâyesi, Ortaasya Türkçesi'yle yazılmış kıymetli bir eserdir. (BANARLI, C.1, s.284)

Eserin asıl nüshasının **Kazan**'da olduğu, **Berlin** ve **Dresten** nüshalarının **Kazan** nüshasından kopya edildiği söylenir. Eser, **Kazan**'da 1839-1863 yılları arasında 13 defa basılmıştır. Tam nüshası, 1841'de **Ludwig Schwetz** matbaasında **Rahmetullâh Emir Hanoglu** hesabına basılanıdır. Hece vezninin 4+4+4=12 ölçüsüyle dörtlükler halinde yazılmıştır. İstanbul Türkiyat Enstitüsü'nde 1839'da **Kazan**'da basılmış bir nüshası vardır. (TDEA, C.1, s.336)

b. Seyyad Hamza'nın XIII.yy.'da yazdığı tahmin edilen 1549 beyit şuarındaki “**Yûsuf u Zeliha**” adlı mesnevisi, Kur'ân-ı Kerîm'in “**ahsene'l-kasas**”(kıssaların en güzeli) diye vasıflandırdığı Yûsuf Kıssası'nı anlatır. Orta Asya Türkçesi'yle yazılmıştır. Bu eser, yazma olarak **Dehri DİLÇİN** tarafından T.D.K. adına 1949'da İstanbul'da neşredilmiştir. (BANARLI, C.1 s.328)

c. Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in XIV.yy.'da Azeri Türkçesi'yle yazdığı “**Kıssa-i Yûsuf**”adlı manzum eseri, Türk edebiyatının ilk örneklerindedir. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Yûsuf Kıssası'ndan ilham alarak yazılmıştır. (BANARLI, C.1, s.368)

d. Fatih Sultan Mehmed Han'ın hocası **Ak-Şemseddin'in** oğlu **Hamdullâh Hamdî'nin** “**Yûsuf u Züleyhâ**”adlı mesnevisi, 6241 beyit halinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Eser, **Yrd. Doç. Dr. Naci ONUR** tarafından yeni harflere aktarılmış ve 1991 yılında Akçağ yayınları arasında yayımlanmıştır.

e. Mesnevi yazarı, aynı zamanda Divân şâirlerinin başta gelen isimlerinden **Taşlıcalı Yahya Beg (?-1582)'in** sade ve temiz bir dil kullanarak kaleme aldığı “**Yûsuf u Züleyhâ**”adlı eseri, Türk Edebiyatı'nın, belki de Şark Edebiyatı'nın bu mevzûda vücûda getirdiği en muvaffakiyetli eseridir. (BANARLI, C.1, s.600)

f. Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî(1688-1760)'nin sâde ve açık bir lisanda kaleme aldığı “**Yûsuf u Züleyhâ**”adlı hikâye kitabı.

g. XVI.yüzyıl'ın belli başlı âlimleri arasında bulunan Kemal Paşa-zâde (İbnî Kemal)'nin 7.777 beyitlik “**Yûsuf u Züleyhâ**”mesnevîsi. (BANARLI, C.1, s.605)

3. Târih Kitapları

Târih kitaplarında da peygamber kıssalarının ele alındığı görülür. Özellikle “**İslâm Târihi**” ve “**Peygamberler Târihi**”adıyla yayınlanan eserler bu alanda baş vurulacak önemli kaynaklardır.

a. XV.yy.'da külfetli nesirle eser veren Beyâtî, Sultan Cem'in isteği üzerine, daha çok efsânevî bir târih hüviyetini taşıyan ve Osmanlı seçeresi hakkında **Oğuz Han'a, Kaya Han'a, Hz. Nûh'un** oğlu **Yâsef'e** kadar uzanan ve destanî bilgileri içeren “**Câm-ı Cem-âyîn**”adlı eserini yazmıştır. **Ali Emîrî** tarafından “**Nevadir-i Eslaf**” külliyyâtının 5. kitabı olarak 1915'de neşredilmiştir. (BANARLI, C.1, s.21)

b. Ebü'l Gâzî Bahadır Han (1603-1666)'ın “**Şecere-i Türk**”adlı eseri, **Hz. Âdem** peygamberden **Ebü'l Gâzî** devrine kadar Türk târihini dokuz fasıl içerisinde anlatır. Destan, hâtıra, târih karışımı bir anlatışla; açık, sâde bir dil kullanarak ve mümkün olduğu kadar târihe sâdik kalınarak yazılan bu eserde, eski **Moğol** hanlarına, **Cengiz** ve

Cengizogulları târihine âit mühim ve kıymetli bilgiler vardır. Eser daha çok **Harzem** sâhasında kullanılan bir halk Türkçesi'yle yazılmıştır. **Şecere-i Türk** kitabı, müsteşrikler tarafından, bilhassa **Türk-Moğol** târihi itibariyle mühim bir eser olarak karşılanmış. Almanca, Fransızca, Rusça ve İngilizce'ye tercümelere yapılmıştır. Kitabın Türkçe aslı, ilk defa 1824'de **İbrâhim Halfin** tarafından, **Kazan**'da neşrolunmuştur. Türkiye Türkçesi'ne önce **Ahmed Vefik Paşa**; ikinci defa **Dr.Rızâ Nur** tarafından çevrilmiştir. (BANARLI, C.2, s.646-647)

c. Hz. Âdem'den Bugüne İslâm Târihi. 1993. 8 Cilt. Kahraman Yay. İSTANBUL

d. ALTIPARMAK, Muhammed b. Muhammed. Peygamberler Târihi. (Terc: İ.Turgut ULUSOY). t.y. Hisar Yay. İSTANBUL

e. ATEŞ, Bünyamin- DİKMEN Mehmet. 1987. **Peygamberler Târihi.** Yeni Asya Yay. İSTANBUL

f. İbni Kesîr.1994. **El-Bidâye ve'n- Nihaye, Büyük İslâm Târihi.** (Terc: Mehmet KESKİN). 14 Cilt. Çağrı Yay. İSTANBUL

g. KAZANCI, A. Lutfi. 1997. **Hız. Âdem'den Hız. Muhammed'e Peygamberler Târihi.** 3 Cilt. Feza Gazetecilik. İSTANBUL

h. KESKİOĞLU, Osman. 1976. **Peygamberler Târihi.** İslâmi Neşriyat. KONYA

i. KÖKSAL, M.Asım. 1990. **Peygamberler Târihi.** 2 Cilt. TDV. Yay. ANKARA

j. NEDVİ, Ebul Hasan. 1986. **Peygamber Kıssaları.** (Terc: P.Betül ZENGİN). Akabe Yay. İSTANBUL

k. ŞAPOLYO, Enver Behnan. 1968. **Peygamberler Târihi.** Önasya Yay. ANKARA

II. ŞANLIURFA'DA ENBİYÂ KISSALARI

A. HZ. ÂDEM

1. Hz. Âdem Kıssası ve Şanlıurfa

Şanlıurfa'da halk arasında anonimleşmiş nesilden nesille süre gelen bir rivâyet de: Hz. Âdem (a.s.)'in bir müddet Harrân Ovası'nda kaldığı ve bu bereketli topraklarda çiftçilik yaptığı aktarılır.

Hz. Âdem'in hayat hikâyesini özetlemek gerekirse:

Cenâb-ı Hakk, yer yüzünde ilk halife olarak Hz. Âdem'i topraktan (balçıktan) insan sûretinde yaratır. Ona ruhundan üfleyerek cesedine ruh verir. Meleklerle “**Âdem'e secde edin**” diye buyurur. **İblis** (Şeytan)'den başka tüm melekler Hz. Âdem (a.s.)'e secde ederler. Emr-i İlâhîye karşı geldiği için **İblis**, huzur-ı Haktan ve **Cennet**'ten lânetlenerek kovulur. Akabinde Hak Teâla Hz. Âdem (a.s.)'in kaburga kemiğinden **Hz. Havvâ** 'yi yaratır.

“Ebû Hureyre (r.a.)'den rivâyet edilir ki. Peygamber efendimiz şöyle buyumuştur: Allah, Hz. Âdem (a.s.)'i yarattıktan sonra Hz. Âdem'e: **-Haydi, Meleklerden şu (rada otura) nların yanlarına git de onlara selâm ver! Ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını (iyi) dinle! Çünkü bu, hem senin hem de (senden sonra) zürriyetinin selâmlaşma (nümüne) sidir.** Bunun üzerine Hz. Âdem, meleklerle: **-Es-selâmü aleyküm**, dedi. Onlar da: **-Es selâmü aleyke ve rahmetullâh**, diye karşıladılar. Bu ise selâmlaşmanın ilk meşrutiyetidir. (Sahih-i Buhârî, 1986, C. 9, s. 76)

Böylece peygamber efendimiz (s.a.v.) mü'minlerin kendi aralarında selâmlaşmalarını tavsiye etmektedir. Bu ise Hz. Âdem (a.s.)'den kalan güzel bir adettir.

Hz. Âdem'e ve Hz. Havvâ'ya **Cennet**'te mesut bir hayat sürmeleri için sonsuz hürriyet verilir. Fakat bir ağaca yaklaşmamaları emr olunur. İblis, onları bu ağaca yaklaştırıp meyvesinden yemeleri için elinden gelen bütün gayreti gösterir. Onlara musallat olur, kalplerine vesvese kor. Şeytan onları yoldan çıkarır. Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havvâ kendilerine yasaklanan ağaca yaklaşıp meyvesinden yerler. Bu meyveyi yiyince avret yerleri açılır, ağaç yapraklarıyla avret yerlerini kapatmaya çalışırlar. Yaptıkları bu hatanın farkına varıp, kendilerini affetmesi için Cenâb-ı Hakk'a tövbe ve istiğfarda bulunurlar. Allah (C.C.) yarattığı bu iki kulunun tövbelerini kabul ederek onları **Cennet**'ten uzaklaştırır. Her birini bir tarafa düşürmek üzere yer yüzüne indirir.

Hz. Âdem **Hindistan** tarafına, Hz. Havvâ ise **Cidde**'ye düşer. bu konuda değişik rivâyetler vardır. Bunların bazıları şöyledir:

Hz. Âdem **Hindistan**'ın güneyinde bir ada olan **Seylan Adası**'na, Hz. Havvâ ise **Cidde**'ye indirilir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 102, KAZANCI, C.1, s. 38)

Hz. Âdem **Hindistan**'ın **Serendip** ceziyesinde **Nezv** (Bevz) **Dağı**'na, Hz. Havva'da **Cidde**'ye inmiştir. (KÖKSAL, C.1, s. 37, BİLMEN, s. 477)

Cenab-ı Hak, tövbelerini kabul ederek onları **Mekke** civarında **Arafat**'da "**Cebeli Rahme**"diğer adı "**Cem-ı Müzdelife**"adıyla bilinen tepede buluşturur. Burada evlenirler. **Arafat** sahrasında, yerden elli metre kadar yükseklikte olan bu tepenin üzerinde, beş metre yüksekliğinde dikilmiş olan beyaz bir taş, insanlığın babası ve annesi olan bu iki insanın bulunduğu yerdeki aziz hatırayı temsil için yaptırılmıştır. (24)

Hz. Havvâ'nın yirmi karın (toplam kırk çocuk) ikiz çocuğu olur. Bu ikizlerden biri kız biri erkek şeklinde dünyaya gelir. İkizler bir karın sonrasıyla evlenirler. Bu şekildeki evliliği Allah Hz. Âdem'e vahy eyler. Yirmi göbek böyle devam eder. İkinci bir emr-i İlâhî ile bu evlilik şekli yasaklanır. Normal evlilikler başlar. Böylece sâir insanlar onlardan ürer ve pek çok kavim meydana gelir. Cenab-ı Hak, Hz. Âdem'i kendisinden çoğalan insanlara, peygamber olarak görevlendirir. Böylece hem ilk insan, hem de ilk peygamber olma şerefine mazhar olur. Kendisine on suhuf iner. Gönderilen Emr-i İlâhî'ye göre âmel ederler. Hz. Âdem, vefatına kadar nübbüvet vazifesini ifâ eder. Bin sene kadar ömür sürdükten sonra vazifesini hakkıyla yerine getirmiş olarak fanî dünyadan bakî âleme geç eder. (24)

Evlatları onu Kâ'be yakınındaki **Ebû Kubeys Dağı**'ndaki **Kenz Mağarası**'na defin ederler. İki yıl sonra Hz. Havva vefat eder. Onu'da Hz. Âdem'in yanına defin ederler. (DİKMEN-ATEŞ, s.107, KAZANCI, C.1, s. 77, KÖKSAL, C.1, s. 50, BİLMEN, s.477)

Rivâyet edilir ki: Tufan'dan önce Nûh (a.s.), hem Âdem (a.s.)'ın, hem Hz. Havva'nın **Ebû Kubeys** dağındaki mübarek cesetlerini tabut içine koyup gemiye taşımış. Tûfân'dan sonra eski yerlerine iade etmiştir. (KÖKSAL, C.1, s. 61)

Hz. Âdem (a.s.)'in vefatından sonra, oğlu **Şit** (a.s.)'e risâlet verilir. **Şit** (a.s.), **Mekke**'de 912 sene ömür sürdükten sonra vefat eder. Evlatları onu Hz. Âdem'in yanına defin ederler.

Hz. **Şit**'den sonra risâlet Hz. İdris'e verilir. İdris (a.s.) Hz. **Şit**'in torunlarındandır. İlk putperestlik Hz. İdris'den sonra başlar. Hz. İdris

diriyken İsâ (a.s.) gibi semaya çekilmiştir diye rivâyet edilir. İdris (a.s.)'den sonra Nûh (a.s.)'a risâlet verilmiştir.

Hz. Âdem'in Mekke ve civarında zürriyetinden insanlar çoğalınca geçimini sağlamak üzere âile efradından bir kabileyle Şanlıurfa bölgesine göç etmesi muhtemeldir. Şanlıurfa'da halk arasında da anlatıla gelen bilgiler bu yöndedir. Hz. Nûh'un, Hz. İbrâhim'in Hz. Lût'un, Hz. İshâk'ın, Hz. Ya'kûb'un, Hz. Yûsuf'un, Hz. Eyyûb'un, Hz. Şu'ayb'ın, Hz. Mûsâ'nın, Hz. Elyasa'nın ve Hz. İsâ gibi peygamberlerin Şanlıurfa ile olan bağları ve bu topraklara olan ilgisi, atalarından, yani Hz. Âdem (a.s.)'den süre gelen bir ilgi ve âlaka olabilir.

2. Hz. Âdem Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı Âyetlerin Me'âlleri

Allah'ın katında Hz. İsâ'nın durumu -kendisini topraktan yaratıp sonra "ol!"demesiyle olmuş olan - Âdem'in durumu gibidir. (Âl-i İmrân: 59)

"Hani Rabb'in meleklerle: **"-Yeryüzünde bir halife yaratacağım."**demişti de, melekler: **"-Biz seni hamd ile tesbih, takdis eder dururken yeryüzünde fesat çıkarıp, kanlar dökcek kimse mi yaratacaksın?"**demişlerdi. Allah'da: **"-Sizin bilmediklerinizi Ben bilirim."**buyurmuştu. Allah, Âdem'e; bütün isimleri öğretmiş sonra onları meleklerle göstererek: **"-Eğer sâdıklardan iseniz, bunların adlarını bana söyleyin."**buyurmuştu. Melekler ise: **"-Seni tesbih ederiz, bize öğrettiğinden başka bilgimiz yok. Alîm, Hakîm Sensin, Sen."**demişlerdi. Allah:"**Ey Âdem, onları adları ile kendilerine bildir."** buyurmuştu. Âdem, adlarını söyleyince: **"Size demedim mi ki ben, göklerin de, yerin de gizliliklerini muhakkak bilirim"**buyurdu. Hani meleklerle; **"Âdem'e secde edin"**demiştik de onlar hemen secde edivermişlerdi. Sâdece İblis kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. Ve demişti ki: **"Ey Âdem, sen eşinle birlikte Cennet'te otur. Dilediğiniz yerlerde onun meyvelerinden bol bol yiyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de zâlimlerden olursunuz."** (Bakara: 30-35)

Derken Şeytan ayıp yerlerini kendilerine göstermek için ikisine de vesvese verdi ve dedi ki: **“Rabb’iniz sizi başka bir şey için değil, ancak iki melek veya (Cennet’te) ebedî kalanlardan olmanızı önlemek için size bu ağacı yasaklamıştır.”** ve **“doğrusu ben muhakkak size öğüt verenlerdenim.”** diye ikisine de yemin etti. Böylece onların ikisini de baştan çıkarıp aldattı. Ağaçtan tadınca ayıp yerleri kendilerine göründü. İkisi de kendilerini Cennet’in yaprağıyla örtmeye başladılar. Rableri de onlara: **“Ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydim? Şeytan’ın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?”** diye seslendi. İkisi dediler ki: **“Rabb’imiz, kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize merhamet etmezsen, muhakkak ki biz, hüsrâna uğrayanlardan oluruz.”** Buyurdu ki: **“İnin, kiminiz kiminize düşmandır, sizin için yeryüzünde bir müddet yerleşip kalmak ve geçinmek vardır.”** Buyurdu ki: **“Orada yaşar, orada ölür ve oradan çıkarılırsınız.”** (A’raf: 19-25)

Sonra Rabb’i (yine) onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi. (Tâhâ: 122)

Muhakkak Allah Âdem’i, Nûh’u, İbrâhim âilesini, İmrân âilesini - birbirinin soyundan olarak- âlemlere üstün kıldı. Ve Allah Semi’dir. Alîm’dir. (Âl-i İmrân: 33, 34)

Andolsun ki, biz Âdem oğlunu üstün, şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Ve temiz nimetlerden onları rızıklandırdık. Yaratmış olduklarımızdan çoğuna da onları oldukça üstün kıldık. (İsrâ: 70)

B. HZ. NÛH

1. Hz. Nûh Kıssasının Tûfân'a Kadar Olan Kısmının Özeti

Hz. Şid (a.s.)'den sonra risâlet, **İdris** (a.s.)'e verilir. Allah tarafından **Hz. İdris**'e göklerin esrarı açılır. Nihayet Cenâb-ı Hakk, onu diri iken göğe kaldırır. **Hz. İdris** göğe çekildikten sonra, Âdem oğulları, Allah elçilerinin kendilerine göstermiş olduğu ve öğrettiği kaideleri bırakıp, çeşitli sapıklıklara girerler. Elleriyle yaptıkları putlara tapmaya başlarlar. Putperestliğin ilk numunesi bu dönemde başlar. Allah (C.C.), Âdem oğullarını bu sapıklıklardan alıkoymak, onları doğru yola sevk etmek üzere Hz. İdris'in neslinden gelen Hz. Nûh'a kırk yaşına gelince peygamberlik verir. (24)

Hz. Nûh, kavmi arasına karışarak onları Tevhide (Allah'ın birliğine) da'vet eder. Hz. Nûh (a.s.)'un hanımları ve üç oğlu (**Sâm, Hâm, Yâfes**) ile kavmi arasında çok az kişi ona imân ederek Allah'ın birliğini tasdik ederler. Diğer evlâtları ile kavminden imân edenlerin dışında kalan büyük bir çoğunluk sapıklıklarına ve putperestliklerine devam ederler. Bu gurûh, zaman zaman kendilerine gönderilen Allah'ın elçisi Hz. Nûh'u tecrit ederek ona kötü muâmelelerde bulunurlar. Peygamberlerini her fırsatta yalanlarlar. (24)

Hz. Nûh, kavminin kendisine reva gördüğü bin bir türlü eziyet karşısında hep sabretmeye çalışır. Nihayetinde bir gün sabrı taşınca Allah'a münâcâtta bulunup kavmine bedduâ eder. Du'â'sı Allah katında kabul görür. Hz. Nûh'a bir gemi yapması vahy edilir. Hz. Nûh, büyük bir gemi yapar. Gemi tamamlanınca kendisine ikinci bir vahy gelir. Bu vahy de kendisine inanan mü'minler ile her cins hayvanlardan bir çift alarak gemiye yerleştirilmesi istenir. Hz. Nûh İlâhî emir gereği tüm bu hazırlıkları yapar. (4)

Vakit tamam olunca Tûfân alâmetleri başlar, şiddetli yağmurlar ve fırtınalar vuku bulur. Ancak Hz. Nûh'un gemisine binenler kurtulur. Geride kalanlar ise helâk olur. Tûfân altı ay sürer, suların yüksekliği dağları aşar, gemide kalan insanlar ve hayvanlar telef olur. Gemi dağların üzerinde, büyük dalgalar arasında Allah'ın Lutfu keremiyle hiçbir şey olmadan yoluna devam eder. Altı ay boyunca süren şiddetli yağmurlar sona erer, sular çekilir ve nihayetinde gemi karaya oturur.

Rivâyete göre gemi, Muharrem ayının onuncu gününde **Cûdî Dağı**'nda karaya oturmuş, altı ay sonra yeryüzüne ayak basan insanoğlu kurtuluşlarına bir şükran ifadesi olarak o gün oruç tutup, iftarını yanlarında bulunan erzakları birbirine karıştırarak "**Aşure Aşı**" yapıp açmışlardır.

Rivâyet edilir ki: Tufan'dan önce Nûh (a.s.), hem **Hz. Âdem**'in, hem **Hz. Havva**'nın **Ebû Kubeys Dağı**'ndaki mübarek cesetlerini tabut

içine koyup gemiye taşımış, Tûfândan sonra eski yerlerine iade etmiştir. (KÖKSAL, C.1. s. 61)

Bugün Şanlıurfa'nın yanı sıra İslâm âleminin birçok yerinde, o güne izafeten her yıl Muharrem ayının onuncu gününde, geleneksel olarak Aşure aşı yapıp komşulara dağıtılmaktadır. (4)

2. Hz. Nûh'un Gemisinin Tûfândan Sonra Cûdî Dağında Karaya Oturması ve Şanlıurfa

Yukarıda özetlenmiş halde ele aldığımız Hz. Nûh kıssası, yöre halkı arasında anonimleşmiş bir bilgi olarak anlatılmakla birlikte, çeşitli yazılı kaynaklarda da bu veya benzeri şekillerde hikâyeye edilmektedir.

Şanlıurfa'da nesilden nesille süre gelen bilgilere göre, Tûfândan sonra, Hz. Nûh'un gemisi, Şanlıurfa'daki Cûdî Dağı'nda karaya oturmuştur. Yöre halkının çoğunluğunun görüşü bu yöndedir. Gerçekten de bu dağ deniz dalgalarını andıran çok değişik bir yüzey şekline sahiptir. (43)

Bir diğer rivâyete gere: Şanlıurfa-Akçakale-Suruç üçgenindeki "Cûdî Kenti"nde (târihî kalıntıları hâlâ mevcuttur) Cûdî Dağı'nda karaya oturmuş ve o günden bugüne bu mevki "Cûdî Şhiri" olarak anılmaktadır. Yöre halkının çoğunluğunun inancı bu yöndedir.

Nûh Tûfânından sonra, Hz. Nûh'un evlatları önce Irak taraflarında yerleşmişler ve Fırat Nehri'ne yakın bir yerde Babil şehrini kurmuşlardır. Daha sonraları Hz. İbrâhim bu kavme peygamber olarak görevlendirilmiştir. (DIKMEN-ATEŞ, s. 181, CEVDET PAŞA, C.1, s. 10)

Hz. Nûh soyundan gelen Hz. İbrâhim ile Hz. Lût'un Şanlıurfa'da dünyaya gelmeleri ve burada uzun bir müddet yaşamaları, bizi Şanlıurfa'daki Cûdî Dağı'nda geminin karaya oturabileceği ihtimali üzerinde düşünmeye zorlamaktadır. Ünlü târihçi Abû'l Ebul Farac'a göre Şanlıurfa, Nûh Tufanı'ndan sonra yeryüzünde kurulan ilk şehirlerden biridir. Farac, eserinde "Eski Yunanlılar, Enoch (b. Yard, b. Kainan, b. Sam, b. Nûh) Harmis (Hermes) Tris Magistos, yani üç kere büyük (şeriât sahibi, din adamı, filozof) olan Hermes'in, insanlara şehir kurmayı öğrettiğini ve onun hayrete değer kanunlar yaptığını söylerler. Onun devrinde 180 şehir kurulmuştur ki-Urhai (Edessa), yani Urfa bunların en küçüğü idi"(FARAC, C.1. s.71) diye nakleder. Târihî Harrân şehrinin ise, "Kainan (b. Arphxad, b. Sam, b. Nûh) oğlu Harrân adına izafeten, Kainan tarafından inşa olunduğu" (FARAC, C.1, s.74) şeklinde bilgileri aktarır. Bu ise ileri sürülen tezi kuvvetlendirmektedir.

Diğer bir rivâyete göre de, Tûfândan sonra Hz. Nûh (a.s.)'un gemisi Güney Doğu Torosların ön ülkesinde, Irak sınırı yakınında, Şirnak il merkezi ile Silopi ilçe merkezi arasındaki Cûdî dağında karaya

oturmuştur. Gerçekten bu dağın tepesinde de gemi fosili andıran bulgular arkeologlar tarafından tespit edilmiştir.

Son zamanlarda Nûh'un gemisi Ağrı Dağında aranılır olmuştur. Bölgede en yüksek dağın Ağrı Dağı olmasından dolayı araştırmalar buraya yoğunlaştırılmıştır. Ancak, birçok kaynaktan Nûh ve kavminin Mezopotamya'da yaşadığı belirtilir. Dolayısıyla yapılan veya yapılacak olan araştırmaların Ağrı Dağı'nda değil de **Mezopotamya** topraklarına dahil olan **Cûdî** dağında yapılması gerekir. Bu ise Şanlıurfa'daki **Cûdî Dağı** veya Şirnak'taki **Cûdî Dağı**'dır. Bu iki bölge üzerinde bugüne kadar ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Araştırmaların bu iki bölge üzerinde yoğunlaştırılması gerekir. Ünlü İslâm tarihçisi ve araştırmacısı **M. Asım KÖKSAL**' da aşağıda aktardığımız bir şiirinde bu sezlenişini şiirsel bir ifadeyle dile getirmektedir.

Tırmanıp Ağrı'nın başına,

Yorma gel kendini boşuna.

Maksadın keşif ise Gemiyi,

Düş Cûdî dağında peşine. (KÖKSAL, C.1, s. 103)

Tûfân hadisesinden sonra insanoğlu yeryüzünde çoğalmaya başlamıştır. Bu yüzdendir ki Hz. Nûh'a İkinci Âdem denilmektedir. Yani insanların birinci atası Hz. Âdem, ikinci atası Hz. Nûh'dur. Hz. Nûh'un oğullarından **Sam**, Arap, Fars ve Rumların, **Ham**, Sudanlıların, **Yafes** ise Türklerin atasıdır. (43)

Hz. Nûh'un Tûfândan sonra altmış veya 350 yıl daha yaşadığı ve bin elli yaşında vefat ettiği rivâyet edilir.

Hz. Nûh (a.s.)'un vefatından sonra sapıklığa düşen ve azıtan **Âd Kavmi**'ne **Hz. Hûd** peygamber olarak görevlendirilmiştir. Âd kavmi de peygamberini yalanlamış ve Cenâb-ı Hakk, onları şiddetli bir rüzgâr ile helâk etmiş, Hz. Hûd ile ona inananlar bir yere çekilip kurtulmuşlardır. **Hz. Hûd**'un vefatından sonra **Semûd Kavmi**'ne **Hz. Sâlih**, peygamber olarak görevlendirilmiştir. **Semûd kavmi** de sapıklıkta azıtınca Cenâb-ı Hakk, gökten gelen şiddetli bir ses ile onları helâk etmiş, **Hz. Sâlih** ve ona inananları da bu şiddetli azaptan kurtarmıştır. (24)

Rivâyete göre: Peygamberlerden, ümmeti helâk olan peygamberler, Mekke'ye gelir, orada, Allah'a, ibadete koyulur, kendisi ve yanında bulunanlar, vefatlarına kadar, orada kalırlardı. Nitekim, **Hz. Nûh**, **Hz. Hûd**, **Hz. Sâlih** ve **Hz. Şu'ayb**, **Mekke**'de vefat etmişlerdir. Bunların, kabirleri, **Zemzem** ile **Hacerülesved Rüknu** arasındadır. (KÖKSAL, C.1, s. 106,107)

3. Hz. Nûh Kıssası İle İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı Âyetlerin Me'âlleri

Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, âlem-i şümul olduğundan ve çağlar ötesine seslendiğinden insanoğlunun Kur'ân'dan kendisine mesajlar çıkarması, aktarılan kıssalardan dersler çıkararak ibret alması gerekir. Aksi takdirde alçaldıkça alçalmaya yolunu şaşırırmaya gerek bu dünyada ve gerekse ahiret yurdunda azaba düşer olmaya mahkumdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de 28 sûre ve 132 âyette Hz. Nûh'tan bahsedilmektedir. Hz. Nûh'un ismi bir sûreye ad olmuştur.

Andolsun ki Biz Nûh'u ve İbrâhim'i gönderdik. Peygamberliği de, kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan kimi doğru yoldadır, içlerinde bir çoğu da fâsıklardır.(Hadd: 26).

Andolsun ki, Nûh'u kavmine gönderdik de: “-Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin Ondan başka bir İlâhınız yoktur. Doğrusu ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım.”dedi. Kavminden ileri gelenler de dedi ki:“-Biz seni apaçık bir sapıklık içerisinde görüyoruz.”dediler. Dedi ki:“-Ey kavmim bende bir sapıklık yoktur. Ben ancak âlemlerin Rabb'inden(gelmiş)bir peygamberim. Rabb'im'in vahy ettiklerini size bildiriyorum. Ve size öğüt veriyorum. Ben sizin bilmediğinizi de Allah katından biliyorum. Sizi uyarması, sizin sakınmanız ve böylece rahmete kavuşturulmanız için, aranızdan bir adama, Rabb'iniz tarafından bir haber geldi diye mi hayret ediyorsunuz?”(A'raf: 59-63)

“-Artık Allah'tan korkun da bana itaât edin. Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabb'ine aittir. O halde Allah'tan korkun da bana itâat edin.(Şuarâ: 108-110) Ben size Allah'ın hazineleri bendedir demiyorum. Görünmeyi (gaybı) bilmem. Meleğim de demiyorum. Hor gördüklerinize Allah iyilik vermeyecektir de demiyorum. İçlerinde olanı en iyi bilen yine Allah'tır. Yoksa ben de zâlimlerden olurum.”Onlar dediler ki:“-Ey Nûh, bizimle tartıştın, çok uğraştın, doğru sözlü isen haydi tehdit ettiğin şeyi getir.” Nûh ise:“-Onu size dilediği takdirde ancak Allah getirir. Ve siz O'nu aslâ âciz bırakamazsınız. Allah sizi azdırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem de faydası olmaz, Rabb'iniz O'dur, Ona döndürüleceksiniz.” (Hûd: 31-34)

Onlar:“-Ey Nûh eğer son vermezsen, muhakkak taşlananlardan olursun.”dediler. O'da dedi ki:“-Rabb'im, doğrusu kavmim beni yalanladı. Artık benimle onların arasında sen bir hüküm ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar.” (Şuarâ: 116-118)

Kavimin ileri gelenleri: “Bu adamda nedense bir delilik var. Bir süreye kadar onu gözetleyin” dediler. (Mü'minûn: 25)

Nûh dedi ki: “Rabb'im! doğrusu bunlar bana isyan ettiler ve malı, çocuğu kendisine sadece zarar getiren kimseye uydular. Büyük düzenler (ve tuzaklar) kurdular. Ve dediler ki:“Sakin tanrılarınızı bırakmayın. Vedd, Suva, Yağus, Yeuk ve Nesr putlarından aslâ vazgeçmeyin.” Böylece bir çoğunu saptırdılar. Zâlimlere sapıklıktan başka bir şeyi arttırma! Rabb'im, kâfirlerden yeryüzünde yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden ve öz kâfirden başka da evlât doğurmazlar. Rabb'im! beni, anamı, babamı, inanmış olarak evime gireni, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları bağışla. Zâlimlerin helâkından başka da bir şeyi arttırma.” (Nûh: 21-28)

Nûh'a:“Senin kavminden imân edenlerden başkası inanmayacaktır. Onun için onların işlediklerine üzülme.”diye vahy olundu. (Hûd: 37)

Biz de ona vahy ettik ki: “Gözcülüğümüz altında sana bildirdiğimiz gibi gemiyi yap, buyruğumuz gelip sular kaynayıncaya her cinsten birer çifti ve aleyhine hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu alıp gemiye bindir. Haksızlık yapanlar için bana baş vurma. Çünkü onlar boğulacaklardır. Sen ve beraberindekiler gemiye yerleşince,‘ Bizi zâlim kavimden kurtaran Allah'a hamd olsun.’de.” (Mü'minûn: 27-28)

Gemiyi yapmaya başladı. Kavmin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla eğlenirdi. O da:“Bizimle alay ediyorsunuz ama, sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Rûsvay edici azabın kime geleceğini ve sürekli azabın kime ineceğini göreceksiniz.”dedi. Nihayet buyruğumuz gelip sular kaynamaya başlayınca:“Her cinsten birer çifti ve hakkında hüküm verenin dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye al.”dedik. Zaten onunla birlikte pek az kişi inanmıştı. “Ona binin, yürümesi de durması da Allah'ın adıyladır. Rabb'im muhakkak Gafûr ve Rahîmdir.”dedi. Dağlar gibi dalgalar içinden onları götürürken Nûh, bir kenarda ayrı kalmış oğluna (Yâm'a): “Bizimle beraber gel, küfredenlerle birlikte olma.”diye seslendi. O, “Dağa sığmırım, beni sudan kurtarır”deyince, Nûh, “Bugün Allah'ın rahmetine erişenden başkası için Allah'ın buyruğundan kurtuluş yoktur.”dedi. Ve aralarına dalga girdi, oğlu da boğulanlara karıştı. (Hûd: 38-43)

Nûh dedi ki: “Rabb'im beni mübarek bir yere indir. Ve Sen indirenlerin en hayırlısısın.” (Mü'minûn: 29)

Bunun üzerine biz de onu ve beraberindekileri dolu bir gemi içersinde kurtardık. Sonra geride kalanları suda boğduk. Muhakkak ki bunda bir âyet vardır. Ama onların çoğu mü'min olmadı. Ve muhakkak ki Rabb'in, elbet Azîz'dir ve Rahîm'dir. (Şu'arâ: 119-122)

Yere: “Suyunu çek,” göğe de: “Ey gök sen de (yağmurunu) tut” denildi. Su çekildi, iş de bitti. Gemi **Cûdî**'ye oturdu. “**Zâlimler gürûhu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun**” denildi. “**Ey Nûh, bizim katımızdan selâmetle in. Sana ve seninle beraber olan ümmetlere hayır ve bereketler olsun. Ama öyle ümmetler var ki, onları bir süre geçindireceğiz. Sonra onlara, can yakıcı bir azap vereceğiz.**” denildi. (Hûd: 48)

Şüphesiz ki bunda size âyetler vardır. Biz elbette insanları denemekteyiz. Bunların ardından başka bir nesil yarattık. (Mü'minûn: 30-31)

Muhakkak ki on (Nûh)'un yolunda olanlardandı İbrâhim. (Sâffât: 83)

Andolsun ki, Biz Nûh'u kavmine gönderdik. Aralarında elli yılı müstesnâ olmak üzere bin yıl kaldı. Sonunda onlar zulme devam edip dururken kendilerini Tûfân yakalayiverdi. Ama biz onu da, gemi arkadaşlarını da kurtardık. Ve bunu âlemlere bir ibret yaptık. (Ankebût: 14-15)

C. HZ. İBRÂHİM

Kur'ân-ı Kerim'de ismi en çok zikredilen ve tevhidî mücadelesinden sıkça bahsedilen peygamberlerden biri de Hz. İbrâhim (a.s.)'dir. Hz. İbrâhim (a.s.)'in kıssasını anlatmaya geçmeden, bu büyük peygamberin bazı önemli özelliklerini ve Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen vasıflarını bilmemiz gerektiği kanısındayım. Bu ise Hz. İbrâhim (a.s.)'i anlamak, tanımak, değerlendirmek ve hayat hikâyesinden bazı dersler, mesajlar çıkarmak açısından çok önemlidir.

1. Hz. İbrâhim'in Bâzı Vasıfları

a. Hz. İbrâhim , müfessirlere göre “**Ulü-l âzım**”(âzim sahipleri) denilen beş büyük peygamberden biridir. Allah'ın verdiği vazifeyi en iyi şekilde yerine getiren anlamındaki Ulü-l âzım peygamberleri şunlardır: **Hz. Nûh** (a.s.), **Hz. İbrâhim** (a.s.), **Hz. Mûsâ** (a.s.), **Hz. İsâ** (a.s.) ve son peygamber **Hz. Muhammed** (s.a.v.)'dir.

b. Hz. İbrâhim (a.s.), müfessirlerce “**Ceddül-Enbiyâ**” diye adlandırılmıştır. Bunun sebebi ise Hz. İbrâhim (a.s.)'in iki oğluna (**Hz. İsmail** ve **Hz. İshâk**) daha sonra, bu soyun devamı olarak **Hz. Ya'kûb** ile **Hz. Yûsuf** (bir rivâyete göre **Hz. Eyyûb**'da aynı soydan gelmiştir), yine **Hz. İsmail**'in soyundan son peygamber **Hz. Muhammed** (s.a.v.)'e peygamberlik verilmesidir.

c. Yeryüzünün ilk mâbedini (Kâ'be'yi), **Mekke**'deki **Beyt**'in temelleri üzerinde Allah'ın emriyle oğlu Hz. İsmail ile birlikte bina eden (Bakara : 127) Hz. İbrâhim (a.s.)'dir. Allah'ın evi, Hz. İbrâhim'in makamı (Bakara : 12) ve Müslümanların kıblegâhı olan bu mâbede gitmek ve Haccetmek, hali vakti yerinde olan insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. (Âl-i İmrân : 96-97)

ç. Hz. İbrâhim (a.s.)'in oğlu Hz. İsmail'in susuzluktan kıvranırken ve annesi Hz. Hacer'in bir damla su bulmak için Harem-i Şerif'te Safâ ile Merve tepeleri arasında koşuştururken, Allah'ın lütuf ve keremiyle Hz. İsmail'in topuğunu vurduğu yerden **Zemzem** suyunun fışkırması ve bu suyun bugüne kadar şifa kaynağı olarak Hz. İbrâhim bereketiyle devam etmesi, önemli bir hadisedir.

d. Kurbân geleneği Hz. İbrâhim'den Müslümanlara miras kalmıştır. Hz. İsmail (a.s.)'in mucizevi kurtuluşuyla, insanlığın kurtuluşuna vesile olan, düşünmemiz ve bazı mesajlar çıkarmamız gereken ve tüm Müslümanların yılda bir sefer yaptığı İslâmî bir anane olması, Hz. İbrâhim (a.s.) ile ilgili önemli bir özelliktir.

e. Dünyada yaşayan Müslümanlar, günde beş vakit kıldığı namazda Hz. İbrâhim (a.s.)'e ve onun soyundan gelenlere, selâm ve salat getirirler.

f. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risâleti konulu mevzulardan sonra en çok Hz. İbrâhim söz konusu edilmektedir. 114 sûrenin 20'sinde ve 6666 Âyet-i kerîmenin 203'ünde Hz. İbrâhim mevzuunda pasajlar aktarılmaktadır. Bu ise şüphesiz Hz. İbrâhim (a.s.) ile ilgili önemli bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

g. Hz. İbrâhim, adına sûre inen beş büyük peygamberden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de 14 sûre İbrâhim (a.s.), 47 sûre Muhammed (s.a.v.), 10 sûre Yunus (a.s.), 12 sûre Yûsuf (a.s.) ve 71 sûre Nûh (a.s.) adıyla anılır.

ğ. Kur'ân-ı Kerîm'de ismi en çok zikredilen peygamberdir. 20 sûrede ve 52 âyet-i Kerîmede toplam 58 yerde Hz. İbrâhim'in adı geçmektedir. Bu ise önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

h. Hz. İbrâhim, yeryüzünde kalan tevhit dinlerinin atasıdır. Bütün tevhîdî dinler onda buluşmaktadır. (YILDIRIM, s. 124)

ı. Hz. İbrâhim (a.s.)'e 10 sahife vahy inmiştir. Bu sahifeler vaaz ve nasihatten ibaret olup İslâm dininde de meşru kılınmış konulardır. Birçok peygambere kitap inmemesi ve Hz. İbrâhim (a.s.)'in kendilerine kitap gönderilen peygamberlerden biri olması önemli bir özelliktir.

i. Âbdest alırken ağıza su almak, misvak kullanmak, burna su almak, saç tıraş etmek, baş taramak, bıyıkları kısaltmak, sünnet olmak, koltuk altlarını ve avret yerini tıraş etmek veya kılları temizlemek, su ile taharet almak, tırnakları kesmek gibi hususlar Hz. İbrâhim'den günümüze değin yaşaya gelen güzel adetlerdir.

j. Hz. İbrâhim (a.s.) misafirperver ve ihsanda bulunan, Allah'ın mü'min kullarındandır. (Sâffât: 111). Hz. İbrâhim misafirperver, cömert, sofrası bereketli bir kimsedir. Tirit (haşlanmış et ve ekmele karışımıyla bugün Şanlıurfa'da yapılan, peygamber yemeği diye yöre insanlarınca kabul edilen bir yemek) yapıp insanları da'vet ettiği ve misafirsiz yemek yemediği söylenilir. Bin Sa'd Tabakâtı'nda Hz. İbrâhim'in künyesini "Ebü'l Edyaf" konuklar babası olarak bildirir. Hz. İbrâhim, karşılıksız ihsanda bulunan misafirperver kişiliğiyle günümüze kadar hâlen anılmaktadır.

k. Hz. İbrâhim ateşe atılırken üzerinde bulunan -ki kendisine Cebrâil tarafından getirilen- gömlek ; Ondan Hz. İshâk'a, Ondan da Hz. Ya'kûb'a kalmıştır. Hz. Ya'kûb, gömleği bir muhafaza içinde Hz. Yûsuf'un boynuna takmıştır. Hz. Yûsuf, kuyuya atılırken ve Mısır'a götürülürken bu gömlek boynunda imiş. Ancak babasının gözünün görmemeye başladığını duyunca Ona göndermiş ve yüzünü sürünce iyileşmiştir. Bu ise, Hz. İbrâhim (a.s.) ile ilgili önemli bir özelliktir. (43)

l. Hz. İbrâhim, Sıtkı bütün bir peygamberdir. (Meryem : 41)

m. Kur`ân`da büyük isimlerle en çok anılan peygamber Hz. İbrâhim (a.s.)'dir. Bu isimlerin bazıları şunlardır:

“**Evvâh**”: Çok ah eden, çok duâ eden, merhametli, imânı sağlam, din bilgisi geniş olan kimse,

“**Halîm**”: Yumuşak huylu, çok içli kimse,

“**Hâlîl-ullâh; Hâlîl-ür-Rahmân**”: Halis, sadık dost,

“**Münîb**”: Âsiliği, azgınlığı bırakarak Allah'a yönelen kimse,

“**Hanîf**”: İslâm dinine sımsıkı bağlı olan kimse,

“**Kânît**”: Kana`ât eden, itaâtlı, bağlı, dindar kimse,

“**Şâkir**”: Şükreden, gördüğü iyiliğe karşı duâ eden kimse. (Tövbe: 114; Hûd : 75)

n. Hz. İbrâhim, Allah'ın emirlerine karşı çok vefalı biridir.(Necm: 37)

o. Tam anlamıyla Allah'a teslim olmuş, Allah'ın birliğine inanan ve bu yolda tevhdî mücadeleyi veren “**Hanif**” biridir. (Nahl: 120; Bakara: 131). Ne Yahûdi ne de Nasrânî'dir. İslâm dini üzerinde olan, oğullarına Müslüman olarak ölmeyi tavsiye eden, Allah'ın “**Hanif**” olarak tanımladığı dine tâbidir. Asla müşriklerden değildir. (Bakara: 132, 135, 140 ; Âli İmran: 65-68)

ö. Hz. İbrâhim, insanlara imam (uyulacak önder) olarak gönderilmiş bir peygamberdir. (Bakara: 124)

p. Hz. İbrâhim, Allah tarafından insanlar arsından beğenilip seçilen, “O ahirette de Sâlihlerdendir” diye vasıflandırılan kişidir. (Bakara: 130)

r. Hz. İbrâhim'in “soyu Allah tarafından bir biri soyundan olarak âlemlere üstün kılınmıştır”. (Âli İmran: 33-34)

s. Hz. İbrâhim'e Allah tarafından göklerin ve yerin melekûtu (ruhların ve meleklerin âlemi) gösterilen önemli ve müşahhas bir şahsiyettir. (En`âm: 75)

ş. Hz. İbrâhim, kendisi, çocukları ve soyundan gelecekler için sürekli Allah'a münâcât eden biridir. Evlatlarının puta tapmamalarını (İbrâhim: 35), insanları sevmelerini, rızıklandırmalarını, namaz kılanlardan olmalarını isterdi (İbrâhim: 37). “**Rabb'im, beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle. Duâmı kabul buyur Rabb'imiz**”. (İbrâhim : 40) diye sürekli duâ eden bir kişiliğe sahiptir.

t. Hz. İbrâhim, Allah'a itaât eden, hiç bir zamân müşriklerden olmayan, başlı başına bir ümmet olarak Kur`ân-ı Kerim'de adı zikredilen

muvahhid (tevhit eden, Allah'ın birliğine inanan) bir kişiliğe sahiptir. (Nahl: 120).

u. Hz. İbrâhim, Allah'ın insanlar arasından beğenip seçerek dost doğru yola ilettiği ve Rabb'inin nimetlerine her zamân şükreden biridir (Nahl: 121) Dünyada kendisine iyilik verilen ve ahirette de iyilerden olarak vasıflandırılmış biridir (Nahl: 122) Hz. İbrâhim, kuvvetli, basiretli, ahiret yurdunu samimiyetle düşünen, Allah katında seçkinlerden ve hayırlılardan biridir. (Sâd: 45-47)

Hz. İbrâhim (a.s.)'in en çok kerem sahibi ve ihsan sahibi bir kimse olduğunu Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet edilen bir Hadiste, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu nakledilir :

“-Yâ Resûla'llah! Nâsın (Allah yanında) en çok kerem ve ihsâna nâil olanı kimdir? diye sorulmuştu. O da: -(Hâyır işlemek cihetiyle) nâsın en ziyâde muttakî olanıdır, buyurdu. Suâl soranlar:- Yâ Resûla'llah! Size âmel cihetiyle sâhib-i kerem kişiyi sormuyoruz, dediler. Bunun üzerine Resûla'llah: -Öyle ise (şeref cihetiyle de) Yûsuf Nebîyyullâh'tır. (Yûsuf) Nebîyyullâh (Ya'kûb'un) oğludur. (O da) Nebîyyullâh (İshâk'ın) oğludur. (O da) Hâfillullâh (İbrâhim 'in) oğludur.”diye buyurdu. (Sahîh-i Buhari, C. 9, s.109 110)

v. Hz. İbrâhim'in en büyük vasfı Cenâb-ı Allah'ın Kur'ân'ı Kerîm'de dostum **“Halillim”** diye kendisini tanımlamasıdır. (Nisâ: 125)

Allah'ın, Hz. İbrâhim'i halis bir dost edinmesi demek, Hz. İbrâhim'i dost gibi İlâhî sırlarına vâkıf kılarak tekrîm buyurmuş olması demektir. Bu ise, mecâzî bir tabir olup, bu mübeccel unvanın nasıl bir sebeple verilmiş olduğuna dair birçok rivâyetler varsa da en doğrusu Cenâb-ı Halil'in, Allah-u Teâla'ya şiddetle muhabbeti ve Onun rıza ve muhabbetini celbeden ibâdetlerde, taâtlerde bulunmasıdır. (Sahîh-i Buhâri, C. 9 s. 107)

y. Kıyâmet günü ilk elbise giydirilecek kişi Hz. İbrâhim (a.s.)'dir. İbni Abbâs (r.a.)'dan olunan rivâyete göre, peygamber efendimizin şöyle buyurduğu nakledilir: **“Siz (kabirden kalktığınızda) ayağınız çıplak, vücudunuz uryân (anadan doğma), haşrolunacaksınız! Kıyâmet günü (Peygamberlerden) ilk elbise giydirilen kişi (en büyük babam) İbrâhim'dir.”**dedi. (Sahîh-i Buhâri, C. 9, s. 105)

z. Hz. İbrâhim (a.s.)'in hayatı boyunca üç defa yalan söylediğini, **Ebû Hüreyre** (r.a.)'den rivâyetle peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu öğreniyoruz: **“İbrâhim yalnız üç defa, bundan ikisi (kendisine ait bir sebeple değil münhasıran) te'vil ile ve başka ma'naya çevirerek yalan söylemiştir. Azîz ve Celil olan Allah'ın zâtı ve rızâsı için:**

Birisi: (putperestlere) Hakikaten “**ben hastayım!**”demesi,

İkincisi:“**Belki putların şu büyüğü, bu işi işlemiştir!**” demesi.

Üçüncüsü: İbrâhim günün birinde (bir kadın güzeli olan zevcesi) Hz. Sâre ile beraber ansızın Cebâbire'den azılı bir zâlim (olan Mısır veya Erdun melikinin bulunduğu şehre) uğrayıvermişti. Adamları tarafından Melik'e: “Şehre misafir bir kişi gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır!” diye haber verildi. Zâlim Melik İbrâhim'e haber gönderdi. Geldiğinde Hz. Sâre'den bahsederek:“**Bu kadın kimdir?**”diye sordu. İbrâhim:“-**kız kardeşim**” (Din cihetinden),dedi. Sonra İbrâhim, Sâre'nin yanına geldi...” (Sahih-i Buhâri, C. 9, s. 113)

Bu hadiste bahsedilen yalanın birincisi Sâffât Sûresi'nin: 88-94. âyetlerinde, ikincisi ise, Enbiyâ Sûresi'nin: 57-71. âyetlerinde zikir edilmiştir.

2. Hz. İbrâhim'in Şanlıurfa'da Doğduğuna ve Yaşadığına Dair Bazı Rivâyetler

a. Hz. İbrâhim'in **Harrân**'da bir süre (15 yıl) yaşadığı bilinmektedir. **Harrân**'da yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan **Hz. İbrâhim Halillullâh**'ın evi, tabii zeminde oyulmuş bir ibâdethânesi, güneşlenirken ve dinlenirken sırtını dayadığı bir taş, makam olarak şöhrat bulmuştur. Yöre halkınca ziyaret edilmektedir. (43)

b. Hz. İbrâhim, **Harrân**'dan **Şam**'a göç ederken, amcası kızı Hz. Sâre ile evlenmeye karar vermiş, **Şanlıurfa**'ya bağlı **Akçakale** ilçesinin, **Suriye** sınırına yakın “**Aynel-Urus**”(dügün gözü) veya “**Aynü'l-Halil'ür-Rahmân**”diye halk tarafından isimlendirilen yerde evlenmişlerdir. Bu yer yöre insanlarınca ziyâret edilmektedir. (43)

c. **Evliyâ Çelebi**, ünlü Seyahatnâmesi'nde **Şanlıurfa**'yı anlatırken Hz. İbrâhim'in bu şehirde yaşadığını, **Nemrûd** tarafından bu şehirde ateşe atıldığını, o târihlerde (17.yy) anlatmakta ve buna inanmaktadır. (ÇELEBİ, 1986. C. 9, s. 117-130)

d. Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığı yer olarak bilinen alan çevresinde daha sonraları yapılan kazılarda, bir kaç mızrak boyunda kül tabakasına rastlanılmıştır. Bu bulgular, Hz. İbrâhim'in bu bölgede ateşe atılmasının doğruluğunu kanıtlamıştır

e. Şanlıurfalı Şair **Yûsuf Nabi** (1642-1712)'nin “**Tuhfetü'l-Harameyn**”ve “**Hayriye**”adlı eserlerinde, Hz. İbrâhim'in Şanlıurfa'da yaşadığını anlatmakta ve buna inanmaktadır. Türk edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan **Nabi**'nin bu teze inanması ve yazılarında bundan bahsetmesi çok önemlidir.

Şair Nabi, “Hayriyye”adlı eserinde, Halep'teki ikâmetinde doğan oğlu Eb'ul-Hâyr'a şöyle hitap eder:

Vatanım şehr-i dil-ârâ-yı Ruhâ
Vakt-ı tahrîr makarrım Şehbâ
Ne Ruhâ nüsha-i gülzar-ı cinân
Maskat-ı re's-i Hallil'ür-Rahmân
Ne Ruhâ gıptageh-i hitta-i Şâm
Mazhar-ı mu'cize-i Berd ü Selâm

Böylece hem memleketinin Şanlıurfa olduğunu, hem de Hz. İbrâhim (a.s.) Mu'cizesi'nin Şanlıurfa'da vaki olduğunu belirtir. (KAPLAN, s.183)

f. Bazı Hıristiyan arkeologlar tarafından yapılan arkeolojik kazılar sonucunda (Sümer Ur'u ve Kildan Ur'u gibi) Hz. İbrâhim ile ilgili hiçbir emare, bulgu olmamasına rağmen, tarafgir bir tavırla, hiçbir ciddi delile isnat ettirilmeksizin, Hz. İbrâhim'in Nineva veya Basra'da dünyaya geldiğine işaret edilmektedir. Ancak son zamanlarda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ilginç bir buluş ortaya çıktı. Yeni bir “Ur”bulundu ki, bu “Harrân'daki Ur”idi. Târihte bilinen, birçok belgede adı geçen “Ebla, Ebla Şehri”veya “Ebla Devleti”nin yeri bulundu. Beraberinde heyecan verici bilgiler de insanlığa sunuldu. Halep'in 55 km güneybatısındaki “Tell Mardin”de yapılan kazılar konuyla ilgilenenleri ayağa kaldıracak sonuçlar verdi. Mezopotamya ve Mısır belgelerinde adı geçen Ebla'nın 17.000 tabletlik saray arşivi bulundu. Hem de M.Ö. 2.000 yılından da öncesine giden tabletler...Tevrat'ın yazılışından da yüzyıllarca önce yazıya geçen bilgilerdir. Birçok konuya değinen bu tabletlerden, bizi ilgilendireni, Hz. İbrâhim'in hayatı ile ilgili olanıdır. İlk bilgilere göre Hz. İbrâhim'in doğum yeri, mücadelesi ve göçünü anlatan tabletler okunmaya başlanınca bazı olaylar da açığa kavuşmuştur. Bu bilgiler çok şeyi değiştireceği gibi, gerçeği de ortaya koyacaktı. İşte bu tabletlerde Hz. İbrâhim'in doğum yeri “Harrân'daki Ur”olarak gösterilmektedir. Milattan 2000 yıl öncesinden daha eskiye ait bu belgelerin “Harrân'daki Ur”ifadesi ile Urfa'nın kast edildiği inkâr edilmeyecek kadar açıktır. Zorlanmalarla Güney Irak'taki “Sümer Ur”una iliştilirmek istenen Hz. İbrâhim ile ilgili iddia da böylece ortadan kalkmıştır. (OYMAK, 1991, s. 45)

g. Şanlıurfa'nın 45 km güneybatısında bugün bir ilçe merkezi olan târihî şehir, bugünün Seruc'u veya Suruc'u... Kaynaklarda “Seruğ”diye geçen bu şehrin de Hz. İbrâhim (a.s.) ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Hz. İbrâhim'in babası Azer, dedesi Nahor, Nahor'un babası ise Seruğ'dur.

Târihte adı Seruğ olan bu ilçemizle, Hz. İbrâhim'in atası Seruğ aynı adı taşımaktadırlar. İlk çağın "Ostrhoene" ülkesinin şehirlerinden "Anthemusia" veya "Batnai" (Bathnae)'nin yerine geçtiği ileri sürülen "İpek şehir", bugünkü Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçe olan Suruc'dur. Halk arasında Hz. İbrâhim'in atası Seruğ'un bu şehri kurduğu söylene gelmektedir. (OYMAK, 1991, s. 47)

h. Meşhur Arap târihçisi **Ebul Farac'a** göre Şanlıurfa, **Nûh Tufanı**'ndan sonra yeryüzünde kurulan ilk şehirlerden biridir. **Farac**, eserinde "Eski Yunanlılar, **Enoch** (b. Yard, b. Kainan, b. Sam, b. Nûh) **Harmis** (Hermes) **Tris Magistos**, yani üç kere büyük (şeriât sahibi, din adamı, filozof) olan **Hermes**'in, insanlara şehir kurmayı öğrettiğini ve onun hayrete değer kanunlar yaptığını söylerler. Onun devrinde 180 şehir kurulmuştur ki-**Urhai** (Edessa), yani **Urfa** bunların en küçüğü idi" (FARAC, C.1. s.71) diye nakleder. Târihî **Harrân** şehrinin ise, "**Kainan** (b. Arphxad, b. Sam, b. Nûh) oğlu **Harrân** adına izafeten, **Kainan** tarafından inşa olduğu" (FARAC, C.1, s.74) şeklinde bilgileri aktarır. Bir diğer rivâyete göre: "Nemrûd üç şehir inşa etmiştir. Bunlar **Arach** (Erech), **Akhar** (Akkad) ve **Kalya** (Calack) şehirleridir. Yani, **Urhay** (Edessa), **Nisibus** ve Satik (Selecin) şehirleridir." (FARAC, C.1. s. 75)

Halk arasında da Şanlıurfada ki "**Cûdî dağı**" Hz. Nûh'un gemisinin karaya oturduğu yer olarak bilinmektedir. Bu söylence ise, Hz. Nûh'un soyundan gelen Hz. İbrâhim'in **Şanlıurfa** ve civarında yaşadığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

i. Şanlıurfa merkezde, iç kalenin üstünde Hz. İbrâhim'in ateşe atılması için, o târihlerde yapılan mancınığı sembolize eden beyaz taştan bir çift sütun yapılmıştır. Bu yer halk arasında "**Mancınık**" olarak bilinmektedir.

"Kale üzerindeki iki sütundan doğuda olanının kente bakan kuzey cephesindeki kitâbede;" **Ben Eftuha'yım, güneşin oğluyum, bu sütunlar ile üzerindeki heykeli Kral Mano'nun kızı kraliçe Şalmet için yaptırırım.**" yazılıdır. Kral Mano'nun M.S. 240-242 yıllarında hüküm sürdüğü dikkate alınırsa bu sütunların 812-814 yıllarındaki kalenin esas inşa târihinden önce buraya birer anıt olarak yaptırıldıkları ortaya çıkmaktadır. Bir görüşe göre de mancınıkları sembolize etmek için yapılmış iki sütundur. Kale üzerinde Bizans ve İslâmî devirlere ait çok sayıda yapı kalıntısı bulunmaktadır" (OYMAK, 1998, s. 27)

j. Şanlıurfa'da halk arasında Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığında ateşin su, odunlarında balık olduğuna inanılan "**Halil'ür-Rahmân Gölü**", eskiden beri birçok yerli ve yabancı turistlerce sürekli ziyâret edilmektedir.

k. Şanlıurfa'da Hz. İbrâhim (a.s.)'in ateşe atıldığı yer olarak bilinen **Halil'ür-Rahmân Gölü** yanında, **Halife Me'mun** döneminde yapılan "**Halil'ür-Rahmân Câmii**" ve buradaki su kaynağı ile balıklar herkesçe ziyâret edilmektedir.

l- Şanlıurfa'da Hz. İbrâhim'in doğduğu mağara diye bilinen makam, (Mevlid-ı Halil Mağarası) târihî süreç içerisinde sürekli ziyâret edilmektedir.

m. Bazı kaynaklar Hz. İbrâhim hakkında bilgi verirken Onun ilk defa "**Abram**" diye çağrıldığını ve izine ilk defa Suriye'nin kuzeyinde rastlandığını yazar. Bugün hâlâ Şanlıurfa'nın köylerinde, İbrâhim isimli olanların "**İbram**" diye çağrıldığını görmekteyiz. (43)

n. Şanlıurfa güneyindeki dağ silsilesinin üzerinde bulunan bir kesime "**Nemrûd dağı**" adı verilir. Şehre 8-10 km. mesafededir. Bu dağın üzerinde de "**Nemrûd tahtı**" diye bilinen bir hisar vardır. Halk arasında Nemrûd'un yazlık sarayı olarak bilinir. Harrân ovasına kuş bakışı tepeden bakan bir özelliğe sahiptir. (43)

o. Nûh Tûfânı'ndan sonra, Hz. Nûh'un evlatları önce **Irak** taraflarında yerleşmişler ve **Fırat Nehri**'ne yakın bir yerde "**Babil**" şehrini kurmuşlardır. Daha sonraları, Hz. İbrâhim bu kavme peygamber olarak görevlendirilmiştir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 181, CEVDET PAŞA, C.I, s. 10)

p. Harrân'da yapılan arkeolojik kazıda bulunan çivi yazılı bir tablette **Bâbil ve Sin Ma'bedi**nden söz edilmektedir. Târihin en eski ve en büyük **Ay Ma'bedi** (Sin Ma'bedi) Harrân'da yapılmıştır. "**Sabilik**" diye bir dinî inanış da bu yörede uzun süre hâkîmiyetini korumuş, **Halife Me'mun** dönemine kadar canlılığını sürdürmüştür. XVII. yy.'a kadar da bu dinin yaşadığı söylenilir. (OYMAK, 1991, s. 53)

r. Kaynaklarda Nemrûd'un hüküm sürdüğü yer olarak "**Sevad**" adı geçer. "**Sevad**" birçok anlamının yanında genellikle şu iki anlamda kullanılır:

1. Siyah memleket anlamında: Mezopotamya anlamında olacağı gibi, Dicle ve Fırat nehirleri arası için de kullanılır. Alüvyonlu sahalarda olabilir.

2. Bir ülkenin iç kısımlarında gelişmiş ziraatın yapıldığı yer ve şehir adlarının önünde kullanılır.

Şimdi bunları sırasıyla Urfa ve Harrân için düşünelim,

a-Şanlıurfa, Karacadağ'dan Karabahçe-Karacurun ve Karaköprü'ye kadar ve oradan şehrin bulunduğu noktaya kadar volkanik bir bölgedir. Simsiyah taşlar ve simsiyah bir toprak. Yani siyah memleket

“Sevad”ki bu şekliyle hem “Sevad” hem de **Şanlıurfa Sevad**’ı demek mümkün olur. Zaten kaynaklar da bu yüzden bu bölgeden “Sevad” diye söz eder.

b- Şanlıurfa ve Harrân , iki nehir arası (Dicle ve Fırat) ülkenin iç kısımlarının tam ortasındadır. Şanlıurfa ve Harrân yani Nemrûd’un yaşadığı şehir Sevad... Târihî süreç içerisinde ziraat yapılmakla ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan önemli ve ünlü bir şehirdir. (OYMAK, 1991, s. 51, 52)

s. Yeryüzünde müneccimlere danışan ilk hükümdarın Nemrûd bin Ken’ân olduğu söylenilir. Zaten Hz. İbrâhim’in doğacağını ve onunla ilgili bilgileri Nemrûd, müneccimlerden almıştır. Nemrûd’un müneccimlere değer vermesi yüzünden gök cisimleriyle ilgilenilmesi en değerli uğraş olmuş ve o devrin önemli bir bilim dalı teşekkül etmiştir. Giderek gök cisimleri, güneş, ay ve yıldızlar kutsanmış ve onlara tapınmaya başlanılmıştır. Böylece müneccimlik de kutsal bir meslek haline gelmiştir. Bugün bu inanç ve bilim ile ilgili bütün öğeler, Şanlıurfa-Harrân yöresinde eksiksiz mevcuttur. Târihin en eski ve en büyük **Ay Ma’bed**’i (Sin Ma’bed’i) Harrân’da yapılmıştır. “**Sabiilik**” diye bir dinî inanış da bu yörede uzun bir süre hâkimiyetini korumuştur. İşte biz bu inancın merkezi durumunda olan **Harrân** ve **Şanlıurfa**’ya Hz. İbrâhim’in mücadelesinin geçtiği yer olması için bir dayanak olarak kabul ediyoruz. Buradaki Sabiiler Kur’ân-ı Kerîm’de bahsedilen Sabiiler değildir. (43)

ş. Şanlıurfa’da Hz. İbrâhim’e izafe edilen makamlardan başka herhangi bir yer Hz. İbrâhim’in doğduğu yer ve makam olarak bilinmemektedir. Birçok yazılı ve sözlü kaynakta, Hz. İbrâhim’in Şanlıurfa’da “**Damlacık Dağı**”altındaki mağarada dünyaya geldiği söylenilmekte ve böyle bilinmektedir.

t. Şemseddin Sami’nin, “**Kamûsü’l-Âlâm**” isimli eserinde Hz. İbrâhim’in “**Keldanistan**” hükümdarı **Guşoğlu Nemrûd**’ un ülkesinde doğduğu ve buranın da **Fırat** ve **Dicle** nehirleri arasında olduğu belirtilmektedir. Her iki nehir arasında, M.Ö. 8.500 yıllarına dayanan târihi bir şehir olarak **Şanlıurfa** ve **Harrân** yerleşim bölgelerinden başka şehirlerin bulunmadığı herkesçe kabul edilen bir gerçektir.

u. Hz. İbrâhim’in doğum yeriyle ilgili birçok rivâyet vardır. Büyük ihtimal, onun **Harrân**’da doğduğu ve babasının onu **Babil** (Şanlıurfa) şehrine naklettiğidir. Hz.İbrâhim Nemrûd isminde bir hükümdar zamanında doğmuştur. Nemrûd’un **Babil** hükümdarı olduğu bellidir. (KAZANCI, C.1, s. 166).

ü. İbrâhim (a.s.)’in babası Târah (Azer), Harrân halkındandır. **Harrân**, büyük bir şehir olup **Mudar**’ın kasabasıdır. **Reha** ile araları (yaya olarak) bir günlük, **Rakka** ile araları iki günlüktür. **Musul**, **Şam**

ve **Rum** yolu üzerindedir. Tufandan sonra yer yüzünde kurulan ilk şehirdir. (KÖKSAL, C.1. s. 141)

v. Rûmî 1301 târihinde Şanlıurfa'da yapılan bir kazıda Hz. İbrâhim'in babası **Âzer**'e ait bir heykelin bulunduğu ve bu heykelin **İstanbul**'a sevk edildiği söylenmektedir.

y. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmada Şanlıurfa'da yaşayan (vefat edenler hariç) 77.050 kişinin isminde İbrâhim ve Halil adının geçtiği tesbit edilmiştir. 700.000 erkek nüfusun yaşadığı kentte 31.586 kişinin ismi Halil; 25. 901 kişinin ismi İbrâhim; 18.481 kişinin ismi İbrâhim Halil ve 1.082 kişinin ismi Halil İbrâhim olarak konulmuş. Erkek nüfusa oranladığımızda yaklaşık olarak Şanlıurfa nüfusunun %11'inin isminde İbrâhim ve Halil adı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Evet, Şanlıurfa ismi ile İbrâhim ismi ayrılmaz bir bütündür. Biri biriyle özdeşleşmiş İbrâhimî bir şehir...

Sonuç olarak, yukarıda sayılan yirmi iki maddede belirtilen ve daha da saymakla bitirilmeyecek **Şanlıurfa** ve **Harrân**'la ilgili özellikler ve ileri sürdüğümüz delilleri çoğaltmak mümkündür. "Mevlid-ı Halil Mağarası, Halil'ür-Rahmân Gölü, Halil'ür-Rahmân Câmii, Ayn-ı Halil'ür-Rahmân (Ayn-el Urus), Halil'ür-Rahmân Medresesi, Mancınıklar, Anzılha Gölü, Seruğ ve Harrân adları, Harrân'daki Hz. İbrâhim Mescidi ve Evi, sırtını dayadığı taş; bunların hepsi ile beraber yüzyıllardır zihinlerde ve dillerde söylenile gelenler... Bu kadar tesadüf, bir anlamda da bu kadar ısrar insanı üzerinde durmaya ve kabule zorluyor ki, Hz. İbrâhim (a.s.) Halilullâh bu bölgede doğmuş, yaşamış ve Nemrûd'la mücadele etmiştir.

Bir an için bunun aksi varid olsa bile, İslâm'ın ölçüleri dışına çıkmadan, taş, balığa vb.'lerine kutsiyet kazandırmak değil, Hz. İbrâhim'in peygamberler atası olduğunu düşünerek, insanoğlunun buraları ziyâret etmesi, o havayı teneffüs etmesi, doğduğu mağaraya girip Allah (C.C.)'a teslim olup, huzuru ilâhîde huşu ile iki rek'at namaz kılması, Hz. İbrâhim (a.s.)'in şefaâtını Allah (C.C.)'tan dilemesi bu tartışmaların da ötesinde ulvi bir vazifeyi yerine getirmektedir sanırım. Bunlar hep birer vesiledir. Önemli olan Allah'a yönelmek, O'nu düşünmek, Ona inanmak, imân etmek, emirlerine itaât etmek, bu dünyaya bir imtihan için geldiğini, hesaba çekileceğini düşündürmektedir. Eğer buraları ziyâret etmek, insanoğlunu bu düşüncelere sevk ediyorsa - ki sevk ediyordur- bu her şeyin üstündedir.

3. Hz. İbrâhim Kıssası ve Şanlıurfa

a. Nemrûd Bin Ken'ân'ın Rü'yâsı ve Aldığı Tedbirler

Nemrûd Bin Ken'ân'ın, M.Ö. 2000 yıllarında yaşayan bir hükümdar olduğu bütün târihçilerce ittifâkla kabul edilmektedir. "Hükümdarlar arasında ilk defa başına taç giyen" (KÖKSAL, C.1, s. 142) ve kendisini İlâh olarak tanıtıp, insanları kendisine ibâdet etmeye da'vet eden Nemrûd Bin Ken'ân'dır. Gaddar, zâlim ve katı yürekli ma'nâsına gelen Nemrûd ismi, ismine lâıyk özellikleriyle, bundan takriben 4000 yıl önce Şanlıurfa (o zamanki adı Ur)'da ikâmet etmiş, Şanlıurfa ve çevresinde hükümlanlığını zâlimane tavır ve hareketleriyle sürdürmüş bir hükümdardır."Dünyaya hâkim olan dört kişiden biridir. Bunlardan ikisi Mü'min olup, Süleyman (a.s.) ile İskender-i Zülkarneyn'dir. İkisi kâfir olup, biri Nemrûd, diğeri Buhtunnasr'dır." (ALTIPARMAK, s. 158)

Nemrûd, Babil'deki köşkü yaptıran ve beşyüz yıl hükümdarlık yapan kimsedir. (KÖKSAL, C.1, s. 112). İnsanları kendisin secde ettiren, kendisine benzeyen putlar yaptırap, insanları bunlara ibadet ettiren, bu sapık fikirlerini insanlara benimseten, kendisini -haşa -ilâh olarak gören zâlim, gaddar ve katı yürekli bir insan portresiyle târihin derinliklerinde iz bırakan biri olarak anılmaktadır. Yüce Allah, İbrâhim (a.s.)'i bu Nemrûd'un zamanında Babil halkına peygamber olarak görevlendirmiştir.

Bu zâlim hükümdar bir gece rü'yâsında başının üzerinde parlak bir yıldızın doğduğunu, parlaklığıyla ay ve güneşi gölgede bıraktığını, sonra bu yıldızın parlaklığıyla ayın ve güneş'in bir mum gibi söndüğünü ve bu yıldızın yeryüzüne aydınlık saçtığını görür. Kâbuslar içerisinde dehşetli bir şekilde uyanır. Bu dönemde yıldızlara bakarak gelecekte haber veren münecimler ve kâhinler, üst seviyelerde idi. Bazı araştırmacılara göre bu dönemde puta tapmanın yanı sıra, aya, yıldızlara ve güneşe tapan (sabilik-saibe) insan toplulukları da vardır. Buradaki Sabililer Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen Sabililer değildir.

Nemrûd Bin Ken'ân, kendi dönemindeki en meşhur münecim ve kâhinleri kendi sarayına almış ve bunlarla sürekli görüş alışverişinde bulunmuştur. Gördüğü rü'yânın etkisinden kurtulamayan Nemrûd, komutanlarını, münecimlerini ve kâhinlerini toplayarak rü'yâyı bunlara anlatır ve bu hususta kendilerinden bilgi ister. Bunlar da yıldızlara bakıp, bir takım hesaplar yaptıktan sonra, kendi aralarında istişârede bulunup, aralarından bir sözcü seçerek, müşterek kararlarını bu sözcü aracılığıyla Nemrûd'a açıklarlar.

"Rü'yânda gördüğün başının üstünde doğan, ayı ve güneşi gölgede bırakıp, parlak ışıklarıyla yeryüzünü aydınlatan yıldız, bu sene içinde memleketinde doğacak bir çocuğa delâlet eder ki, bu

çocuk kavminin arasına karışıp, nifak tohumları saçacak, kavmini senin dininden ayıracak, sana itaâtsizliğe mecbur kılacak ve milletini peşi sıra sürükleyecektir. Böylece bir başka dine bunları inandıracak, dinini ortadan kaldıracak, senin bütün şan, şeref, mevki, saltanat ve mülkünü helâk edecek, tacını ve tahtını elinden alacaktır.”derler.

Bu tâbiri dinleyen Nemrûd, yerinden irkilerek kalkar adeta canavarlaşır. Anlatılanların gerçekleşmemesi için ne tür tedbirlerin alınması gerektiği üzerinde komutanları, müneccimleri ve kâhinleriyle istişârede bulunup şu kararları aldırır:

1.“Her tarafa asker çıkarılacak, evler tek tek kontrol edilecek, hamile kadınlar tespit edilip, hapsedilecek. Bunlardan doğacak çocuklar öldürülecektir.”

2.“Erkek ve kadınların bir arada kalmalarına mani olunacak, bunlar arasında aslâ cinsî münâsebet olmayacaktır. Bunun için gözlemciler tayin edilecektir. Kâhin ve müneccimlerin belirttiği târihler arasında (takriben bir yıl) gebelik belirtisi gösteren kadınlar öldürülecektir.”

Nemrûd Bin Ken’ân aldığı kararları istisnasız bir şekilde uygular. Pek çok anne ve masum çocuğu öldürülür.

b. Hz. İbrâhim'in Dünyaya Gelişi

Hız. İbrâhim'in doğumu Nemrûd Bin Ken’ân'ın hâkîmiyeti zamanına rastlar. Doğum mahallinde ihtilaf edilmiştir. Bunlar içinde en sahîhi Nemrûd'un saltanat yeri ve Hazretti İbrâhim'i ateşe attığı Bâbil şehrinde doğduğuna dâir olan rivâyettir. (Sahih-i Buhâri, C. 9, s. 107)

Rü'yâ hadisesinden sonra oldukça heyecanlı ve korkulu günler yaşayan Nemrûd, bilâhare ikinci defa müneccim ve kâhinlerini toplayarak durum değerlendirmesi yapar. Müneccim ve kâhinler, çeşitli hesaplamalardan sonra, beklenen çocuğun ana rahmine intikal etme vaktinin çok yakın olduğunu söylerler. Hiddetlenen Nemrûd, tedbirleri daha da sıklaştırarak, doğacak her çocuğu öldürmeyi emreder, bunun içinde her eve güvendiği adamlarından gözlemci tayin eder. Hamilelik belirtisi olan kadınları hapseder, bir çoğunu çocuğuyla birlikte katleder.

Hız.İbrâhim'in babasının ismi Tevrat'ta “Terah”;Kur’ân-ı Kerîm'de ise “Âzer”olarak zikredilmektedir.

Hani İbrâhim babası Âzer'e demişti ki: Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde gördüm. (En’âm: 74)

Âzer, Nemrûd'a son derece bağlılığı ve saygısı olan, Nemrûd'un dinine tâbi' birisidir. Onun puthânelerinden sorumludur. Putlar yapan ve onlara tapan bir kimse olduğu için, Nemrûd'un büyük güvenine mazhar olmuştur.

Bazı rivâyetlere göre de Hz. İbrâhim'in babası putlara son derece bağlı bir kimse olduğu için, bunlara olan sevgi ve muhabbetini belirtmek düşüncesiyle, Âzer adındaki putun adını almıştır.

Âzer'in gerek yukarıda belirtilen vasıfları ve gerekse sekiz yıla varan evlilik süresince hiç bir çocuğunun olmaması, Nemrûd ve ahalisince, Âzer'in hanımının kısır, Şanlıurfa halk ağzı tabiriyle "kör ocak" olarak bilinmesi, bu âile üzerinde hiç bir şüphe uyandırmamış, bu yüzden herhangi bir tedbir alınmamıştır. Her ev için gözlemci tayin eden Nemrûd, Âzer âilesine hiç bir gözlemci tayin etmemiş ve buna gerek duymamıştır.

Takdir-i İlâhînin bir tecellisi olarak, Nemrûd bu hususta yanılmış ve Hz. İbrâhim'in annesi **Nuna Hatun** (bazı kaynaklarda da ismi **Zeliha** olarak geçmektedir) sekiz yıl sonra bunca tedbir, katliam ve vahşet ortamında, Hz. İbrâhim'e gebe kalır. Bu durumu kocası Âzer'den de saklar. Geçen süre zarfında hamileliğinin bilinmemesi ve bir evlât sahibi olabilmesi için, her çareye baş vuran Nuna Hatun, karnını çeşitli sargılarla sıkıca sarmakta, büyük bir azimle, çeşitli cefalara katlanarak, hamlini gizlemektedir.

Bazı rivâyetlere göre bir süre sonra Âzer, Nuna'nın hamile olduğunu anlamış ve çok korkmuştur. Yıllar sonra bir çocuk sahibi olacağını mutluluğu ve Nemrûd'un katliamlarının verdiği korku içerisinde ne yapacağını şaşırmıştır. Fakat Nuna Hatun, Âzer'in bu korkularını gidermek ve kimseyi haberdar etmemek konularında eşini ikna etmeyi başarmış, birlikte neticeyi beklemişlerdir.

Bir diğer rivâyete göre ise, Hz. İbrâhim doğduktan sonra, Nuna Hatun eşini haberdar etmiştir. Ancak birinci rivâyet yani Âzer'in doğum öncesi haberdar olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Âzer ve Nuna doğumun emniyetli olabilmesi ve çocuklarının cellatların eline düşmemesi için, şehir dışında bir mağarayı tercih etmişlerdir. Nihayet doğum günü gelip çatınca, Nuna Hatun sabahın erken saatlerinde, şehrin kapılarından birinden çıkar. (bu dönemde şehir surlarla çevrilidir, bugün bu surların bir kısmı hâlen ayakta) Kervanların arasına katılarak nöbetçilerin de nazar-ı dikkatini celb etmeden şehrin dışına çıkmaya muvaffak olur. Epey yol aldıktan sonra emin olabileceği ve gidip gelebileceği emniyetli bir yer ararken ıssız bir mağaraya rastlar ve bu mağaraya sığınarak, Hz. İbrâhim'i burada dünyaya getirir.

Çocuğun göbek bağıny keskin bir taşla keser, yanında getirdiği ve hamileliğini gizlemek için beline sarmış olduğu bezlerle çocuğu iyice sarıp sarmalayıp, büyük bir heyecanla yavrusunu ilk anne sütüyle emzirir. Emzirme işleminin bittikten sonra, toplumun babası ma'nâsına gelen "**İbrâhim**" ismini kulağına seslenerek böylece ismini de koymuş olur.

Doğumu çok kolay geöen Nuna Hatun, şehirden gizlice çıktığı için, kimsenin şüphelenmemesi düşünceyle hava kararmadan, şehrin kapılarından tekrar içeri girip eve dönme gereğini duyar. Zaman gelip çatmıştır. Yavrusundan bir türlü ayrılamayan anne büyük üzüntüler içerisinde, Hz. İbrâhim'i burada bırakıp mağarayı terk ederek, kimseye görünmeden eve gelmeye muvaffak olur. Kocasını Azer'e olanları anlatır. Her ikisi de Nemrûd'un dini üzerine olduğu için, kendi inanç adetlerine göre du'â ve şükranlarda bulunurlar. Hatta Azer'in puthâneye gidip bir kaç gün itikâfa girip, Hz. İbrâhim'in kurtulması için putlara gece gündüz yalvarıp du'â'da bulunduğu söylenilir.

c. Hz. İbrâhim'in Mağaradaki Yaşamı

Târihi süreç içerisinde, anlatım yoluyla günümüze kadar nesilden nesille aktarılarak gelen anonim halk bilgilerinin kaynak alırsak, Hz. İbrâhim (a.s.)'in doğduğu yer bellidir. Bu yer Hz. İbrâhim'in doğum yeri ma'nâsına gelen "**Mevlid-i Halil Câmii**"nin doğu kesimine bitişik olan ve halk tarafından asırlardır ziyâret edilen "**Mevlid-i Halil Mağarası**"dır. Burası yerli halkın yanı sıra yerli ve yabancı turistlerce ziyâret edilmekte, hatta her yıl Türkiye genelinde kara yoluyla Hacc'a giden hacılarımız bu makamı ziyâret ettikten sonra, hacc yoluna çıkmaktadırlar. Milyonlarca insanın ziyâret ettiği bu makam ve bu makamın kuzeybatısında bulunan Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığı yer olarak bilinen "**Halil'ür- Rahmân Gölü**" birbirini tamamlayan başlıca iki öğe olarak hâlen dimdik ayakta durmaktadır. Burası artık halka, hatta tüm dünya insanlarına mal olmuş ve şöhet bulmuş bir yerdir. Hâlâ Hz. İbrâhim (a.s.)'in burada doğmadığını ve yaşamadığını mesnetsiz delillerle öne süren bazı insanlar gerek daha önce belirttiğimiz deliller ve gerekse biraz önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı bu tartışmalara son vermelidirler diye düşünüyorum.

Hız. İbrâhim'i mağarada bırakan annesi Nuna Hatun eve dönmüştür. Issız bir yerde tek başına kalan bu çocuk Allah'ın lutfu keremine ve rahmetine mazhar olmuştur. Bazı rivâyetlere göre Hz. İbrâhim'i burada bir ceylan her gün gelip emzirmiştir. Bu ceylanın sütüyle beslenen çocuğa aynı zamanda Alla rızkını parmağından vermiş ve parmağını emen çocuk, tüm gıdasını buradan almıştır. Yine hemen yanı başında yerden fıskıran şifalı sudan içerek hayatını sürdürmüştür. Bu su, söz konusu mağarada bitmeyen bir kaynak olarak mevcûdîyetini sürdürmektedir. Yöre halkı tarafından Zemzem suyundan sonra en

büyük “şifa kaynağı su” olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Şanlıurfalıların çoğu Ramazanlarda buradan eve götürdüğü su ile iftarını açmaktadır. Bu suyun birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir. Yine bazı rivâyetlere göre Nemrûd’un zulmünden ve İlâhlık taslamasından nefret ederek şehri terk eden, ak sakallı ve hikmet sahibi bir ihtiyar, Hz. İbrâhim’in doğduğu mağaranın yakınlığında, bir başka mağarada hayatını sürdürürken, Hz. İbrâhim’in doğduğu mağaraya gelerek onu görür. Büyük bir şefkatle bu çocuğu bağrına basar, koruma ve beslenme hizmetlerini itina ile yürütür. Birçok şeyi ona öğretir. Bu hikmetli ihtiyarın ne kadar Hz. İbrâhim'e baktığı bilinmemektedir. Sâdece nesilden nesille süregelen bir söylence olarak böyle bir ihtiyardan bahsedilmektedir.

Bu arada Hz. İbrâhim’in annesi Nuna Hanım, fırsat buldukça süt sağma bahânesiyle şehrin dışına çıkıp, yavrusunu ziyâret etmekte, gerekli bakımı yapıp emzirdikten sonra tekrar şehre dönmektedir.

Anonim halk bilgilerinden ve bazı rivâyetlerden aktarılan müşterek bir bilgi var ki o da Hz. İbrâhim’in mağarada yaşadığı süreyle ilgilidir. Elde ettiğimiz bu bilgilerden anlaşılıyor ki, hikmet-i İlâhînin bir tecellisi olarak Hz. İbrâhim’in yaşit çocukların aksine, bir ayda bir yaş, 15 ay sonucunda da 15 yaşındaki bir çocuk görünümünü almasıdır. (KÖKSAL, C.1,s.144). Bu ise bu çocuğun, Nemrûd’un kâhinleri ve münecimlerinin belirttiği özellikleri taşımadığı izlenimini vermektedir. Onların anlayışlarına göre bu çocuk beklenen çocuk olamazdı. Nuna Hatun, artık çocuğuna zarar gelmeyeceğine, hiç kimsenin şüphelenmeyeceğine kanâat getirerek, oğlu İbrâhim’i şehirdeki evlerine getirir.

d. Hz. İbrâhim'in Âlemlerin Rabb'ini Arayışı

Bu dönemde yaşayan topluluklar, kendi elleriyle taştan, ağaçtan vb. şeylerle yaptıkları ve tanrı olarak izâfe ettikleri putlara ve yıldızlar gibi gök cisimlerine tapınmaktaydılar.

Hz. İbrâhim, onbeş yaşına gelinceye kadar, basiretli bir şekilde kâinatı gözlemiş, hayretler içerisinde kalıp, içindeki feveranların neticesinde kendisini ve tüm âlemi yaratan, bunlar için bir ölçü ve nizam koyan bir yaratıcının olacağını düşünerek bu yaratıcısını aramıştır. Bu halet-i ruhiye içerisinde tefekkür eden Hz. İbrâhim, bir gün annesine sorar:

“-Anne benim Rabb'im kimdir?

-Benim

-Senin Rabb'in kimdir?

-Baban

-Babamın Rabb'i kimdir ?

-Sus! Onun rabbi yok. O kendisi tanrıdır. Herkesi o yarattı."

Hız İbrâhim susar. Eve vardığında aralarında geçen bu münazarayı kocası Âzer'e anlatarak: **"İnsanların dinini değiştireceğinden bahsedilen çocuk bizim çocuktur."**der. Âzer oğlu Hz. İbrâhim'in yanına gelir ve Hz. İbrâhim bu defa babasına sorar:

"-Ey Babam benim Rabb'im kimdir?

-Annendir

-O halde annemin Rabb'i kimdir?

-Benim

-Senin Rabb'in kimdir?

-Nemrût'dur

-Ya Nemrût'un Rabb'i kimdir?"

Bu soru Âzer'i şaşkına çevirir. Ürkek, şaşkın ve korkak bir şekilde cevap vermeden Ona bir tokat vurarak, bu tür konuşmaları yasaklar. Hz. İbrâhim, hiçbir taviz vermeden açık ve sert bir tavırla babası Âzer'e Kur'ân'ı ifadeyle ne güzel cevap vermiştir. Hani İbrâhim babası Âzer'e demişti ki:

"Sen putları tanrı mı ediniyorsun?Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum." (En'âm: 74)

Yüce Rabb'im Hz. İbrâhim (a.s.)'e doğru yolu bulma Kâbiliyetini vermiştir: **"Andolsun ki, İbrâhim 'e de doğru yolu bulma Kâbiliyetini verdik ve biz onu biliyorduk."** (Enbiyâ: 51)

Bu Kâbiliyette olan Hz. İbrâhim (a.s.)'e aynı zamânda yer ve göklerin melekutu gösterilmiştir: **"İşte böylece yakinen bilenlerden olabilmesi için biz İbrâhim 'e göklerin ve yerin melekutu (Büyük ve harikulâde muhteşem varlıklarını) gösteriyorduk ki, (Kudretimize) kesin inananlardan olsun."** (En'âm: 75)

Fevkalade bilgilerle bilgilendirilen Hz. İbrâhim, bu halet-i ruhiye içerisinde etrafındaki her şeyi seyredip, bunlardan bir anlam çıkarmakta, sürekli düşünmekte, Rabb'ini bulmaya çalışmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu sahneyi hikâyeleşmiş bir şekilde açıklamaktadır. Me'âlen şöyledir:

Gece bastırınca bir yıldız görmüştü: **"İşte bu imiş Rabb'im"**dedi. Yıldız batı verince: **"Batanları sevmem"**dedi. Sonra Ay'ı doğarken görünce: **"Bu imiş Rabb'im,"**dedi. Batınca: **"Rabb'im beni doğruya erdirmeseydi, andolsun ki sapıklardan olurdum,"**dedi. Sonra Güneş'i doğarken görünce: **"İşte bu imiş benim Rabb'im, bu daha**

büyük"dedi. Batınca : **"Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuğunuzdan uzağım"**dedi. **"Doğrusu ben yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim"**dedi (En'âm: 76-79)

İşte Hz. İbrâhim (a.s.) burada yüce Rabb'ini buluyor. Ancak bulduğu bu Tanrı ne parıldayan bir yıldız şeklinde, ne doğan bir ay biçiminde, ne de ışık veya ısı saçan bir güneş halindedir... Gözlerin görebildiği, hislerin kavrayabildiği şekli ile görmüyor ve işte o zamân kendi ruhunda kendisi ile kavmi arasında ki kesin ayrılığı görüyor. Kavminin taptığı bütün sahte ilâhları reddediyor. Asla dönme ihtimali bulunmayan ve hiç bir kararsızlık emaresi göstermeyen bir katiyet içerisinde yönünü onların yönünden, metodunu onların metodundan ayırıyor ve onların ortak koştukları ilâhları tamamen reddediyor. Haddi zatında kavmi Allah'ı doğrudan doğruya inkar etmiyordu. Ancak bu sahte Tanrıları da Allah (C.C.)'a eş ve benzer olarak kabul ediyorlardı. Hz. İbrâhim (a.s.) ise eşi ve benzeri olmayan tek Allah'a yöneliyor: **"Ey milletim; doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım"**dedi **"Doğrusu ben, yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim"**dedi (En'âm: 78-79)

e. Hz. İbrâhim ve Putlar

Hz. İbrâhim, insan fıtratının gereği olan bir anlayış ve düşünceyle tefekkür ederek tüm mahlukatı yaratan yaratıcıyı bulmuş, mutlak ve eşi benzeri olmayan Rabb'ine yönelmiş, büyük bir teslimiyet örneği göstermiştir. Bu dava uğruna, âilesiyle ve kavmiyle çeşitli tartışmalara girmiş onları ikna' etmeye gayret etmiştir. Ne yazık ki hiç kimse Hz. İbrâhim'e inanmamıştır.

Bir taraftan âilesine kavuşmanın sevincini yaşayan Hz. İbrâhim, diğer taraftan başta âilesi ve kavminin sapık inançlarından dolayı üzülmemektedir. Putlarına hakaret eden ve kendilerini sapık inançlarla itham eden bu çocuğu, herkes merak eder. Âzer'e büyük güven gösteren bu insanlar meraklarını gidermek için Âzer'e sorarlar : **"-Bu çocuk nereden geldi , şimdiye kadar neredeydi, kimdir bu çocuk? "****"-Benim bir oğlum vardı yıllar önce gurbete gitti, şimdiyse baba evine döndü, bu çocuk işte o çocuktur, adı İbrâhim'dir"** der.

Diğer bir rivâyete göre yıllardır çocuğu olmadığını bu yüzden kimsesiz olan bu çocuğu evlât edindiklerini söylemiştir, denilir.

Sonuç olarak: her iki durumda da Âzer'e güvenen bu insanlar onun doğru söylediğine inanırlar. Kendisini çok sevdikleri ve saydıkları için, putlarına hakaret eden bu çocuğa da, Âzer'i üzmemek adına karışmayıp onu hoşgörüyü karşılarlar. Aynı zamanda Nemrûd'a çok yakın olan Âzer'den de korkarlar. Âzer bu çocuk konusunda Nemrûd'u da inandırmıştır. Zaten aradan iki yıl geçmiş, kâhinler ve münecimler

çocuğun doğduğunu ve artık önüne geçilemeyeceğini Nemrûd'a bildirmişlerdir. Nemrûd ise bu çocuğun önünü kesmek için aldırıldığı tedbirlerden vazgeçmiş ve bu emri kaldırmıştır. Bu çocuk iki yaş değil, onbeş yaş göstermekte, dolayısıyla Âzer'in dediklerine inanılmakta ve bu çocuğun beklenen çocuk olduğuna inanılmamaktadır

Âzer, âilenin geçimini sağlamak için, altından, gümüşten, taştan, tahtadan putlar yapmakta ve bunları çarşı pazarda satmaktadır. Oğlu İbrâhim'i bu düşüncelerinden caydırmak için, putları sevdirmeye çalışarak, tahtadan yaptığı putları ona verip çarşı pazarda satmasını istemektedir. Baba zoruyla put satmaya yönlendirilen Hz. İbrâhim, bu putların boynuna ip takıp yerde sürükleyerek pazara götürüyor ve etrafına toplananlara: **"Taptığınız bu putların halini görmez misiniz? Kendisine bile bir faydası olmayan bu putlara tapmak akılsızlıktır, sapıklıktır. Bakın işte bunların haline, zarardan başka bir faydası yoktur. Hem kör, hem sağır, hem de âcizdirler. Topu beş para etmez, Satıyorum almaz mısınız?"** diyerek putlarla alay eder, onları küçük düşürür, âcizliklerini gösterir, ama ne yazık ki kavmi, bu çocuğun dediklerini dikkatlice dinleyip bir anlam çıkaracağına ona gülüp geçerler. Bazıları putları bu çocuğun elinden kurtarmak ve daha fazla hakaret etmemesi için ne isterse hemen verip elinden alırlarmış. Bu sûretle her gün satması için kendisine verilen putların bir kısmını Hz. İbrâhim böylece satmış olur. Geri kalanları ise sürükleyerek getirmiş.

Bir gün babasıyla birlikte puthâneye giden Hz. İbrâhim, babası Âzer'den satacağı putları teslim aldıktan sonra, Âzer'in dışarı çıkmasıyla putlara yine hakaret etmeye başlar. Putperestlerin adetlerinden biri de, pişirdikleri yemeklerin bir parçasını teberrük için putların önüne koyup bir gün sonra geri alarak bu yemekleri yemek imiş. Bu yemeklerin bir kısmını da puthânedeki hizmetçilere ve fakir fukaraya dağıtırlarmış. Puthânedeki yemekleri gören Hz. İbrâhim, babası dışarı çıkar çıkmaz, **"Neden bu yemekleri yemiyorsunuz"** diyerek yüzlerini yemeklere batırır, tekme tokat atarak yerlerde sürükleyip başlarını suya batırıp, **"İçin bu sudan bakayım"** diyerek onlara hakaret edermiş. Hz. İbrâhim'in bu davranış ve hareketlerini gören putperestler, onu linç etmek isterler ama Âzer'den korktukları için Hz. İbrâhim'e buğz ederler. Onunla tartışmaya girerler, akıllarınca bu çocuğu ikna' etmeye çalışırlar. Ne yaptığını çok iyi bilen Hz. İbrâhim bunlarla çeşitli münazaralara girer, onlar ise **"bu çocuk delirmiş, deli saçması"** diye onunla alay ederler.

f. Hz. İbrâhim'in Peygamberlikle Görevlendirilmesi ve Kavmini Hak Dine Da'veti

İnsan fitratının en güzel örneğini gösteren Hz. İbrâhim, fitratının gereği, tefekkür ederek yüce Ma'bûdunu bulmuş ve yönünü ona çevirmiştir. Kavmi ise Allah'a inanmamakta ısrar edip ama yaptıkları

putlarla Allah'a eş koşmaktadır. Puta tapmanın yanı sıra, gök cisimlerine de tapmaktadırlar. Başta âilesinin ve kavminin bu sapık inançlarını gören Hz. İbrâhim, üzülmekte, onları Hakk yola eriştirmek ve yönlerini bir tek yaratana Allah'a çevirmek için gayret etmekte kavmi ise ona inanmamakta hatta delilikle suçlamaktadır.

Kavminin halini görüp içinde feveranlar kopan Hz. İbrâhim, gece şehrin ıssız ve sakin bir tepesine çıkar. Burada Allah'a münâcâta bulunur, yere kapanarak Allah'a secde ederken, büyük bir sedâ ile başını secdeden kaldırır. Beklenen an gelmiştir, **Cebrâil (a.s.)** peygamberlikle müjdelemek üzere **H. İbrâhim'i** selâmlamış, kendisini tanıtarak Allah'ın emirlerini ona bildirmiştir. Birden bire Cebrâil'i karşısında gören Hz. İbrâhim büyük bir şaşkınlık ve korku ile emr-i İllâhîyi dinledikten sonra kısa zamanda kendi kendini toparlamış, bu güzel müjdeden dolayı tekrar secdeye kapanarak yüce yaratana hanıd ü senâda bulunmuştur. Cebrâil (a.s.)'in telkin ettiği emr-i İllâhî'de, gerek Hz. İbrâhim'den önce ve gerekse sonra tâ en son peygamber **H. Muhammed (s.a.v.)**'e kadar gelen peygamberlere de yüklenilen tebliğ metoduyla, tevhit akidesine da'vet görevi verilmiştir. Bu tevhidî mücadelenin ana teması, "**La İllâhe illallah**" yani Allah'tan başka İllâh yoktur ifadesindeki ma'nâ içeriğindeki hak ve bâtil mücadelesidir. İnsanlık tarihi boyunca bu mücadele devam etmiştir. Ne yazık ki bu mücadele günümüzde de halen devam etmektedir. Ne mutlu Hakk yolu bulup, Allah'ın ipine sınıksıkı sarılanlara, Allah'tan başka ilâh yoktur ma'nâsının şuurunda olup, yönünü Hz. İbrâhim (a.s.) gibi Allah'a çevirenlere ve Onun dinine tâbi' olanlara.

Emr-i İllâhî'ye mazhar olan Hz. İbrâhim (a.s.) bu görevinin bilinciyle şehre inip başta yakın çevresinden âilesinden başlayarak kavmini hak yola da'vet eder. Bu sahneler **Kur'ân-ı Kerîm**'de Me'âlen şöyle ifade edilir:

"İbrâhim'i de kavmine peygamber gönderdik. Hani kavmine demişti ki: "**Allah'a ibâdet edin. Ve Ondan sakının. Bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.**" (Ankebût: 16)

"**Ey Habibim! Kitapta İbrâhim'i de an. Şüphesiz O, dosdoğru bir peygamberdi.**" (Meryem: 41)

"Hani Babasına demişti ki: "**-Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım, doğrusu sana gelmemiş olan bir ilim bana gelmiştir. Öyleyse bana uy da seni dosdoğru bir yola iletelim. Babacığım, şeytan'a tapma. Çünkü şeytan, Rahmân'a başkaldırmıştır. Babacığım, doğrusu sana Rahmân katından bir azabın gelmesinden korkuyorum. Böylece şeytanın dostu olarak kalırsın**" Babası dedi ki: "**-Sen benim tanrılarımı beğenmiyorsun ey İbrâhim! andolsun ki bundan**

vazgeçmezsen, seni taşlarım, uzun bir müddet benden ayrıl git.”
(Meryem: 42-46)

“Hani İbrâhim babası Âzer'e demişti ki: “Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” (En`âm: 74)

“Selâm olsun sana, senin için Rabb’imden mağfiret dileyeceğim. Zira O bana karşı çok Lütufkardır. Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı bırakıp çekilirim, Rabb’ime yalvarırım. Rabb’ime yalvarışım da mahrum kalmayacağımı umarım.” (Meryem: 42-48)

“Hani babasına ve kavmine:“-Nelere tapıyorsunuz?” demişti.

Onlar da: “-Putlara tapıyoruz. Ve onlara bağlanıp duruyoruz.” demişlerdi.

O da demişti ki:“-Çağırduğınızda sizi duyuyorlar mı? Yahut size fayda yada zarar veriyorlar mı?”

Demişlerdi ki:“-Hayır, atalarımızı böyle yapar gördük.”

O da demişti ki:“-Neye tapmış olduğunuzu görüyor musunuz? Siz ve geçmiş atalarınız, doğrusu onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabb’i müstesnâ. Ki O, yaratmıştır beni ve beni O doğru yola erdirtir. Ki O, yedirir içirir beni. Hastalandığımda bana O şifa verir. Ki O, öldürür sonra da O diriltir. Ve kıyâmet günü günahlarımı bağışlamasını umduğum O'dur. Rabb'im bana hüküm ver. Ve beni Sâlihlerle kat. Ve sonrakiler için de bana doğru söyler bir dil ihsan et. Beni Naim cennetinin vârislerinden kıl. Babamı da bağışla. Şüphesiz O sapıklardan olmuştu. Diriltecekleri gün beni rezil etme. O gün ki mal da fayda vermez, çocuklar da. Ancak Allah'a kalbi selim ile gelmiş olan başka.” (Şu'ara: 70-89)

“Cennet muttakiler için hazırlanmıştır. Cehennem de azgınlara gösterilir. Ve onlara denilir ki: “Nerededir taptıklarınız Allah'tan başka, size yardım ediyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?”Oraya onlar ve azgınlar atılırlar. İblis'in askerleri de topluca atılırlar. Orada onlarla çekişerek derler ki: “Andolsun Allah'a ki, biz apaçık sapıklıkta idik. Hani biz sizi âlemlerin Rabb’iyle bir tutmuştuk. Ve bizi ancak suçlular saptırmıştı. Şimdi bize şefâat eden kimse yoktur. Ve sıcak bir dostumuz da yoktur. Keşke bizim için geri dönüş olsa da mü'minlerden olsak.”derler.” (Şu'ara: 90-102)

“İbrâhim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani kavmine demişti ki: “Allah'a ibâdet edin. Ve Ondan sakının. Bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Siz sadece Allah'ı bırakıp putlara tapıyor, aslı astarı olmayan sözler uyduruyorsunuz. Doğrusu Allah'tan başka taptıklarınızın size rızık vermeye güçleri yetmez. Öyleyse rızık Allah

katında arayın, sadece Ona kulluk edin. Ona şükredin, siz ancak Ona döndürüleceksiniz.” (Ankebût: 16-17)

“Kavmi onunla tartışmaya girişti, demişti ki: **“Beni doğru yola iletmişken, benimle Allah hakkında mı tartışıyorsunuz? Ona şirk koştuklarınızdan korkmam. Meğer ki, Rabb'im bir şey dilemiş olsun. Rabb'im ilimce her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? Hem siz Allah'ın size hiç bir delil ve burhan indirmedığı şeyleri Ona şirk koştuktan korkmazken, kendisine şirk koştuğunuz şeylerden ben nasıl korkarım? Şimdi bu iki zümreden hangisi güven duymaya daha lâyıktır, eğer biliyorsanız ?”** (En'âm: 80, 81)

“Onlar: **“-Sen gerçeği mi getirdin, yoksa şaka mı ediyorsun?”**dediler. Oda dedi ki: Hayır; **“-Rabb'iniz göklerin ve yerin Rabb'idir ki, onları O yaratmıştır. Ve ben bunlara şahitlik edenlerdenim.”** (Enbiyâ: 55-56)

Yukarıda Meryem Sûresi 42-48. Âyet-i Kerîme'lerde bildirildiği üzere Hz. İbrâhim'in babasının bağışlanmasını dilemesi bir gelenek neticesi değildir. Sâdece Hz. İbrâhim, babasına verdiği sözden dolayı onun için mağfiret istemiştir. Allah'dan affedilmesini, O dilerse belki hidâyete gelir diye istemiştir. Yoksa İslâm'ın kesin bir ka'idesi vardır ki o da kâfirler için duâ ve istiğfar edilmemesidir. Bu hususta kesin hüküm vardır.

“Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, müşrikler için mağfiret dilemek peygamberlere ve mü'minlere yaraşmaz.” (Tövbe: 113)

Bu âyet-i Kerime'de açıkça anlaşıldığı gibi **“Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra”** hükmü vardır. Bu ise ancak bir insanın şirk üzere ölmesi sonucu **“kesin cehennemliktir”** hükmünü vermemizi gerektirir. Bu va'kada Hz. İbrâhim, babasının sağlığında yüz yüze karşılıklı konuşurken onun için mağfiret dilemiştir. Zaten daha sonraları babası şirk üzere ölmüş ve Hz. İbrâhim, babasının şirk üzere ölmüş bir Allah düşmanı olduğunu anlayınca artık hidâyete ermesinin imkan dışı olduğunu fark etmiş ve onun için bir daha duâ etmemiştir.

Tövbe sûresi, 113. âyet-i Kerime inince peygamber efendimiz, **“Kâfirler için duâ ve istiğfar yoktur.”** meallini yapmış ve yanında bulunan Ömer bin Hattab (r.a.): **“Ya Resûlulâh öyleyse İbrâhim (a.s.), babası Âzer için neden duâ ve istiğfar eyledi.”** diye sorunca peşi sıra aşağıdaki Tövbe sûresi, 114. âyeti inmiştir:

“İbrâhim'in; babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun, Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli

olunca, ondan uzaklaştı. Muhakkak ki, İbrâhim çok içli ve halim idi.” (Tövbe: 114)

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyete göre peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Kıyâmet gününde İbrâhim, babası Âzer'le -Âzer'in yüzü simsiyah toz, toprak içinde- karşılaşacaktır. İbrâhim babasına: “-**Ben sana (dünyada) bana asi olma! demedim mi?**, diyecek.

Babası da ona: **İşte bugün sana asi olmayacağım.**, diye cevap verecek.

Bunun üzerine İbrâhim: “-**Ya Rab! Sen bana insanlar ba's (yeniden dirilme) olduğu gün beni zelil ve rüsvay etmeyeceğini va'd etmiştin. Şimdi Allah'ın rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha çok ar ve hayayı mucip hangi rüsvaylık olabilir.**” diyecektir.

Allah-u- Zül-Celâl de: “-**Ya İbrâhim! Ben Cennetimi kâfirlere haram kılmışumdır!**” diyecek. Bundan sonra Hakk Teâla tarafından : “-**Ya İbrâhim! Şu iki ayağının altındaki nedir?**” denilecek. İbrâhim bakınca bir de ne görsün ayakları altında kana bulanmış bir sırtlan (ki, İbrâhim'in babası bu fena sûrete mesh edilmiştir). Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanıp Cehennem'e atılacaktır.” (Sahîh-i Buhari, C. 9, s. 108, 109)

Tüm bu âyetlerden anlaşılıyor ki Hz. İbrâhim (a.s.), tevhîdi mücadelesinden hiç ödün vermeden, hiç bir şeyden korkmadan ve çekinmeden kavmini, Hak dine da'vet etmektedir. İşte yolların ayrılış noktası. İşte sağlam, kesin ve açık inanç. Bir tek yaratıcı var O' da Allah (C. C). Onlar yaratıcı olarak Allah'ı kabul etmekte, sonra da bile bile hiç bir şey yaratmadığını kabul ettikleri ilâhlara (Putlara) tapınmaktadırlar.

g. Hz. İbrâhim'in Putları Kırmaları ve Bu Yoldaki Mücadelesi

Rivâyet edilir ki: Nembrûd kavminin geleneklerinden biri de, bahar mevsiminin gelişyle muayyen bir günde bayram etmiş. Hatta bu bayramın “**Nev-rûz**” bayramı olduğu da rivâyet edilir. O gün geldiğinde halk, bayramı kutlamak ve çeşitli şenliklerde bulunmak üzere şehrin dışındaki muayyen bir mesire yerine gider, şehir tamamen boşaltılmış. Ahali sabah erkenden kalkıp çeşitli yemekler hazırlar, hazırladıkları bu yemekleri puthâneye getirir, putların önüne korlarmış. Putlara secde edip, ta'zîm gösterdikten sonra burayı terk edip kutlamaların olacağı yere giderlermiş. Kutlamalar sona erince Nembrûd kavmi şehre dönerek, putlara âdetlerince secde ve ta'zîm gösterdikten sonra, sabah bıraktıkları yemekleri teberüken yiyip, bir kısmını da fakir fukaraya dağıtıp evlerine dönerlermiş.

İşte böylesi bir bayram günü için Hz. İbrâhim'in âilesi çeşitli hazırlıklar yaparak, Hz. İbrâhim'in de bu panayıra katılmasını isterler. İsrarla Hz. İbrâhim'i de beraberlerinde götürmeye muvaffak olurlar. Amaçları Hz. İbrâhim'i puthâneye götürüp kendi nazarlarınınca putlarının güzelliklerini ona göstermek, onlar hakkında izahat vererek atalarının dinine dönmesini sağlamaktı. Bunu en çok isteyen de babası Âzer olmuştur. Çünkü puthânedeki putları hep o yapmıştır. Kendi eseri olan bu putların, Hz. İbrâhim üzerinde iyi bir tesir bırakacağını ve onları yakından görünce sevineceğini ümit ediyordu.

İnsanlar puthânedeki merasimlere yetişmek için, bir sel gibi akmakta ve herkes yönünü puthâneye çevirmiş durumdadır. Âzer âilesi de kısa bir yolculuktan sonra puthâneye yetişmek üzereyken, Hz. İbrâhim (a.s.) bunlarla beraber puthâneye girmemeyi, onlar gibi olmamayı, onlara benzememeyi istediği için kendini yere atar. Yıldızlara bakarak **“Ben hastayım”**der.: “Derken yıldızlara baktı. Ve dedi: **“Doğrusu ben rahatsızım.”** (Sâffât: 88, 89). Nemrûd kavmi yıldızlara bakıp kehânette bulunmakta meşhur olduğu için Hz. İbrâhim'in yıldızlara bakıp **“Ben hastayım”**demesine inanırlar. O günlerde de veba salgını olduğundan Hz. İbrâhim'in veba hastalığına tutulduğuna kanâat getirirler. Bu bulaşıcı hastalığın kendilerine geçmesinden korkarak onu orada bırakıp giderler.: **“Bunun üzerine onu bırakıp gittiler.”** (Sâffât: 90)

Nemrûd bin Ken'ân da askerleriyle puthâneye gelir, buradaki insanlar kendisine secde ederler. Merasimler başlar, saygı ve ta'zîmler bittikten sonra, puthânenin kapıları kapatılır. Hep birlikte şehir dışındaki panayıra gidilir.

Bu merasimlerin dışında kalan Hz. İbrâhim, hastalıklı adam diye zannedilip panayıra da götürülmez. Hz. İbrâhim ise zaten bunu istemektedir ve onlara açıkça **“Allah'a yemin ederim ki siz ayrıldıktan sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım”**demeyi de ihmal etmez.

Şehirde kimsenin kalmadığına emin olan Hz. İbrâhim (a.s.) ortamı müsait bulup, eline aldığı bir balta ile puthâneye girer. Puthânedeki altından, gümüşten ve tunçtan yapılmış birçok put bulunmaktadır. Putların yanına sokulan Hz. İbrâhim (a.s.) bunların önündeki yemekleri görünce:

“O da tanrılarına yönelip dedi ki **“Yemez misiniz. Ne o konuşmuyor musunuz?”** (Sâffât: 91, 92) diyerek elindeki baltayla bunlara vurmaya başlar. İçlerinden en büyük tanrı olarak kabul edilen put hariç, hepsini parınparça ettikten sonra, elindeki baltayı bu büyük putun boynuna asar. **Kur'ân-ı Kerîm**'de bu sahne me'âlen şöyle anlatılır: **“Nihayet üzerlerine yürüyüp sağıyla bir vurdu.”** (Sâffât: 93). **“Derken**

hepsini param parça edip içlerinden büyüğünü ona başvursunlar diye sağlam bıraktı.” (Enbiyâ: 58)

Nemrûd ve ahalisi akşama doğru şenlikler bitince şehre inip âdetleri üzere tekrar puthâneye gelirler. Dönmelerindeki amaç, bıraktıkları yemekleri teberrük niyetiyle yemek ve dağıtmak, tanrı kabul ettikleri putlara gerekli ta'zîm ve saygıyı gösterdikten sonra o günkü merasimi bitirmek ve eve dönmektir. Puthâneye gelen Nemrûd ve ahalisi gördüğü manzara karşısında hayretler içerisinde kalırlar.

Bu sahneyi **Kur'ân-ı Kerîm** me'âlen şöyle aktarmaktadır:

“Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Doğrusu o zâlimlerden biridir.” Dediler ki: **“İbrâhim denilen bir gencin onları diline doladığını duymuştuk.”** Dediler ki: **“O halde bunların (halkın) şahitlik edebilmeleri için onu halkın gözü önüne getirin.”** (Enbiyâ: 59, 61)

Nihayet Hz. İbrâhim'i bulup onu Nemrûd'un ve halkın karşısına getirirler. Ve ona sorarlar:

“-Ey İbrâhim!” dediler. **“Tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın?”** (Enbiyâ: 62)

H. İbrâhim (a.s.) onlarla alay edencesine bahsettiklerini yüzlerine vurarak, onların aklî seviyelerine uygun cevaplar verir **“-Belki onu şu büyükleri** (boynuna balta asılı olan) **yapmıştır. Konuşabiliyorsa ona sorun. Kendilerini kimin tahrir ettiğini söylesinler(!)”**. (Enbiyâ: 63)

Bunun üzerine kendi kendilerine dediler ki: **“-Doğrusu siz haksızsınız”**sonra eski kafalarına döndürüldüler:**“-Bunların konuşmayacağını andolsun ki sende bilirsin.”** dediler. (Enbiyâ: 64-65)

Dedi ki: **“-O halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda veya zarar vermeyecek şeylere ne diye taparsınız? Yazıklar olsun size ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınıza! Daha akıllanmayacak mısınız?”** (Enbiyâ: 66, 67)

Onlara ve ma'bûdlarına hakaret eden bu genci, büyük bir cezayla cezalandırmayı düşünürler. Aralarında istişâre ederek ateş ile yakılmasına karar verirler. Bu sahne **Kur'ân-ı Kerîm**'de Me'âlen şöyle ifade edilir: **“Onlar, bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarımıza yardım edin.”** dediler. (Enbiyâ: 68)

h. Hz. İbrâhim'in Ateşe Atılması

H. İbrâhim, Nemrûd kavminin yılda bir şehrin dışına çıkararak kutlamalar yaptığı bir bayram gününde puthâneye girmiş, eline aldığı baltayla tüm putları param parça etmiş, baltayı da en büyük putun boynuna asmıştı. Bu hareketinden dolayı Nemrûd ve kavminin ileri

gelenleri toplanmış, insanlara ibret olsun diye onu büyük bir merasimle ateşte yakmaya karar vermişlerdi.

“Haydin” dediler. **“Onun için bir bina yapın da onu alevli ateşe atın”** (Saffât: 97)

Bunu ise **Kur’ân-ı Kerîm’in** ifadesiyle tanrılarına yardım için yapacaklardı: **“Onlar bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin.”** (Enbiyâ: 68) diye karar kılarlar.

Bu hazırlıkları yapmak için de Hz. İbrâhim’i tutuklayıp zindana atarlar. **Nemrûd bin Ken’an** ahâli için şu emirleri çıkarır:

1. **“Bugünden itibaren, hiçbir evde ateş yaktırılmayacak, herkes evindeki yakacakları, şehrin dış sınırlarının yakındaki dere içerisine (bugünkü Halil’ür-Rahmân Gölü’nün bulunduğu mevki) toplayacak.”**
2. **“Her ferd, genci-yaşlısı, kadını-erkeği, büyüğü-küçüğü, hatta hastalar da dahil şehrin dışına çıkıp dağlardan odun toplayarak belirtilen yere getirecek.”**

Rivâyet edilir ki: Bu dere içerisine öyle odun toplandı ki adeta bir dağ gibi yükseldi. Kilometrelerce öteden bu odun yığınının görmek mümkündü.

Nakledilir ki: Ne kadar uğraşırlarsa Katır hariç hiç bir hayvan odun taşımaz. Zirâ hayvanlara odun yüklenince, yürümeyerek üzerindeki yükleri yere atarlarmış. Yalnız Katır taşımış. Bu sebeple Allah ü Teâlâ bu hayvana nesil vermeyip kısır eylemiştir, denilir. (ALTIPARMAK, s. 164)

Beklenen gün gelip çatığında, Nemrûd ve ahalisi odun toplanan dereye nazır, şu an ki **Şanlıurfa Kalesi’nin** bulunduğu tepenin üzerine çıkarlar. Ulu bir dağ görünümündeki bu odun yığını her tarafından ateşlenir öyle bir alev alır ki kilometrelerce uzaktan bu ateşin dumanları görülür. Zaten Nemrûd’un istediği de budur. Tanrılarına bir daha hiç kimse Hz. İbrâhim’in gösterdiği tavrı göstermesin ve bundan ders alsın diye böyle bir ateş yaktırmıştır. Ateş bir yanardağ misali gürültü ve çatırtılar içerisinde kor haline gelince, Nemrûd’un emriyle Hz. İbrâhim elleri , kolları ve ayakları bağlı bir şekilde ateşe atılmak üzere dereye nazır bir tepeye (mancınıkların yanına) getirilir. (4)

“Nemrûd:“-Ey civan! Eğer dininden döner ve bana tâbi olursan seni bağışlarım. Bu azabımdan kurtulursun” der.

İbrâhim tebessümle cevap verir: **-Benim sinemde olan muhabbet ateşinin bir kıvılcımı senin ateşini mahveder”** der. Bu cevap karşısında Nemrûd’un adeta dili tutulur.

Bu sırada bütün mahlûkat, dağlar, taşlar, bütün melekler Cenâb-ı Hak'la yalvarıp, ah ü figan ederek:

“-Ey Rabb’imiz! Bu kavim içinde seni bilen ve tanıyan, sana ibadet eden yalnız ve yalnız İbrâhim vardı. Şimdi onu ateşte yakacaklar. İzin verirsen şu asi kavmi, yerle bir edip İbrâhim'i kurtaralım. Ona yardım edelim” derler.

Cenab-ı Hak, onlara : **“-Onun durumunu Ben daha iyi bilirim. O eğer sizden yardım isterse, ona yardım ediniz. Eğer yalnız bana tevekkül eder, Benden yardım isterse, ona, Ben yardım edeceğim. siz onun işini bana bırakınız, diye buyurur.”** (4.36)

“Rivâyet edilir ki : Hz. İbrâhim (a.s.) kendisini ateşe atmak için hazırlanan mancınığa konulunca, Nemrûd fırlatma emrini verir. Ama mancınık adeta taş kesilip yerinden oynamaz. Ne kadar uğraşırlarsa da bir türlü yerinden oynatamazlar. Herkes hayretler içinde kalır. Nemrûd adeta çıldırır. İşte o anda, Şeytan insan suretinde halkın arasına karışıp, Nemrûd bin Ken’ân’ın yanına sokulur. Onu gören Nemrûd: **“-Sen kimsin, nerelisin ve ne kişisin?”** diye sorar. Şeytan: **“-Senin du’âcılarındam, yaşlı bir kişi olup, iki yüz yıldan beri sana tapmaktayım. Geldim ki bu adamı ateşe atmanın yolunu sana öğreteyim”** cevabını verir. Nemrûd: **“-Haydi hemen öğret”** der. Şeytan: **“-Bir dişi bir erkek iki kardeş burada zina etmeli ki, bunu ateşe atabilesiniz, yoksa çare yoktur”** der. Bunun üzerine **"Çin "**ve **"Gene"** ismin de iki kardeşi getirip, mancınığın önünde zina ettirirler. Rivâyet edilir ki **Çingene** (Cenâgin) milleti onların neslindedir. Daha sonra Hz. İbrâhim mancınığa konulur, iyice gerilen yaylar onu fırlatmak için Nemrûd'un emrini bekler. Bir el hareketi ile sıyrılan mancınık, onu bir ok hızı ile ateşe fırlatır.” (NERGİS, s. 25, 26)

Hz. İbrâhim ateşe atıldığı zaman on altı, bir başka bir görüşe göre yirmi altı yaşında idi, diye rivâyet edilir. (KAZANCI, C.1, s.196)

Mancınıktan ateşe doğru atılan Hz. İbrâhim (a.s.)'e, Allah'ın emriyle Cebrâil (a.s.) ulaşarak:

“-Ey İbrâhim Allah'ın sana selâmı var, bir ihtiyacın var mı?” diye sorar.

Hz. İbrâhim (a.s.): **“-Hayır sana bir ihtiyacım yoktur. Her şeye kâdir olan yüce Rabb'immin halimi bilmesi bana kâfidir. Ben Onun kuluyum yalnız Ona sığındım, ateş de Onundur. Ne dilerse o olur”** diyerek cevap verir.

Rivâyet edildiğine göre Hz. İbrâhim (a.s.) bu esnada, **“Hasbunallah u ve ni'mel vekil”**(Allah'ın nusret ve yardımı bana kâfidir) virdine devam etmektedir. (DİKMEN- ATEŞ, s. 203, KAZANCI, C.1, s.

195). Allah'dan başka hiçbir şeyden korkmamak, hiç bir şeye boyun eğmemek, yalnız ve yalnız Ona sığınmak işte "**Halillim**" vasfına mazhar olmanın en büyük sebebi. **Kur'ân-ı Kerîm**'de bu sahne me'âlen şöyle anlatılır:

"Biz de dedik ki: "**Ey ateş, İbrâhim'e karşı serin ve selâmetli ol.**" (Enbiyâ: 69)

"**Allah onu ateşten korudu. Doğrusu bunda inananlar için ibretler vardır.**" (Ankebût: 24)

Cenâb-ı Hakk'ın bu hitab-ı celîlesiyle ateş serin ve selâmetli olur. Hz. İbrâhim (a.s.)'in düştüğü yer güllük gülistanlık olur. Tepeden bunu seyreden Nemrûd ve ahâlisi bu mucize karşısında hayretler içerisinde kalır. Halk arasında nesilden nesille aktararak gelen bilgilerde Allah'ın emriyle ateşin su, odunların balık ve Hz. İbrâhim'in düştüğü yerin çevresinin güllük-gülistanlık olduğu anlatılır. Bu su pınarının ve balıkların asırlardır, varlığını sürdürdüğüne ve balıkların üzerindeki lekelerin yanık izleri olduğuna inanılır. Halk tarafından bu balıklar kutsal balıklar olarak kabul edilir. Göldeki suyun ise şifa kaynağı olduğuna inanılır. Bu amaçla birçok yerli ve yabancı turistlerce ziyâret edilir. Bu yer Şanlıurfa merkezinde olup, "**Halil'ür-Rahmân Gölü**" veya "**Balıklı göl**" olarak bilinir.

Rivâyet edildiğine göre: Nemrûd, Hz. İbrâhim'i ateşe attığı zaman Allah, **Cebrâil** (a.s.) ile **Cennet**'ten bir gömlek ve kilime benzer bir "**yaygı ve gömlek**" gönderdi. **Cebrâil** (a.s.) bu gömleği Hz. İbrâhim'e giydirdi, yaygıyı da serip üzerine oturttu. Sonra kendisi de oturup onunla konuşmaya başladı. Hz. İbrâhim bu gömleği **Hz. İshâk**'a giydirdi. O da **Hz. Ya'kûb**'a, Hz. Ya'kûb'da **Hz. Yûsuf**'un boynuna takmıştı. Hz. Yûsuf kuyuya atıldığı zaman bu gömlek boynuna takılı idi. Üzerinde **Cennet** kokusu bulunan bu gömlek herhangi bir hastaya giydirildiğinde o hasta derhal şifa bulurdu. Nitekim Hz. Ya'kûb'un gözlerinin görmediği bir devrede Hz. Yûsuf'un **Mısır**'dan bir elçi ile gönderdiği söylenen ve **Kur'ân-ı Kerîm**'de de zikredilen "**Bu gömleğimi alıp götürün, Onu babamın yüzüne sürün, gözleri görür olur,**" (Yûsuf: 93) dediği gömlek aynı gömlektir diye rivâyet edilir. (37,43)

Bir başka rivâyette de, orada bulunan canlı varlıkların tümü - insanlar ve **kertenkele** (keler) isimli sürüngen hayvan hariç- Hz. İbrâhim (a.s.)'in yanmaması için gücü nispetinde bu ateşi söndürmeye; kertenkeleler ise üfleyerek ateşi alevlendirmeye çalışmışlardır. (36)

Nakledilir ki: İbrâhim ateşe atıkları zaman, Zaaf bir **bülbül** vardı. Kendini ateşe atacağı sırada Hak Teâlâ **Cebrâil** (a.s.)'e emredip: "**O kuşu tut ve ne dileği olduğunu sor.**" diye buyurur.

Cebrâil (a.s.): "**-Bir dileğin var mıdır?**" diye sorar.

Bülbül:“-**Halillullâhı ateşe attılar. Mademki kurtarmağa kadir değilim, bari onunla beraber yanayım.**” der.

Cebrâil (a.s.) tekrar: “-**Bir dileğin var mıdır?**” diye sorar.

Bülbül:“-**Benim dünyada Hak Teâlâ’yı zikretmekten başka arzum yoktur. Binbir ismi olduğunu işittim. Yüzbirini biliyorum. Dokuz yüz isim-i şerîfini de bilmek isterim.**” der.

Hak Teâlâ dergâhı izzetinde isteğini kabul eyler. Nemrûd'un ateşi İbrâhim (a.s.)'e gülistan olunca, **bülbül** gelip özü **Kevser suyu** olan **gül dalında**, Hak Teâlâ’yı zikrederek, nağmelere başlar. Bundan dolayıdır ki, o zamandan kıyâmete kadar gül dalına muhabbet edecektir. Yine **bal arısı** da küçücük ağzına su alıp ateşi söndürmek istemiştir. Onun da bu gayretine karşılık, Hak Teâlâ ağzındaki suyu **bal** yapıp kıyâmete kadar insanlara **şifa kaynağı** olarak sunmuştur. (37)

Hz. İbrâhim'in ateşten kurtulması ile hayretler içerisinde kalan Nemrûd ve kavmi, bu büyük mûcize karşısında imân etmeleri gerekirken, onunla tekrar münazaralara girerler. Bu arada gördüğü bu mûcize karşısında imân edip, kendinden geçen Nemrûd'un kızı (bir başka rivâyete göre akrabası) **Aynzeliha** Hz. İbrâhim'e hayranlık duyarak o da bulunduğu tepeden kendisini aşağı atar. Aynzeliha'ya da hiç bir şey olmaz. Hz. İbrâhim'in yanına gidip ona imân eder. Bundan dolayıdır ki “**Halil'ür-Rahmân Gölü**”nün hemen üst tarafında ki gölet, “**Aynzeliha Gölü**”olarak anılır. Bugün Şanlıurfa'da birçok âile “**Anzelha-Anzilha-Aynzeliha**”ismini geleneksel olarak çocuklarına vermektedir. (43)

Nemrûd, yüksekçe bir tepeye çıkarak, Hz. İbrâhim'in ateşe düştüğü yere doğru bakar. Hz. İbrâhim'i ateşin içinde dipdiri durduğunu ve yanında, kendisine benzeyen (gölgeler meleşti) biri olduğunu görünce hayrete düşer. Hemen geri dönüp avenelerine haber verir. Birlikte gelip, büyük mü'cizeyi görürler. Ateşten çıkmasını söylerler. Ateşe atılmasında yedigün geçmiştir. Hz. İbrâhim ateşin içinde çıkar.

Hz. İbrâhim'in, ateşin içinden dipdiri çıktığını gören bazı kimseler; Nemrûd ile adamlarının şerhlerinden korkmalarına rağmen, İbrâhim (a.s.)'in da'vetine icâbet ederek, Allah'a iman ederler. İman edenler arasında Hz. İbrâhim'in, kardeşi oğlu **Hz.Lût** (b. Harrân, b. Azer) ile Hz. İbrâhim'in büyük amcası **Harrân**'ın kızı **Hz. Sâre**'de bulunur. (KÖKSAL, C.1, s. 160). Başka bir rivâyette de: Hz. Lût'un, Hz. İbrâhim'in büyük amcası Harrân'ın oğlu olduğu nakledilir. Yani Hz. Lût, Hz. İbrâhim'in amcası oğludur ve Hz Sâre'nin de kardeşidir

Hz. İbrâhim (a.s.) ateşten çıktıktan sonra, Nemrûd onunla tekrar tartışmaya girer. Cenâb-ı Hak **Kur'ân-ı Kerim**'de şöyle buyurur:

Allah kendisine mülk verdiği için Rabb'i hakkında İbrâhim ile tartışması görmedin mi? Hani İbrâhim, "**Benim Rabb'im dirilten ve öldürendir.**" deyince O, "**Ben de diriltir ve öldürürüm.**" demişti. İbrâhim . "**Allah güneşi doğudan getirir, haydi sen de onu batıdan getir**" deyince, O küfreden adam apışıp kaldı. Öyle ya, Allah zâlimler gürûhunu hidâyete erdirmez. (Bakara: 258)

Rivâyete göre Hz. İbrâhim, ateşten çıktıktan sonra kısıvrak yakalanarak Nemrûd'un karşısına getirilir. Nemrûd'un huzuruna çıkınca secdeye kapanmak adettendi. Hz. İbrâhim, yanındakilerinin aksine secdeye kapanmaz ve sarsılmayan bir imânla dimdik karşısında durur.

Bu davranışına kızan Nemrûd: "**Neden bana secde etmedin?**" diye sorar.

Hz. İbrâhim: "**Ben Rabb'imden başkasına secde etmem**" der.

Nemrûd: "**Rabb'in kimdir.**" der.

Hz. İbrâhim (a.s.): "**Benim Rabb'im O'dur ki, diriltmeye ve öldürmeye kâdir dir.**" der.

Nemrûd, Hz. İbrâhim (a.s.)'e cevaben: "**Ben de diriltir ve öldürürüm**" der. Adamlarına idama mahkum ettiğim iki mahkumu hapisten çıkarıp getirin diye emir verir. İki mahkum getirilir. Nemrûd bunlardan birini öldürür diğerini de serbest bırakır. Hz. İbrâhim'e: "**İşte ben de birini affetmekle onu salıverdim, dirilttim, diğerini de öldürdüm, demek ki ben de diriltmeye ve öldürmeye kâdirim.**" der.

Bunun üzerine Hz. İbrâhim: "**Benim Rabb'im güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de kâdir isen batıdan getir**" der. Bu kuvvetli delile karşı Nemrûd her zaman olduğu gibi yine mağlûp olur, ama bir türlü vazgeçmez. "**Senin Rabb'inle savaşıcağım, onu yeneceğim**" diyerek ahmakça bir tavır sergiler.

i. Nemrûd Bin Ken'ân'ın Allah'la Savaşmak Üzere Göklere Yükselmesi ile İlgili Bir Rivâyet

Hz. İbrâhim (a.s.)'in ateşten sağ selim kurtulmasıyla şöhreti etrafa yayılır. Halktan kendisine tâbi olanlar ve onu tasdik edenler olur. Bazı târihçilerin naklettiklerine göre buna son derece canı sıkılan Nemrûd, vezir ve avânelerini toplayarak, göklere doğru sefere çıkmak istediğini, Hz. İbrâhim'in Rabb'ini aramak ve savaşmak niyetinde olduğunu söyler. Meclistekilerin çoğu bunun imkânsız olduğunu söylerlerse de, Nemrûd yine bu sevdasından vazgeçmez. Kuşların en kuvvetlisi olan kartallardan dört tanesini, et ve şarap ile bir müddet besler. Diğer taraftan da tabut şeklinde ve içinde iki adam oturabilecek konumda bir sandık yaptırır. Bu sandığa biri alta ve birisi de üstte olmak üzere birer kapı bırakır. Sandığın dört köşesine, gerektiğinde aşağı salınabilecek

birer mızrak yerleştirir. Kartalları bir iki gün aç bıraktıktan sonra, sandığın her köşesine bir kartalın ayaklarını sıkı sıkıya bağlar. Mızrakların ucuna da birer et parçası geçirir. Böylece tüm hazırlıkları bitiren Nemrûd, yanına da birini alarak sandığın içerisine girer. Açlıktan kıvranan kartallar ete ulaşmak üzere kanatlarını çırpımaya başlayınca bunların gücü ve kuvvetiyle sandık gök yüzüne doğru havalanır. Hayli zaman göklere yükseldikten sonra, Nemrûd yanındakine: “**Üst kapağı aç da göğe ulaşmaya ne kadar mesafe kalmıştır, görelim**” diye emir verir. Üst kapak açılınca göklerin hâlâ eskisi gibi olduğunu görür ve okları üst kapaktan gökyüzüne doğru fırlatmaya başlar. Allah'ın emriyle, **Cebrâil (a.s.)** fırlatılan bu okların uçlarını kana bulayarak, Nemrûd'un üzerine bırakır. Bunu gören Nemrûd: “**İşte İbrâhim'in tanrısını öldürdüm**” diyerek aşağı inmeye karar verir. Böylece yanındakine uçlarında et parçası bulunan mızrakları yeryüzüne doğru çevirmesini ister. Et parçaları aşağıya doğru salkınca, kartallar da yönünü değiştirerek, aşağıya doğru hareket ederler, böylece sandık hızla yeryüzüne doğru inmeye başlar. Bu sırada, gök yüzünde büyük bir fırtına hareketi başlar. Bu şiddetli fırtınanın tesiriyle, Nemrûd'un sarayı yerle bir olur. Birçok putperestin evi yıkılır. Bir çoğu helâk olur. Yeryüzüne inen Nemrûd, memleketinin bu halini görünce sevinci kursağında kalır. Nihayet yaptığı şeyin ahmakça olduğunu anlar. Bu ahmakça tavrından dolayı Allah'ın kendilerini cezalandırdığını, bir çoğunu helâk ettiğini anlar, ama nefsanî duygularından dolayı bir türlü imâna gelmez. Dünya şöhretini ve saltanatını bırakmak kendisine çok zor gelir. Nihayetinde Hz. İbrâhim'i çağırıp, kendisine inananlar ile birlikte şehri terk etmesini ister. Bir rivâyete göre yalvarırcasına ricada bulunur.

Hız. İbrâhim (a.s.) evde de çeşitli baskılara mâruz kalmaktadır. **Kur'ân-ı Kerîm**'de bu durum şöyle izah edilir: Hz. İbrâhim (a.s.)'in da'vetine babası Âzer'in cevabı şöyledir: “**Sen benim tanrılarımı beğenmiyorsun, ey İbrâhim! Andolsun ki bundan vaz geçmezsen seni taşlarım, uzun bir müddet benden ayrıl git**”. Burada evden sürülen bir evlât muâmelesine mâruz kaldığı açıkça anlaşılmalıdır. Gerek Nemrûd'un baskısı veya ricası, gerekse âilesinin baskısıyla karşı karşıya kalan Hz. İbrâhim (a.s.) Cenâb-ı Allah'ın da kendisine verdiği ilhamla vahiyle şehrin 45 km güneydoğusundaki amcası Harrân'ın adıyla anılan **Harrân** şehrine göç etmeye karar verir.

j.Hz. İbrâhim'in Harrân'a Hicreti ve Buradaki Hayatı

Hız. İbrâhim, kardeşi (veya amcası) Harrân'ın oğlu Hz. Lût ve beraberindekilerle birlikte, Harrân şehrine hicret eder ve burada amcasının yanına yerleşir. Hz. İbrâhim'in burada on beş yıl kaldığı söylenilir. (KÖKSAL, C.1, s. 160, KAZANCI, C.1, s. 200 DİKMEN -ATEŞ, s.210)

Bu târihî şehir, Hz. İbrâhim'in hayatında önemli bir yer tutmuştur. Burada Hz. İbrâhim Halilüllâh'ın evi, tabiî zeminde oyulmuş bir ibâdethânesi, güneşlenirken ve dinlenirken sırtını dayadığı bir taş makam olarak şöhret bulmuştur. Seyahatnâmeler bu taşın yöre halkınca ve dışarıdan gelen yabancılarca ziyaret edildiğini bize aktarır. (OYMAK, 1991, s. 15)

Harrân'da Hz. İbrâhim (a.s.)'in babasının küfür üzere ve bu şehrin surlarının dışındaki **Şeyh Yahya Hayâtî Harrânî** Türbesinin bulunduğu mevki ye defin edildiği söylenilir. (OYMAK, 1991, s. 46)

Hz. İbrâhim Harrân'da bir süre kalır. Kırk beş yaşına kadar burada kaldığı çiftçilikle uğraştığı söylenilir. Burada halkı sürekli hak dine da'vet ettiği ve ilk olarak amcası **Harrân**'ın kızı **Hz. Sâre**'nin kendisine inanıp onu tasdik ettiği söylenilir. Hz. Sâre ile Hz. İbrâhim arasında otuz yaş fark olmasına rağmen, Hz. Sâre'nin Hz. İbrâhim'e hayran kaldığı ona muhabbet duyduğu söylenilir. Hz. Sâre oldukça güzel, güzelliği dillere destan olmuş iffetli bir hanımefendidir. Sürekli, Hz. Lût (a.s.) ve Hz. İbrâhim (a.s.)'e sorular sorar, Hz. İbrâhim'i can kulağıyla dinler ve böylece hayranlığı artar, imânı kuvvetlenir.

Hz. İbrâhim (a.s.)'in buradaki misafirliği de sona erer, ikinci hicret için kendisine vahy gelir ve Harrân'dan da ayrılmaya karar verir. Hz. Lût (a.s.)'u ve kendisine inananları yanına alır. Harrân'dan güneye doğru çıkarak kendisine yurt olarak tutacakları memlekete yönelirler. İstikâmet Halep şehridir.

k. Hz. İbrâhim'in Hz. Sâre İle Evlenmesi

Hz. İbrâhim (a.s.) Harrân'dan ayrılmadan önce, amcası kızı Hz. Sâre ile evlenmeye karar verir, durumu amcası Harrân'a açıklar. Amcası Harrân, kızı Hz. Sâre'nin Hz. İbrâhim'in dinine girdiğini, imân ettiğini ve yeğeni Hz. İbrâhim'e muhabbet duyduğunu bilmektedir. Kızının da görüşünü alarak Hz. İbrâhim ile evlenmesine ve onunla birlikte gitmesine izin verir. Hz. Lût, Hz. Sâre ve bir kaç mü'min ile birlikte kabile yola koyulur.

Şanlıurfa'nın 50 km güneyinde, Harrân'ın 20 km güney batısındaki bir su kaynağında konaklarlar. Hz. İbrâhim (a.s.) ve Hz. Sâre'nin evlilik töreni burada yapılır. Hz. İbrâhim otuzyedinci yaşında evlendiği rivâyet edilir. Buradaki evlenme merasimi bittikten sonra kabile yoluna devam ederek **Şam**'a ulaşır.

Evlilik merasimlerinin yapıldığı yere "**düğün gözü**" anlamında "**Aynel Urûs**" denmiş, hâlen de halk arasında bu isimle anılmaktadır. Bir diğer adı ise "**Ayn Halil'ür-Rahmân**" dır. "**Halil'ür-Rahmân kaynağı ve gölü**" anlamındadır. Bugün yarısı **Şanlıurfa**'nın **Akçakale** sınırında, yarısı da **Suriye**'de kalmış olan bu su kaynağı bir vaha

görünümünde olup, Hz. İbrâhim makamı olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. (OYMAK, 1991, s. 48).

I. Nemrûd bin Ken'ân'ın Helâki, Kendisinin ve Kavminin Hüsrana Uğraması

Hz. İbrâhim hicret ettikten sonra geride kalan Nemrûd ve kavmi, sivrisineklerin istilasına uğrarlar. Bir çoğu helâk olur. Geriye kalanlar başka yerlere göç ederler. Nemrûd'a ise bir sivrisinek müsallat olur. Burun deliğinden içeri girerek beynine kadar gider. Nemrûd'un hayatına küçücük bir sivrisinek son verir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 209, KAZANCI, c.1, s.200,201)

“Ona (İbrâhim'e) düzen kurmak istediler. Ama biz onları hüsrana uğrattık. O'nu da, Lût'u da âlemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık” (Enbiyâ: 70, 71)

Bu âyet-i Kerîme'lerden anlaşılıyor ki Nemrûd ve kavmi Allah'tan gelen bir azapla yok olup gitmiştir. Bu azaptan Hz. İbrâhim, Hz. Lût, Hz. Sâre ve bir kaç mü'min hicret ederek kurtulmuştur.

Bütün tuğyanlarıyla (zülümleriyle) beraber, Cenâb-ı Hak hakkında kendi ni'met ve ihsanlarını eksik etmemiştir. Ona tam bin yıl padişahlık vermiştir. Fakat imândan mahrum olan bu haydut, saltanatına güvenip, **"Ben İbrâhim'in tanrısını bırakmam elbette onunla yine savaş ederim."**deyip ant içmiş. Bunun üzerine Cenâb-ı Rabbül âlemin hazretleri ona insan suretinde bir ferîşteh (melek) göndermiştir.

Bu melek Nemrûd'a gelip nasihat şeklinde:“-Ey Nemrûd böyle davranma. Sen Allah'ın zayıf ve hakir bir kulusun. Allah sana bin yıl padişahlık ihsan etti. Kadrini bilmedin ve şükretmedin. En sonunda da göye çıkıp Onunla savaş ederim dedin ve Allah'ın peygamberini kalkıp ateşe attın. Hânümanından ayırdın, yerinden yurdundan ettin. Allah bunun için sana ceza vermedi. Geri dön, insafâ gel, yaptıklarına tövbe et, İbrâhim'e tâbi' ol, yoksa Allah u Te'âlâ pek nahif (zayıf) yaratık elinde seni helâk eyler”der.

Nemrûd bu da'vete aldırılmaz:“-Kelamından öyle anlaşılıyor ki o sihirbaz İbrâhim'in kavmine ve akrabasına benzersin. Bu memlekette benden başka padişah bilmem. Başka nesneden haberim yoktur. Eğer benden daha yüce gökte padişah varsa sen ve İbrâhim de onun adamısınız. Gidin o padişahınıza haber verin, ordusunu toplayıp getirsin, ben de askerimi toplayayım, gelsin savaşalım. O galip çıkarsa Bâbil ülkesi onun olsun, ben galip gelirsem zaten tasarrufum altındadır”, der. Ve hemen emredip, her tarafa adamlarını salar. Yüzbine yakın adam toplanır.

Sonra ferîşteh (melek)'i karşısına çağırıp ona:“-Git gök tanrısına söyle, işte ben askerîmi topladım, onunla cenge hazırım. Kendisi de toplansın muharebe edelim”, der.

Ferîşteh: “-Ey aptal, senin gibi bir biçareye asker ne hacet, Allah bir avuç hakir mahlûkuna emretse seni ve askerlerini bir saniye içerisinde yerle bir eylesin”, deyip yüzünü göğe çevirerek:“Ey Allah'ım, sen bu zâlimin ne söylediğini bilirsin, artık bunun hakkından gelmenin zamanı gelmiştir. Sen her şeye kâdirsin, Onu perişan eyle ya Rabb'i”, diye serzenişte bulunur.

Bunun üzerine artık, zulmü arş-ı a'lâya ulaşan bu kâfiri yok etmek için, yaratıklar içinde kendisinden zayıf mahluk olmayan sivrisinek askerine Allah u Te'âlâ emr eylesin. Nemrûd ve askerlerinin üzerini siyah bulutlar gibi sivrisinekler kaplar. O kadar gelirler ki, o münkir kâfirlerin başlarına, yüzlerine üşüşürler ve bunları ısırmağa başlarlar. Gözleri kör olur, birbirini görmez olurlar. Isırdıkları adamların kurtuluşu mümkün olmaz. Isırdıkları atlar ise ızdıraptan üzerindeki binicileri yere fırlatırlar. Böylece bir taraftan atlar, diğer taraftan ordusu helâk olur. Nemrûd'un askerlerinin kemiklerinden başka ortada bir şey kalmaz. Sivrisinek istilası başlar başlamaz, Nemrûd dehşete kapılıp güçlûkle kendisini saraya atar. Kendisine inen bu azaptan kurtulacağını sanarak eve kapanır. Nemrûd'un helâki için Allah (C.C.) o sineklerden bir gözü kör, bir ayağı topal ve pek zayıfça birisini görevli kılar. Havadan inip baca deliğinden içeri girerek Nemrûd'un dizine konar. Nemrûd onu öldürmek isteyince yüzüne ve oradan da kovmak isteyince kalkıp burun deliğine girer. Buradan beynini yavaş yavaş kemirmeye başlar. Acıdan muvazenesini kaybeden ceberut Nemrûd, iki eli ile başını düğmeye başlayarak feryâd u figân eylesin. Bin yıllık padişahlığı süresince hiç bir zaman kendisine musibet ve zahmet erişmeyen Nemrûd, küçücük, zayıf bir sivrisineğe mağlûp olmuştur. Nihayet can çekişme nöbetleri gelir. Güzü dönmüş bu canavar, kıvrınarak vakti saati tamamlanınca canını cehenneme ısmarlar. (NERGİS, s. 34-38)

Bir başka söylence şöyledir: Nemrûd Bin Ken'ân'ın burnuna giren sivrisinek beynini kemirmeye başlayınca feryâd u figân ederek kendi kendisini kaldırıp yere vurur. Adamları sivrisineği çıkarmak için çeşitli çarelere baş vururlar, ama nafil. Bu küçücük ve zayıf sivrisinek emr-i İlâhî gereği mutlaka görevini tamamlayacaktır. Hizmetkârları keçeden bir tokmak yapıp, nöbetleşe Nemrûd'un kafasına günlerce vurmaya başlarlar. Nemrûd “**vor ha**”dedikçe adamları keçeden yaptıkları tokmakla vururlar. Sonunda vurma işiyle görevli bir adamı, artık bu işten bıkar ve gizliden yaptırdığı demirden bir balyozu koynuna saklar. Nöbet kendisine geldiğinde, keçeden tokmakla bir süre vurmaya başlar. Artık sabrı tükenen bu adam Nemrûd “**vor ha**”dediğinde, koynundaki balyozu çıkararak Nemrûd'un tepesine vurur. Böylece Nemrûd'un kafası

parçalanır. Halk arasında nesilden nesille aktararak gelen bilgilere göre “**Ruhâ**” ismi bu olaydan sonra ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Nemrûd'un “**vor ha**”demesi halk arasında yayılmış ve Nemrûd'un öldüğü şehre isim olmuştur. “**Vur ha**” zamanla dil değişimine uğrayarak “**Ruhâ**” olmuş. “**Ruhâ**” ise, son olarak **Urfa** olarak değişime uğramıştır. O günden bu güne Urfa olarak bilinen bu şehir, 11 Nisan 1920'deki kurtuluş savaşında, işgal kuvvetlerine karşı göstermiş olduğu şanlı direnişi ile düşman kuvvetlerini şehirden uzaklaştırmış bundan ötürü 1992'de TBMM.'ince şanlı unvanı verilerek **Şanlıurfa** adını almıştır.

Şanlıurfalı şairlerden **Ükkâş ÜLGEN** destansı bir anlatımla bu olayı şöyle kaleme almıştır:

NEMRÛD VE SİNEK

Bu İlâhî savaştan mahrum kalan bir sinek,
Günlerce Allah'ına yalvardı, inleyerek:
-Ne olurdu, bana da bir vazife düşseydi,
Tanrı, beni bu işte bir parça düşünseydi.
Gerçi benim ayağım topal imiş, ne çıkar.
Bilinmez, benim gibi varlıkta ne cevher var.
Tanrım! N'olur bana da nusret ver bu zaferde,
Göstereyim kendimi şu Nemrûd denen ferde...
Tanrı, bu sinekçiğin du'âsını dinledi:
-Git, O Nemrûd denilen zâlimi öldür; dedi.
Sevincinden sinekçik uçuverip göklerden
Bir iniş indi yere, sabahleyin çok erken.
Aradı Nemrûd denen zâlimi, delik delik...
Nihayet sarayında buldu onu... Üstelik
Kapılar, pencereler sımsıkı kilitlemiş;
Açık bir yer kalmasın diyerek, emir vermiş.
Sarayın çevresinde günlerce gezip durdu,
Nihayet içeriye girecek yolu buldu.
Anahtar deliğinden giriverdi saraya...
Nemrûd yaptığı işte, yine kalmıştı yaya,
Dolaşıp durdu sinek çevresinde Nemrûd'un,
Tanrılık iddiası güden, o melun kurdun.
Vızıltıyı duyunca Nemrûd, döndü çılgına:
-Vurun, tutun, öldürün; yaklaştırmayın bana!
Diyerek etrafına emirler veriyordu.
Hırsından kendi kendin yiyip köpürüyordu.
Fakat ne çare, Tanrı emir vermişti artık.
Bu emre karşı gelmez ne akıl, ne de mantık!
Dolaşan o hayvancık dayanamadı buna,

Bir yolun bulup girdi o melunun burnuna.
Daracık yerden geçip, yetişti beyne kadar;
Başladı kemirmeğe Nemrûd'u azar azar.
Bu dayanılmaz acı, günden güne Nemrûd'u
Bağırıp çağırmaktan dudağını kuruttu.
Herkes bir çare arar, fakat bulunması zor;
Sanki beynine düşmüş Nemrûd'un bir parça kor.
Günlerce düşünüldü, nihayet bulundu çare;
Bu İlâhî azaba, bir zavallı biçare...
-Keçeden tokmak olsun, vuralım kafasına,
Belki sinek de düşer kurtulma çabasına;
Uçar gider, Nemrûd da bu azaptan kurtulur.
Efendimiz rahatlar, halkımız huzur bulur.
Yaptılar koskocaman bir tokmak, sade keçe!
Nemrûd emir verdi: "**Vur ha! Vur**", gündüz gece...
Günlerce devam etti bu tokmak, hiç durmadan.
Zavallı kullar ise bıkmadan, usanmadan
Vurdular da vurdular! Önü boş, arkası boş
Bu işkence Nemrûd'u günlerce etti sarhoş...
Nihayet bir tokmakçı dayanamadı buna;
Demirden bir balyozu saklayarak koynuna,
Vur! Dedikçe o melun vurdu. Ta birden bire
Eti, kanı, kemiği hep karıştı beynine.
Ölünce zâlim Nemrûd "**URFA**" oldu aşikâr:
"**Vurha-Ruhâ Reha**"dan "**URFA**"da kıldı karar.

Suruç, 1968-Ükkâş ÜLGEN (İPEK, s.232)

İnsanlığın yaradılışından bu yana târîh bize gösteriyor ki, hemen hemen her devirde Allah'a isyan eden insanlara zûlm eden zâlim ve gaddar insanlar türemiştir. İşte bu ceberût ve nankörlerden birisi de Bâbil devletine hükümdar olan Nemrûd'tur.

4. Hz. İbrâhim'in Harrân'dan Hicretinden Sonraki Hayatı

Cenâb-ı Hak, Hz. İbrâhim'e **Şam** tarafına gitmelerini vahy eyler. (DİKMEN-ATEŞ, s.208). Hz. İbrâhim kardeşi oğlu (veya amcasıoğlu) Hz. Lût ile amcası kızı Hz. Sâre ve kendisine inanan bir grup mü'mini de yanına alarak **Harrân**'dan güneye doğru hicret eder. **Ayn-el Urûs** (Ayn Halil'ür-Rahmân)'da konaklar ve burada Hz. Sâre ile evlenir. Evlenme merasimi bittikten sonra kafilesiyle yola devam ederek **Şam**'a gelip yerleşir. Kendisine bugünkü **Halep Şehri**'nin yerini konak olarak seçer. Burada ziraat ve hayvancılıkla uğraşır.

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan: Resulullâh (s.a.v.)'ın:

“İbrâhim seksen yaşında olduğu halde (Şâm vilâyetine bağlı) Kaddum köyünde sünnet oldu” dediği rivâyet edilir. (Sahîh-i Buhâri, C. 9, s. 111. KAZANCI, C.1, s. 250)

Bu hadis-i Şeriften yola çıkarak iki konuya dikkat çekmek gerekir.

Birincisi: Hz. İbrâhim'in seksen yaşına kadar **Şanhurfa, Harrân ve Şâm** civarında yaşadığıdır. Bu şehirler ise biri birine çok yakındır.

İkincisi: Müslümanların sünnet geleneğini o târihlerden itibaren Hz. İbrâhim'i örnek alarak, bugüne kadar devam etmesidir.

Bir müddet sonra Hz. İbrâhim, Hz. Lût'u, Hz. Sâre'yi ve inanan mü'minleri yanına alarak **Filistin** üzerinden **Mısır** (Ken'ân)'a doğru yol alırlar. Bu seyahat esnasında **Filistin** sınırında, **Ürdün** topraklarında bulunan ve sonraları **“Mütefikat”**(yalancılar-İftiracılar) adı verilen beş tane güzel şehre rastlarlar. Bu şehirlerin (**Sedom, Amuda, Daruma, Sabura ve Samuda**) ahalişi tamamen küfür üzerinde ve çeşitli fahiş fiillerle meşhur bir kavim olduklarından, Hz. Lût (a.s.) bu kavmi ıslah etmek üzere burada peygamberlikle görevlendirilir. Hz. İbrâhim ve Hz. Sâre ise buradan ayrılarak **Nil** vadisine **Nil** vadisi üzerinden **Mısır**'a ulaşır. Bir müddet burada ikâmet eder. Birgün Hz. Sare'yi huzuruna çağırır. Mısır Kırâlı ona sarayında sarkıntılık etmek ister. Hz. Sâre Allah'a sığınarak kırala bed'â eder. Ve kıralın elleri kurur. Hz. Sâre'ye yalvarır. Hz. Sâre durumunun düzelmesi için bu defa du'â eder. Ve kıral tekrar eski haline kavuşur. Hz. Sâre'ye teşekkürün bir ifadesi olarak, kendisine hizmet etmek üzere sarayının en güzel kızlarından Hz. Hacer'i hediye eder. Hz. Sâre yanına katılan Hacer'le birlikte dışarı çıkarak Hz. İbrâhim'in yanına gelir. Olanları anlatarak şöyle der: **“Gördün mü? Ey İbrâhim! Allah kâfiri zelil etti. Hacer'i de bize hizmetçi olarak verdi”**der. Neticenin inandıkları gibi tecelli etmesinden ötürü, her ikisi de Allah'a şükrederek hamd ü senâda bulunurlar. (24)

Mısır'da bir türlü huzur bulamayan İbrâhim (a.s.), kendilerine yapılan tavır ve hareketlerden rahatsız olduğundan, **Şam**'a geri dönmeye karar verir. Kafilesini toplayarak yola koyulur. **Filistin** topraklarında **Sebu** denilen mevkiye gelince buraya yerleşir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 213).**Sebu** mıntıkası, kurak bir bozkır olduğundan, bir damla su bulunmamaktadır. Hz. İbrâhim burada bir yeri kazarak su bulmaya çalışırken, Allah'ın Lutfu keremiyle, berrak ve tatlı bir suya rastlar. Kafilesi buna çok sevinir ve burada kalmaya karar verir.

Rivâyete göre: Hz. İbrâhim'in yerleştiği bu yerde bol miktarda suyun çıkmasıyla, etrafta su sıkıntısı çeken kâbileler birer birer gelip oraya yerleşmeye başlarlar. Kısa zamânda kalabalık bir topluluk meydana gelir. Bu yer şu anda **“İbrâhim-Âbâd”**adı ile meşhurdur. Hz.

İbrâhim, bir müddet burada âilesi ile birlikte huzur içinde yaşar. Fakat; sonradan bazıları kendisine muhalefette bulunur. Huzurları kaçmaya başlayınca oradan da göç edip “**Zile (Remle)**” ile “**İlya**” mıntıkları arasındaki “**Kıst**”(Kadise) denilen mıntıkaya yerleşir. Hak Teâlâ Hz. İbrâhim'e burada da bol miktarda nimetler verir. Hz. İbrâhim'in vefat edinceye kadar **Kadise**'de kaldığı rivâyet edilir. (ALTIPARMAK, s. 170)

Aradan yıllar geçmiş, bolluk ve bereket içerisinde Hz. İbrâhim ve Hz. Sâre mal mülk sahibi olmuşlardır. Takdiri İlâhının bir neticesi olarak, ilerleyen yaşlarına rağmen kendilerine vâris olarak bırakacakları bir evlât sahibi olamamışlardır. Hz. İbrâhim bir evlât sahibi olabilmek için sürekli Allah'a niyazda bulunarak şöyle du'â eder: “**Rabb'im, bana Sâlihlerden olacak bir çocuk ver**” (Sâffât: 100). Hz. İbrâhim'in bu isteğinin farkında olan Hz. Sâre kısır olduğuna inanmaktadır. Hz. İbrâhim'in bu isteğinin yerine gelmesi için Hz. Hacer ile evlenmesini ister. Hz. Sâre'nin isteği üzerine Hz. İbrâhim, Hz. Hacer ile evlenir. Bir müddet sonra, vakti saati tamam olduğunda Hz. Hacer'den bir erkek çocukları dünyaya gelir. Hz. İbrâhim buna çok sevinir. Adını İbranice “**Allah'a ibâdet eden**” anlamında “**Eşmuyil**” koyar. Daha sonra “**Eşmuyil**” ismi “**İsmail**” olarak değişime uğrar ve bu isimle hep anılır.

Bir gün büyük Hz. Sâre, Hz. İbrâhim'in yanına gelerek “**Hacer'i ve çocuğunu benden uzaklaştır, muhabbetinizi kıskanıyorum. Yeter artık dayanamıyorum**” der. Hz. İbrâhim emr-i İlâhî'nin gereği ve Hz. Sâre'nin isteği üzerine onları başka bir yere nakletmeye karar verir. Hz. Hacer'i ve Hz. İsmail'i yanına alarak yola koyulur. Mekke-i Mükerreme'ye gelerek “**Safâ ve Merve**” tepelerinin arasındaki, şu an **Zemzem** kuyusunun bulunduğu yere gelir. Rivâyet edilir ki emr-i İlâhî gereği Cebrail (a.s.) yol boyunca onlara refakat eder ve **Zemzem** kuyusunun bulunduğu mevkiye varılınca, Hz. Hacer'i ve Hz. İsmail'i burada bırakıp gitmesini söyler. Hz. İbrâhim yanında getirdiği bir miktar azık ile suyu yanlarında bırakarak “**Allah'ın emri gereği burada yerleşeceksiniz**” der. Hiçbir şeyin bitmediği ıssız taşlarla ve kumlarla çevrili bu iki dağ arasında kalan Hz. Hacer hiç bir mukavemet göstermeden “**Madem burada kalmamız Allah'ın emridir. Allah bize yeter. Ya İbrâhim! merak etme gidebilirsin**” der. Hz. İbrâhim onlardan ayrılarak Hz. Sâre'nin yanına döner. Hz. İbrâhim onları son bir defa görebileceği “**Seniyyetü'l- Veda**” denilen tepeye gelince durarak, onlara bakar ve ellerini kaldırıp şöyle du'â eder:

“**Allah'ım! zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes olan evinin yanında ekinsiz bir vadide yerleştirdim. Ey Rabb'imiz; dost doğru namaz kılsınlar. Artık sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Onların şükretmeleri umulduğu için kendilerini bazı meyvelerle rızıklandır.**” (İbrâhim: 37)

İssız bir yerde küçük bir çocukla yalnız başına kalan Hz. Hacer'in bir kaç gün sonra kendisine bırakılan suyu tükenir. Her ikisi de susuzluktan kıvranmaya başlarlar. Özellikle küçücük bir çocuk olan Hz. İsmail toprak üstünde yuvarlanarak sızlamaya başlar. Çocuğunun bu elin haline bakarak fenalaşan Hz. Hacer, bir damla su bulma ümidiyle **Kâ'be'nin** ikiyüz metre ilerisinde olan **Safâ Tepesi'**ne doğru koşmaya başlar. Tepenin üzerine çıkarak vadiyi gözler. Ama nafile hiç kimse yoktur. **Safâ Tepesi'**nde tekrar vadiye geri dönerek bu sefer üçyüzelli metre kadar ileride olan **Merve Tepesi'**ne çıkar yine hiç kimseye rastlamaz. Hz. Hacer, bu sûretle **Safâ** ile **Merve** arasında tam yedi defa gidip gelir. Bugün bu iki tepe arasındaki “**Say Yeri**” iki yeşil direk ile belirtilmiştir. Haccılar yedi defa burayı koşarak say ederler.(24)

“Nebî (s.a.v.):“**Bunun için hacılar Safâ ile Merve arasında say ederler**”buyurmuştur.” (Sahîhî Buhâri, C. 9, s. 122).

Hz.Hacer bir an susuzluktan telef olacağını düşünürken bir ses duyar. Şöyle seslenir:

“-**Ey sesin sahibi! sesini duyurdun. Eğer gücün yetecekse bize yardım et!**”diye bağırır. Hızla oğlu Hz. İsmail 'e doğru koşmaya başlar. Hz. İsmail'in yanı başında bir meleğin (Cibril-i Emin) kanadının ucuyla ve topuğuyla yeri kazdığını ve oradan berrak bir suyun fışkırdığını görür. Suyun akıp gittiğini gören Hz. Hacer, zâyi olmasın diye toprak getirip etrafına dökerek suya bir bend yapıp, **Zemzem** (Mısır dilinde,toplan, akma, dur anlamındadır) diye seslenmeye başlar. Bunun üzerine su akmayıp olduğu yerde birikir. Hz. Hacer kırbasını doldurmaya başlar. Bu sudan bol bol içer. Çocuğunu kaynağı “**Zemzem Suyu**”olan sütüyle emzirir. (24)

Hz. Hacer 'in su hususunda ki ızdırap ve ihtirâsını gören Cebrail (a.s.), Hz. Hacer'e seslenerek:

“-**Artık bundan sonra bu belde halkının susuzluğundan endişe etme! Çünkü Zemzem öyle bir sudur ki, ondan ileride Ehl-i Beyt de içecektir. Burada bu çocukla babası Beytullâh-ı bina edeceklerdir. Zâyi oluruz diye sakın korkmayın. İşte şurası Beytullâh olan Kâ'be'nin yeridir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allah, o işin ehlini zâyi etmez**”diyerek orayı terk eder. Hz. Hacer bu müjdeden ve sudan ötürü Cenâb-ı Mevla'sına sonsuz şükürlerde bulunur. (Sahîh-i Buhâri, C. 7, s. 233, DİKMEN, ATEŞ, s. 219), KAZANCI, C.I, s. 218)

Hz. Hacer bu hal üzere yaşarken günün birinde **Cürhümiler** kâbilesinden bir kaç kişi yanına uğrar. Bunlar **Yemen** tarafından geldiklerini, su aradıklarını, kuşların inip kalkmasından burada su olabileceğini tahmin ettiklerini ve tahminlerinin doğru çıktığını, eğer

müsaade ederse kâbilelerine haber salıp, bu mıntıkaya yerleşmeyi düşündüklerini kendisine ve oğluna sahip çıkacaklarını söylerler. Hz. Hacer onları dinleyerek **Zemzem kuyusu** çevresinde yerleşmelerine izin verir. Kâbilelerine haber verirler, oldukça kalabalık bir topluluk halinde gelip buraya yerleşirler. Cürhümilerden sonra bir çok kâbile gelip oraya yerleşir, hepsi de Hz. Hacer'e ve oğlu Hz. İsmail'e büyük hürmet gösterirler. İbranice konuşmasını bilenler, İsmail'e ve annesine Arapçayı öğretirler. Bunun için Hz. İbrâhim ve soyuna **Arabı-Müstarebe** (sonradan araplaşmış) denilir. (24)

Hz. İbrâhim fırsat buldukça **Filistin**'den. **Harem-i Şerif**'e gider âilesini ziyâret ederek geri döner. İşte böylesi bir günde Hz. İbrâhim. Hz. Hacer'in evine yetişmeden yolda uykuya dalar. Rü'yasında oğlu İsmail'i Allah u Teâlâ'ya kurban ettiğini görür ve bir ses işitir, bu ses kendisine şöyle nidâ eder:

“Ey İbrâhim nezrini unuttun mu? Allah ile ettiğin ahde vefa eyle ve nezrini yerine getir.”

Bunun üzerine Hz. İbrâhim uykudan uyanarak, gördüğü rü'yânın oğlu Hz. İsmail'i kurbân etmesi için bir işaret olduğunu anlar. (KAZANCI,C.1, s. 226). Emre uymaktan başka çıkış yolu yoktur. **“Allah her şeye Kâdirdir ve Rahîmdir. Ona bir İsmail değil bin İsmail feda olsun. Eğer Rabb'im delirse diyetini kendisi halk eder veya bana İsmail'in yerine başka bir evlât vermek Lutfunda bulunur”**diyerek mutlak bir teslimiyet örneği gösterip yoluna devam eder. Nihâyetinde Hz. Hacer'in evine yetişir. Burada bir müddet dinlenip hasbi hal ettikten sonra, Hz. Hacer'e odun toplamak için dağa çıkacağını bunun için kendir ve bir bıçağa ihtiyacı olduğunu belirtir. Hz. Hacer bunları temin ederek Hz. İbrâhim'e getirir. Hz. İbrâhim bu defa oğlu İsmail'in de artık büyüdüğünü onu da beraberinde dağa götürmek istediğini bunun için Hacer'in izin vermesini talep eder. Hz. Hacer bu isteğini makbul karşılar ve Hz. İsmail'in babasıyla birlikte gitmesine izin verir. Hz. İsmail'e de şu öğüdü verir: **“Oğlum baban biraz yorgun görülüyor, ona yardımcı ol, zorluk çıkarma, babanın her emrini yerine getir. Çünkü o bizi hayra yöneten ulu peygamberimizdir”**diyerek onları uğurlar.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

“Hz İbrâhim, Hacer'in yanına geldiğinde: “Ey Hacer! İsmail'i yıka temiz elbiselerini giydir, gözlerine sürme çek ve güzel kokular sür. Zira bir dostumuzu ziyârete gideceğiz”der. Hacer, İsmail'i hazırlar ve babasına teslim eder. Hz. İbrâhim bu defa oğluna dönerek : **“Ey oğul! yanına bıçak ile ip al. Allah rızası için kurban keseceğiz”**der. Hazırlıklar tamamlanınca Hacer ile vedalaşıp yola koyulurlar. (24)

Hız. İbrâhim üzgün ama kararlı bir şekilde dağa yönelir. Hız. İbrâhim'in bu azmini gören melekler Hız. İsmail için ağlayarak derler ki : **"Ya Rabb'i! İbrâhim ne büyük bir kuldur ki, Senin için onu ateşe attılar hiç aldırmadı, şimdi de oğlunu kurbân et dedin yine itiraz etmez"**. Dağın tepesine geldiklerinde dağ titremeye başlar ve yüce Rabb'ine şöyle niyaz eder: **"Ya Rabb'i! bu ne gündür ki sevgili ve dostum dediğın İbrâhim Halilüllâh peygamber benim üzerimde oğlunu öldürür, ben bu yükü nasıl kaldırırim onları bağışla"**der.

Dağın titremesiyle Hız. İsmail korkar, babasına sarılarak sual eder: **"-Ey baba bu dağ neden titrer"**der

Hız. İbrâhim (a.s.):**"-Korkma ey yavrurum Rabb'im bizimledir o her şeye kâdirdir. O ne dilerse olur"**diyerek cevap verir. Hız. İbrâhim **Mina Dağı'nın** zirvesine geldiğinde Hız. İsmail'i kucağına alarak onu son bir defa bağına basar, koklar, öper ama bir türlü göz yaşını tutamaz.

Babasının ağladığını gören Hız. İsmail :**"-Ey baba niçin ağlarsın"** diye sorar.

Böylece Hız. İbrâhim, hakikatı olduğu gibi oğluna anlatmaya başlar. Gördüğü rü'yâyı ve bunun gerekçesini gözyaşı içinde oğluna anlatır. **"-Ey oğulcuğum, doğrusu ben, rü'yâda iken seni boğazladığımı görüyorum. Bir düşün ne dersin?"**der. (Sâffât: 102)

Babasının gördüğü rü'yâyı tasdik için boğazlanması gerektiği kendisine bildirilen çocuk şöyle cevap verir: **"-Ey Babacığım! Sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun"** (Sâffât: 102) diyerek, bazı isteklerde bulunur.

"-Ey babacığım, benim gamım senden dolaydır ki, kendi elinle oğlunu boğazlarsın. Ömrün boyunca bunu unutamazsın. Hasret ölünceye kadar senden gitmez. Ey babam! Niçin önce haber vermedin anneme vedâ edeydim. Birbirimizin boynuna sarılıp ağlasaydık"der.

"-Gevşeklik gösterip, azarlamanızdan korktum"der.

"-Ey babam! Benim senin rızândan başka muradım yoktur. Senin gibi babanın hakkını ödemek sâadetimin sermayesidir. Kaldı ki, bu işte Hak Teâlâ'nın rızâ ve emri vardır. Eğer izin verirsen bir kaç dileğim vardır. Onu hazretine söyleyeyim"der.

"-Söyle ey sâadetli oğlum"der.

"-Birincisi: Bu ip ile elimi ve ayağımı kuvvetli bağla ki can acısı ile bir kusur etmeyeyim.

İkincisi: Mübârek eteğini topla ki üzerine kanım sıçramasın.

Üçüncüsü: Bıçağı iyi bile ki can vermek kolay olsun ve senin için çabuk görülsün.

Dördüncüsü: Bıçağı boynuma vururken yüzüme bakma ki babalık şefkatiyle emri geciktirirsin.

Beşincisi: Gömleğimi çıkarıp boğazla ki kan bulaşmasın. Sonra o gömleği anneme götür. Benden selâm söyle. Benim kokumu bu gömlekten alsın, ağlamasın, teselli olsun. Benim için çok elem çekmesin. O'na de ki: Kıyâmet gününde Cenâb-ı İzzet'den seni diler. Başka şey istemez. Ümîd edilir ki Hak Teâlâ red eylemez.

Altıncı vasiyetim: Her nerede benim yaşında bir çocuk görürsen beni hatırla”der

“-Ey benim sâadetli oğlum ne iyi yardımcıydın”der. (ALTIPARMAK, s. 176)

Hz. İbrâhim oğlunun tüm isteklerini yerine getirir. Hz. Hacer'e götürmek üzere Hz. İsmail'in sırtından gömleğini çıkarır, yanında getirdiği iple onu iyice bağlar ve yanı başında ki bir karataşta bıçağını bilevler (keskinler). Böylece son hazırlıklarını yapmış olur.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu sahne şöyle ifade edilir. **“Böylece ikisi de teslim olunca babası; oğlunu alnı üzere yatırdı”** (Sâffât: 103)

Hz. İbrâhim oğlunu alnı üzere yere yatırır. Bıçağı eline alıp, Hz. İsmail'in boynuna hızla sürmeye başlar, ama bir türlü bıçak kesmez. Bıçağı yanı başındaki kara taşta vurur taş ikiye ayrılır. Tekrar bıçağı Hz. İsmail'in boynuna getirip sürmeye başlar. Ama nafîle, bu keskin bıçağın kesmesi şöyle dursun, Hz. İsmail'in boynuna geldiğinde ağzı geriye dönük bir şekil alır. Hz. İbrâhim bir mucizeyle baş başa kalmış, hayretler içerisinde kalarak bıçağa sitem ederek yere çalır. (KAZANCI,C.I, s. 232,233)

“-Ey bıçak şunun nazik tenini niçin kesmedin de bu sert taşı ikiye böldün ?”dediğinde, Cenâb-ı Hakk kendi kereminden bıçağa dil verir. Hz. İbrâhim'e şöyle seslenir:

“-Ey İbrâhim! Nemrûd seni ateşe attığı vakit, ateş seni niçin yakmadı”der.

“-Hak Teâlâ ateşe (yakma) emreylediği için o ateş beni yakmadı”der.

“-Ey İbrâhim! Hak Teâla ateşe bir kere yakma dedi ise, bana yetmiş kere kesme diye emreyledi, ben nasıl keserim Ey Allah'ın dostu”der.

İşte o anda şöyle bir hitap gelir: **“Ey İbrâhim rü'yâna sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyi hareket edenleri böyle mükafatlandırırız. Muhakkak ki bu apaçık bir imtihandı”** (Sâffât: 103-105)

Bu emr-i İlâhî karşısında sevincinden ve Rabb'i'nin bu övgüsünden tir tir titreyen Hz. İbrâhim, secdeye kapanarak gözyaşı içerisinde Allah'a hamd ü senâda bulunur. O vakit Cebrail (a.s.) elinde semiz ve boynuzlu bir koç ile dağın tepesine iner. Hz. İsmail'in yerine Cebrail ile bir kurbânlık koçu fideye olarak göndermiştir.

Kur'ân- Kerîm'de bu sahne me'âlen şöyle zikredilir: **“Ve ona fideye olarak büyük bir kurbânlık verdik.”** (Sâffât: 107)

Cebrail (a.s.) elindeki koç ile Hz. İbrâhim'in yanına gelir ve Hz. İbrâhim'e seslenerek: **“-Lâ İlâhe illallah u Allah u ekber”**der. Hz. İbrâhim (a.s.) alnını secdeden kaldırarak Cebrail (a.s.)'i bir koç ile görünce: **“-Allah u ekber”**diye cevap verir. Bu manzara karşısında Hz. İsmail'de **“-Allah u ekber ve-lillahil hamd”**diyerek mukâbelede bulunur. İşte Müslümanların kurbân keserken okuduğu **“Allah u ekber Allah u ekber, Lâ İlâhe illallah u Allah u ekber, Allah u ekber ve-lillahil hamd”**tekbirleri o günden bugüne gelen bir ananedir. Beş vakit namazda ve bayram günlerinde bu tekbirleri getirmek vaciptir. Bu tekbirleri bolca getirenlere kıyâmet gününde de her üçünün şefâatine nail olacakları rivâyet edilir. (ALFIPARMAK, s. 178, KAZANCI, C.1, s. 233)

Diğer bir rivâyete göre: Cebrail (a.s.)'in getirdiği koç Hz. İbrâhim (a.s.) tarafından kurbân olarak kesilirken bu tekbirler birlikte getirilmiştir denilir. Bugün İslâm âleminin kurbân kesmesi Hz. İbrâhim (a.s.)'den süre gelen bir gelenektir. Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de bu geleneği devam ettirdiğinden sünnet olarak kabul edilmiştir. Bazı mezheplere göre ise kurbân kesmek sünnetin de üstünde olup vaciptir. İşte bu yüzdendir ki kurbân hadisesi Hz. İbrâhim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.)'e bir nam olarak kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de de me'âlen şöyle ifade edilir:

“Ve sonra gelenler arasında ona (iyi bir nâm) bıraktık. Selâm olsun İbrâhim'e işte biz iyi davrananları böyle mükafatlandırırız. O Muhakkak ki, mü'min kullarımızdan dır” denilmektedir. (Sâffât: 108-111)

Hz. İbrâhim (a.s.) kurbânını kestikten sonra oğlu Hz. İsmail'le birlikte hanımı Hz. Hacer'in yanına gelerek olanları anlatır. Bir müddet burada ikâmet ettikten sonra Filistin'e Hz. Sâre'nin yanına döner burada uzun bir müddet kalır.

Hz. İbrâhim ile Hz. Sâre yaptıkları her du'âda, bir evlât sahibi olabilmeleri için Allah'a yalvarırlar. Aradan bir müddet geçer ve

Allah'ın bir mûcizesi olarak ihtiyar yaşta Hz. Sâre gebe kalır. Vakti saati geldiğinde çocuğu doğar. Adını İshâk korlar.

Bir müddet sonra Hz. Hacer vefat eder. Hz. İsmail, validesini Beytullâhın kuzey cephesine düşen “**Altın Oluk**”un bulunduğu kısımdaki yarım ay şeklinde ve yarım duvarla çevrili olan “**Hicr-İsmail=Hatîm**”denilen yere defin eder. Hz. İsmail annesinin vefatından sonra Cührümlüler ileri gelen eşraflarından birinin kızıyla evlenir. Vefatına kadar burada ikâmet eder.

Hz. İbrâhim, Hz. Hacer'in vefatını duyunca, oğlu Hz. İsmail'i ziyâret etmek için **Mekke-i Mükerrerme**'ye gelir. Ziyâretini tamamladıktan sonra Zemzem kuyusunun yanına gelir. Burada emr-i îlâhiye mazhar olur. Hz. İbrâhim Cibril-i Emin'i karşısında bulur.

Cibril:“-**Ey İbrâhim, Rabb'in kendisine bir Beyt yapmanı emrediyor**”der. İlerleyen yaşına rağmen Beytullâh'ı inşa etmekle şereflendirildiği için yüce Rabb'ine şükreden Hz. İbrâhim (a.s.), oğlu Hz. İsmail'i yardım etmesi için aramaya başlar. Onu bularak verilen görevi İsmail'e anlatır.

“Hz. İbrâhim (a.s.): -**Ey İsmail! Allah u Teâla bana muazzam bir iş emretti!** dedi.

-**Babacığım, Rabb'im ne emrettiyse o emri yerine getir!** dedi.

-**Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin!** dedi.

-**Babacığım, ben sana her veçhile yardım ederim!** dedi.

-**Allah u Teâla burada bir beyt yapmamı emretti!** diye etrafından yüksekçe bir tepeyi işaret eyledi” (Sahih-i Buhâri C. 9. s. 12)

Çevreden yapı taşı olarak kullanabilecekleri malzemeyi, yanı başlarındaki dağdan keserek Beytullâh'ı inşa edecekleri alana getirirler. Temelleri atarak duvarları örmeye başlarlar. Planını Cibril (a.s.) tarif etmekte, yapıcılığını Hz. İbrâhim (a.s.), yardımcılığını ise Hz. İsmail yapmaktadır. Temeller yükselince Hz. İsmail, büyük bir taşı ağaçlarla kaydırarak getirip, babasına bu taşın üzerine basmasını iskele olarak kullanmasını söyler. Hz. İbrâhim bu taşın üzerine basarak, Hz. İsmail yerden taş vererek Kâ'be'nin duvarlarını yükseltirler. Hz. İbrâhim'in iskele olarak kullandığı bu taşın üzerinde ayak izleri çıkar. Kâ'be'nin on metre uzağında Zemzem kuyusuna bakan tarafta muhafaza edilen bu taş, o gün bugündür “**Makamı İbrâhim**”diye şöhet bulmuş ve ziyâret edilmektedir.

Kur'ân'ı Kerîm' de bu husus me'âlen şöyle zikredilmektedir: “**Doğrusu insanlar için (ma' bed) olarak kurulan ilk ev Mekke'de ki o çok mübarek âlemlere hidâyete kaynağı olan Kâ'be'dir. Orada**

apaçık âlemlerle, İbrâhim makamı vardır. Kim oraya girerse emin olur. Ona yol bulabilen herkesin Kâ'be'yi haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilsin ki doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir (muhtaç değildir)" (Ali İmran: 96, 97)

Kâ'be'nin duvarları istenilen yüksekliğe gelince Hz. İbrâhim ördüğü duvar arasında daire şeklinde bir boşluk oluştuğunu fark eder. Hz. İsmail'e bu boşluğu kapatacak bir taş bulmasını söyler. Rivâyet edilir ki Hz. İsmail bu taşı ararken Cebrail (a.s.) elinde dünyada eşine rastlanmayacak beyazlıkta, etrafına ışık saçan ve oluşan boşluğu dolduracak ebatta ki bir taşı Hz. İbrâhim'e verir. Getirdiği bu taşı oraya yerleştirmesini söyler. Hz. İbrâhim bu taşı oraya yerleştirir. Tamamıyla siyah taşlarla ördüğü Beytullâh'ın bir cephesinde bu beyaz taş belirgin bir şekilde binaya ayrı bir güzellik katar. Kâ'be'de ki bu mukaddes taşın, zamân zamân insanların şirke girmeleri nedeniyle, şirkin verdiği manevi kirlerden dolayı siyahlaştığı söylenilir. Bundan dolayı bu taş **"Hacer-i Esved"**(siyah taş) olarak adlandırılır. Bugün bu taş ziyâret edilmektedir. Bu taş ziyârette aslâ tapınma yoktur, sadece saygı ve selâm vardır.

"İbni Abbas (r.a.), Resûlü Ekrem (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:"Hacer-i Esved, Cennet taşlarındadır, yeryüzünde ondan başka cennet taşı yoktur. Süt gibi bembeyaz idi. Cahiliyet, şirk, küfür, pislîği onu karartmamış olsaydı, ona dokunan her hasta şifa bulur, derdinden kurtulurdu" (Sahîh-i Buhârî, C.9. s.13)

Kâ'be'nin inşası tamamlanınca Hz. İbrâhim ve Hz. İsmail Kur'ân'ın ifadesiyle şu du'â'da bulunurlar: **"Ey Rabb'imiz!Yaptığımız şu beyt'i tarafımızdan kabul buyur. Şüphesiz ki Sen Semi' (duyan) ve Alim (bilen)'sin. Rabb'imiz ikimizi de Sana, teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da Sana teslim olan bir ümmet yetiştir, bize ibâdet edeceğimiz yerleri göster, tövbemizi kabul et. Çünkü Sensin Tevva'b (Tövbeleri kabul eden) Sensin Rahîm. Ey Rabb'imiz soyumuzdan gelecek olan ümmet arasından; Senin âyetlerini onlara okuyacak, kitabı, hikmeti öğretecek ve onları tezkiye edecek bir peygamber gönder. Şüphesiz ki, Âziz, Hâkîm olan Sensin Sen!"** (Bakara: 127-129)

Kâ'be'nin inşası tamamlandıktan sonra Cebrail (a.s.) gelerek kendilerine Hacc ibâdetinin nasıl yerine getirileceğini öğretir.

"Ya İbrâhim, bütün insanlara haccı ilân et. Gerek yürüyerek veya binekler üzerinde uzak yollardan sana gelsinler. Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve Kâ'be'yi tavaf etsinler" (Hacc: 27-29)

Bu emir karşısında oldukça heyecanlanan Hz. İbrâhim yüksek bir tepeye (Safâ veya Ebû Kubey's tepesi) çıkarak yüksek bir seda ile insanları hacca da'vet eder. Hz. İbrâhim (a.s.) insanlığa şöyle nida eder:

“Ey insanlar! Allah'ın emriyle, Allah'ın gösterdiği yerde sizin için yeryüzünün ilk mâ'bedi yapıldı. Çok mübarek ve âlemlere hidâyet kaynağı olan Kâ'be'yi ziyârete gelin. Hepiniz buraya tavafa çağrıldınız”der.

Rivâyet edilir ki: “Hz. İbrâhim (a.s.)'in bu sesini Cenâb-ı Hakk bütün insanlara ve kıyâmete kadar doğacak olanların ruhlarına işittirmiştir. Bu sese kulak veren insanlar dört bir yandan gelerek kendilerine has dilleriyle **“Lebbeyk Allahümme Lebbeyk”**yani **“Ey Allah'ımız hulus ve imânla da'vetini kabul ettik”** diye cevap verirler. Hz. İbrâhim gelenleri yanına alarak, Cebrail'in kendisine öğrettiği âdap ve erkâna uyararak insanlığa ilk Hacc farizasını eda ettirir. Böylece; insanların Allah'a ibâdet için kurulan ilk bina (Kâ'be-i muazzama) ibâdete açılmış olur. Hz. İbrâhim, Hacc farizasını yerine getirdikten sonra, **Filistin'e** eşi Hz. Sâre'nin yanına geri döner. Hz. İbrâhim, her yıl mutad bir zamânda Hz. Sâre'yi ve Hz. İshâk'ı yanına alarak **Mekke-i Mükere-me**'ye gelir. Hz. İsmail ile âilece görüştükten sonra Hacc farizesini yerine getirip, Hz. Sâre ve Hz. İshâk'la **Filistin**'deki evine döner. Böylece yıllar gelip geçer. Hz. Sâre artık yaşlanmış, vakti saati tamam olduğunda Ruhunu Rahmân'a teslim edip vefat eder. Hz. İbrâhim çok sevdiği eşi için defin hazırlıklarını yapıp cenaze namazını kıldırır onu **Kudüs'ün “Habrun”** kasabasındaki **Halil'ür-Rahmân Mağarası**'na defin eder.

Hz. İbrâhim, Hz. Sâre'nin vefatından sonra elli sene daha yaşar. Ömrü hakkında bir çok ihtilaf vardır. Bazısı yüzyetmişbeş (175), bazıları yüzdoksanbeş (195) yıl yaşadığını belirtir. “En sahîh rivâyete göre, Hz. İbrâhim ikiyüz (200) yaşında ölmüştür. **Kudüs** mülhakatından **Habrun** kasabasında bir mağaraya defin olunmuştur. Ve bugün mezkur kasaba kendi namına izafetle **“Halil'ür-Rahmân”**adıyla anılır” (Sahîh-i Buhâri, C. 9, s. 108, DİKMEN-ATEŞ, s. 235)

Hz. İbrâhim'in vefatından sonra İshâk (a.s.),**Şam** diyarına peygamber olarak görevlendirilir. Hz. İshâk'ın iki oğlu olur. Biri **“Ays”**, diğeri **“Ya'kûb”**dur. Hz. İshâk'ın altmış yaşında vefat ettiği ve **Halil'ür-Rahmân Mağarası**'na defin edildiği rivâyet edilir. (BİLMEN, s. 482, CEVDET PAŞA, C.1, s.12, DİKMEN-ATEŞ, s. 235)

Hz. İsmail, babası Hz. İbrâhim'in Şeriâtı (dini) ile âmel etmek üzere **Yemen** kabilelerine ve **“Amalikâ”**denilen kavme peygamber olarak görevlendirilir. Bu dönemde Amalikâ kabileleri Arap Yarımadası'nın **Şam** taraflarında yaşıyorlarmış. Hz. İsmail'in evlatları çoğalır. Nereye varırlarsa üstün gelirler. Hz. İsmail'in, Hz. İbrâhim'den kırk sene sonra

yüzotuzyededi (137) yaşında vefat ettiği ve annesi Hz. Hacer'in **Hicr**'deki kabri yanına defin edildiği rivâyet edilir. (BİLMEN, s. 481, CEVDET PAŞA , s. 12)

Hz. İsmail'in soyundan, sadece bir tek peygamber gelmiştir ki o da **Hz. Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'dir. Hz. İshâk'ın soyundan ise başta Hz. Ya'kûb olmak üzere İsrail oğullarına gönderilen pek çok peygamber gelmiştir.

5. Şanlıurfa Folklor'unda Hz. İbrâhim ile İlgili Bazı Rivâyetler

a. Katır

Derler ki: O gün Hz. İbrâhim için yakılan ateşin odununu katır taşımıştır. Dolayısıyla lânetlenmiş bir hayvandır. Bu yüzdendir ki soyu kesilmiş doğuramayan bir hayvandır. (43)

b. Kumkuma

Küçük bir sürüngen olan bu hayvandan nefret edilir. Çünkü o da Hz. İbrâhim (a.s.) için yakılan ateşe üflemiştir. Üflemiştir ki ateş Hz. İbrâhim'i daha da çok yaksın. Onun için görüldüğü yerde öldürülür. Bu yüzdende kötü kimselere “**kumkuma suratlı**”denilir. (43)

c. Kertenkele

Yöre halkıncı sevilen bir hayvandır. Ona kıyılmaz, dokunulmaz. Çünkü Hz. İbrâhim'in ateşini söndürmek için minicik ağzıyla su taşımıştır şeklinde yaygın bir halk inancı vardır. (43)

d. Halil'ür-Rahmân Gölü'ndeki Balıklar

Halk arasında nesilden nesile aktarılarak gelen bilgilerde Allah'ın emriyle ateşin su, odunların balık ve Hz. İbrâhim'in düştüğü yerin çevresinin güllük-gülistanlık olduğu anlatılır. Bu su pınarının ve balıkların asırlardır, varlığını sürdürdüğüne ve balıkların üzerindeki lekelerin yanık izleri olduğuna inanılır. Halk tarafından bu balıklar kutsal balıklar olarak kabul edilir. Göldeki suyun ise şifa kaynağı olduğuna inanılır. Bu amaçla birçok yerli ve yabancı turistlerce ziyâret edilir. Bu yer Şanlıurfa merkezinde olup, “**Halil'ür-Rahmân Gölü**”veya “**Balıklıgöl**”olarak bilinir. (1-65)

e. Bülbül

Nakledilir ki: Hz. İbrâhim'i ateşe atıkları zaman, Zaaf bir bülbül varmış. Kendini ateşe atacağı sırada Hak Teâlâ Cebrâil (a.s.)'e emredip: “**O kuşu tut ve ne dileği olduğunu sor.**”diye buyurur. Bülbül: “**Halillullâhı ateşe attılar. Mademki kurtarmağa kadir değilim, bari onunla beraber yanayım.**”der. Cebrâil (a.s.): “**Bir dileğin var mıdır?**”diye sorar. Bülbül: “**Benim dünyada Hak Teâlâyı**

zikretmekten başka arzum yoktur. Binbir ismi olduğunu işittim. Yüzbirini biliyorum. Dokuzyüz ism-i şerîfîni de bilmek isterim,” der. Hak Teâlâ dergâhı izzetinde bülbülün isteğini kabul eyler. Nemrûd'un ateşi İbrâhim (a.s.)'e gülistan olunca, bülbül gelip özü **Kevser suyu olan gül** dalında, Hak Teâlâyı zikrederek, nağmelere başlar. Bundan dolaydır ki, o zamandan kıyâmete kadar gül ağacına muhabet etmektedir denilir. (37)

f. Bal Arısı

Rivâyet edilir ki: Hz. İbrâhim ateşe atıldığı zaman, bal Arısı da küçücük ağzına su alıp ateşi söndürmek istemiştir. Onun da bu gayretine karşılık, Hak Teâlâ ağzındaki suyu bal yapıp kıyâmete kadar insanlara şifa kaynağı olarak sunmuştur. (37)

g. Gece Kuşu

Rivâyet edilir ki: Hz. İbrâhim'i Ateşe atmak için odunları tutuşturdukları zaman bir gece kuşunu görürler. Gece kuşu küçücük kanadıyla ateşin sönmesi için su taşır. Kuşa sorarlar “bu ateş senin taşıdığın bu bir damla su ile hiç söner mi?”. Kuş onlara bende biliyorum tabi ki sönmez. Hz. İbrâhim görsün ben kimden tarafım.(4)

h. Kazene- Kazanhâne Köyü

Nemrûd tahtının eteğinde bir köydür. Nemrûd'un adamları burada kazanlarda yemek pişirip, tabakları elden ele vererek sıcak sıcak onun sofrasına ulaştırırlarmış. Bu yüzdendir ki yemek pişirmek için kazanların kurulduğu yer anlamında “**Kazene-Kazanhâne Köyü**” olarak bilinir. Yöre halkının bu yönde yaygın bir halk inancı vardır. (43)

i. Vurha'dan Urfa'ya

Hâlâ herkesin bildiği ve **Urfa** adının kaynağı olarak anlattığı bir rivâyet şöyledir: Yüce Allah'ın çok mağrur olan Nemrûd ve milletine çok küçük ve aciz sayılan bir varlıkla ceza verir. Nemrûd'un yaşadığı şehri sivrisinekler istila eder. Bunlardan biri de Allah'ın verdiği görevi yerini getirmek için Nemrûd'un sarayına girer. Her tarafı kapalı ve tıkalı olan saraya girerken geçirdiği kaza sonucu ayağı da sakatlanır. Ve bu hayvan kendini Nemrûd'a yetiştirir. Onun burnuna ve oradan genzine girer. Nemrûd'un genzinde kımıldadıkça, zâlim azap çeker, ne çıkarabilir ne de öldürebilir. Sonunda kendince bir çare bulur. Keçeden bir tokmak yaptırır. Adamları bu zâlimi hem de Onun emriyle tokmaklar. Sinek kımıldadıkça Nemrûd “**vur**”der. Vurdukça sinek kımıldar. Çıldırarak gibi olur. Nemrûd, bağırır hep “**vur... vur... vur... ha... vurha vurha**”der. Bu kelime Urfa'ya ad olur. “**Vurha**” “**Urha**” olmuş,“**Urha-Urfa**” olmuş denir. (4,36,43,49, 50)

j. Aynzeliha Gölü

Bu isim Arapça'da **Zeliha**, Farsça'da **Züleyha** ve Şanlıurfa yöresinde **Zılha** olarak bilinir. Hz. İbrâhim ile yakınlığını bilmiyoruz. Çünkü bu konuda halk arasında çok çeşitli benzetmeler yapılmaktadır. Ama bütün anlatılanların birleştiği nokta Hz. İbrâhim ateşe mancınıkla atılınca, Hz. İbrâhim'e inanan bu kadın da kendini atar. Ve o da yanmaktan kurtulur. Züleyha'nın düştüğü yerde oluşan göle "**Ayn züleyha**, **Ayn zeliha**" veya yöredeki adıyla "**Anzılha**" (Ayn zılha) adı verilmiştir. (43)

k. İbrâhim Halil ve Anzılha İsimlerinin Yaygınlığı

Çocuğu olmayanlar Hz. İbrâhim (a.s.)'in makamını (doğduğu yer) ziyâret ederler. Çocukları olunca erkekse İbrâhim, Halil veya iki ismide kapsayan İbrâhim Halil adını verirler. Kız ise Anzılha adını verirler ki bu ad yörede en yaygın olan adlardandır. (43)

l. Baharda Bayram

Bütün halkın bahar bayramını kutladığı toplumlar çoktur. Bu tören çeşitli şekillerde yapılır. Şanlıurfa ve ilçelerinde bahar günü herkes bir gün boyunca yiyeceklerini alır ve şehir dışına çıkardı. Bu adet son zamanlara kadar aynıyla devam etmiştir. Aynen Hz. İbrâhim (a.s.)'in putları kırdığı gün gibi... (43)

m. Çiğköfte

Hz. İbrâhim döneminde yaşayan bir Şanlıurfalı ava çıkar. Ceylan avına gider. Günlerce kaldıktan sonra avıyla beraber eve döner. Hanımına, getirdiği ceylanı pişirmesini söyler. Ancak hanımı durumdan haberi olmayan kocasına "Ne yazık ki evde odun ve yakacak namına hiç bir şey kalmadı, çünkü Nemrûd'un adamları yakacak ne varsa topladılar. İbrâhim'i atacağı ateşi yakmak için." der. Bunun üzerine adam hanımına bir çare bulmasını söyler... Kadın ne yapacağını şaşırır. Ceylanın budundan yağsız bir miktar et çıkarır. Onu bir taşın üzerine koyar ve başka bir taşla döverek ezmeye başlar. Derken aklına biraz bulgur katmak gelir bu ete. Bulguru bir yandan katarken bir yandan da dövmeye devam eder. O anda haber gelir ki Hz. İbrâhim'i atıldığı ateş yakmadı. Hemen merak ve hayretle bu karı koca da aceleyle olay yerine giderler. Kadın beraberinde o etle bulgur ezmesini de getirmiştir. O cehennemî ateşin yerinde pınarlar kaynamakta, pınarların çevresinde yemyeşil bir alan içerisinde çeşitli çiçekler ve yeşillikler açmış bulunmaktadır. Kadın bu enva'i çeşit yeşillikten bir miktar toplayıp bulgur ve etten meydana gelmiş yemeğe katar. Böylece Şanlıurfa'nın o leziz ve tadına doyum olmayan Çiğköftesi meydana gelir. (43)

n. İbrâhim Halil Bereketi

“Evine İbrâhim Halil bereketi düşse” herkesin ağızındaki bereketle ilgili baş du'âdır. Birisinin sefaletten, sefahâte girmesi, malı ve mülkünün çoğalmasa isteniliyorsa her Urfalı muhakkak bu du'âyı söyler. (43)

o. Misafirperverlik

Hz. İbrâhim, misafirine olağanüstü bir değer verir ve ikrâmda bulunurdu. O misafirsiz kesinlikle sofraya oturmaz ve yemek yemezmiş. Bu yüzden günlerce misafir gelinceye kadar ağzına lokma almadığı olurmuş. Bu tavrın devamı mahiyetinde Şanlıurfa'da misafirperverlik ve yabancıya karşı ilgi ve yakınlık sürer. Bu konuyla ilgili yöreden bir örnek anlatmadan geçemeyeceğim.

Şanlıurfa'ya dışarıdan gelenlerin çok olduğu mevsimlerde şehirliler ve yabancıları otellerde yer bulamayacakları için evlerinde misafir ederler. Tabi ki maddi karşılık beklemeden. Yine böyle bir Hacc mevsimi mekke'ye giderken Şanlıurfa'ya uğrayıp, Hz. İbrâhim'in makamını ziyâret etmek isteyenlerin kalabalığı ile şehir dopdolu. Şehirli seferber olmuş. Bu Hak yolcularını evlerinde misafir edebilmek için. Beşerli onarlı alıp alıp evlerine götürüyorlar. Ancak herkesin eline misafir geçmiyor. Daha atak davrananlar misafirleri alabiliyor. Ve bir köşede bir çocuk ağlıyor.

Sorular: -Niye ağlıyorsun evladım?

-Ben misafir bulamadım. Eve nasıl misafirsiz giderim, der.

Herkes aldıkları misafirlerden bu çocuğu birer tane verir. Çocuk sevinerek misafirleriyle eve gider. Sofraya misafirsiz oturmaz. (43)

p. Yoğurt

Rivâyet edildiğine göre ilk yoğurt yapan ve halkına öğreten Hz. İbrâhim (a.s.) olmuştur. Hz. İbrâhim Şanlıurfa'dan Harrân'a göç etmiş, burada amcasının yanında çobanlık etmiştir. Harrân'daki çobanlığı esnasında bir gece melekler kendisine misafir olmuş südden nasıl yoğurt yapılacağını kendisine öğretmişlerdir. O da çevresindeki insanlara öğretmiştir. (43)

r. Tirit

Tirit, haşlanmış et ve ekmek karışımıyla bugün Şanlıurfa'da yapılan, peygamber yemeği diye yöre insanlarınca kabul edilen bir yemek türüdür. Hz. İbrâhim'in sürekli tirit yapıp insanları da'vet ettiği ve misafirsiz yemek yemediği söylenilir. Bugün Şanlıurfa'da yapılan sünnet törenlerinde, törene iştirak eden misafirlere baş yemek olark tirit ikrâm edilir. Yine, özellikle ramazan bayramının ilk günü sabahı

(bayram namazından sonra) birçok evde misafirlere tirit ikrâm edilir. Topluca bayramlaşma yapılır. Kûskünler özellikle bugünde “Hz. İbrâhim Sofrası” denilen bu sofralarda barıştırlır.(43)

D. HZ. LÛT

1. Hz.Lût Kıssası ve Şanlıurfa

a. Hz. Lût'un Harrân'da Doğduğuna Dair Rivâyetler

Hız. Lût Şanlıurfa'ya kırkbeş kilometre mesafede olan Harrân'da doğmuştur. Harrân şehri Mezopotamya'nın en eski yerleşim merkezlerinden biridir. M.Ö. 3000 yıllarından sonraki târihî belgelerde adı geçer. Arkeolojik kazılarda ele geçen **Sümer, Akad, Hitit** ve **Mai** tabletlerinde **Harrân** şehriden bahsedilir. İnançları Hz. İdris'e kadar dayandırılan **Sabii**'lerin merkezi ve **Sin Ma'bedi**'nin bulunduğu şehirdir.

Hız. İbrâhim'den altı göbek önce olan **Harrân** ismindeki atasının kurduğu şehir olduğu için **Harrân** ismiyle anıldığı rivâyet edilir. **Harrân**'ın soyundan **Hız. İbrâhim** ve **Hız. Lût** gelmiştir. **Harrân**'dan beş göbek sonra **Nahor** (Hız. İbrâhim ve Hız. Lût'un dedesi)'dan iki erkek çocuk dünyaya gelir. Nahor, bunlardan birisine atasının ismi olan **Harrân** ismini diğerine de **Âzer** (veya **Târeh**) ismini koyar. **Harrân**, Hız. Sâre'nin babasıdır. **Âzer**'in üç erkek çocuğu vardır. Bunlar, **İbrâhim**, **Nahor** ve **Harrân**'dır. Bir rivâyete göre **Hız. Lût**, **Hız. İbrâhim**'in, kardeşi **Harrân**'ın oğludur. Başka bir rivâyette de **Hız. Lût'un Hız. İbrâhim**'in amcası **Harrân**'ın oğlu olduğu belirtilir. Bu rivâyeti baz aldığımızda **Hız. Lût**'un aynı zamanda **Hız. Sâre**'nin kardeşi olduğu sonucu çıkar.

b. Hz. Lût'un ve Hız. İbrâhim'in Şanlıurfa'da Görüşmeleri

Hız. İbrâhim'in kıssasında belirttiğimiz üzere, Hız. İbrâhim'in peygamberliğine ilk imân eden ve onun dinine (Hanif dini) tâbi' olan Hız. Lût olmuştur. M.Ö. 2000 yıllarında **Bâbil ülkesi**'nin zâlim, hükümdarı **Nemrûd bin Ken'an**'ın **Şanlıurfa**'da Hız. İbrâhim'i ateşe atması hadisesinde Hız. Lût, amcası İbrâhim'i yakmak için yakılan o büyük ateşin Hız. İbrâhim'i yakmadığını görmüştür. Bu büyük mûcize karşısında henüz onbeş yaşında iken büyük bir teslimiyet örneği göstererek Allah'a imân etmiş ve Hız. İbrâhim (a.s.)'in peygamberliğini tasdik ederek onun dinine tabi' olmuştur.

c. Hız. Lût'un Hız. İbrâhim ile Birlikte Şanlıurfa'dan Harrân'a Hicreti

Hız. İbrâhim'in ateşe atıldığı yer güllük gülistanlık olmuş, çevresinde su pınarları fışkırmış, bu pınarlar küçük bir gölet halini almış burada balıklar yüzmeye başlamıştır. O günden bugüne bu gölet **Şanlıurfa**'da "**Halil'ür-Rahmân Gölü**" olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. Hız. İbrâhim buradan sağ salim çıkmış, amcası oğlu Hız. Lût ile kucaklaşmış, onun imân etmesiyle sevinci bir kat daha artmış ve yüce Rabb'ine hamd ü senâlarda bulunmuştur. Bu büyük mûcize

karşısında Nemrûd bin Ken'ân baskı ve zulmünü artırmış. Hz. İbrâhim'i sihirbaz ilan ederek şehri terk etmesini istemiştir. Zaten Hz. İbrâhim'e vahy ile hicret etmesi bildirilir. Bu emr-i İlâhî karşısında Hz. Lût'u da yanına alarak **Harrân'a** amcasının yanına hicret eder.

“Hz. İbrâhim **Harrân** şehrine gelerek burada yerleşir. Burada da insanları hak dine da'vet eder. Amcası **Harrân**'ın kızı (Hz. Lût'un kız kardeşi) **Hz. Sâre** de burada kendisine imân eder.” (KÖKSAL, C.1, s.245, DİKMEN-ATEŞ, s. 253)

2. Hz. Lût'un Harrân'dan Hicretinden Sonraki Hayatı

Hz. İbrâhim onbeş yıl **Harrân**'da kaldıktan sonra kendisine gelen vahy gereği Hz. Lût'u, Hz. Sâre'yi ve kendisine inanan topluluğuyla **Şâm** diyarına hicret eder. **Haleb** şehrine gelerek burada yerleşirler. Hz. Lût'un Şanlıurfa ile ilintili hayat hikâyesi yukarıda serd edilen şekilde sona erer. Bundan sonraki hayat hikâyesi hakkındaki bilgiler **Kur'ân'ı Kerîm** âyetleri ışığında fazla teferruâta girmeden ele alınacaktır.

Bir müddet **Haleb**'te ikânet eden Hz. Lût ve Hz. İbrâhim buradan da hicret etmeye karar verirler. Kendilerine inananları da yanlarına alarak **Mısır'a** doğru hareket ederler. Mısır'a vardıklarında devrin hükümdarı **Sinan bin Alvan** isimdeki Fir'avn kendilerine kötü davrandığı için (Hz. Sâre'ye sarkıntılık etmek istemiş bu yüzden elleri kurumuş, affetmesi için Hz. Sâre'ye yalvarmış ve ona kölesi Hacer'i hizmetinde bulunmak üzere hediye etmiştir) geri dönmeye karar verirler. “**Ürdün** topraklarına girdiklerinde bugün **Mü'tefikât** (yalancılar, iftiracılar) diye bilinen ve söylenen beş şehir kapsayan bölgede konaklarlar. Hz. Lût burada İlâhî vahye mazhar olur ve bölge halkını ıslah etmek üzere peygamberlikle görevlendirilir. Bu beş şehrin **Sodam, Daruma, Sabura, Samuda** diye bilinen şehirler olduğu rivâyet edilir. Hz. Lût bu bölgeye yerleşir. Hz. İbrâhim ise eşi Hz. Sâre ve kendisine inananlarla birlikte **Filistin'e** hicret eder.

Hz. Lût sürekli beraber olduğu ve kendisinden hiçbir zaman ayrılmadığı amcası oğlu Hz. İbrâhim'den emr-i İlâhî gereği ayrılmıştır. Bir müddet yalnız başına hayatını idame eden Hz. Lût yöre halkıyla kısa bir zamanda tanışır, onlarla diyaloga girer. Ahaliden birinin kızıyla evlenir. Kur'ân'ı Kerîm'de de açıkça belirtildiği gibi o güne kadar eşine rastlanmayan bir sapıklık içersine giren yöre halkı, eşlerini bırakıp hemcinsleriyle cinsî münâsebetlerde bulunurlar. Kendilerini ıslah etmek üzere gönderilen peygamberlerini dinlemeyerek, ona büyük eziyetler çektirirler. Hz. Lût'un uyarılarına karşı mukavemette bulunup onu yalanlarlar. Onu ölümle tehdit ederler. Hz. Lût'un kendi evine çekilmesini, işlerine karışmamasını isterler. Aksi takdirde şehri terk etmesini, ona her türlü kötülüğü çekinmeden yapacaklarını her fırsatta dile getirirler.

3. Hz. Lût Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı Âyetlerin Me'âlleri

“Âd, Fir'avn ve Lût'un kardeşleri de Eyke'liler ve Tûba' kavmi de. Bunların her biri peygamberleri yalanlamışlardı da üzerlerine tehdidim Hakk olmuştu.” (Kaaf:13, 14)

“Lût kavmi peygamberleri yalanladı. Hani onlara kardeşleri Lût demişti ki: “-Siz sakınmaz mısınız? Muhakkak ki ben size emin bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun da bana itaât edin. Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabb'ine aittir. İnsanlar arasında erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Ve Rabb'inizin sizin için yarattığı eşleri bırakıyor musunuz? Hayır siz azmış bir kavimsiniz “

Dediler ki: “-Ey Lût! buna son vermezsen sen, elbette (bu memleketten) çıkarılanlardan olursun.” Dedi ki: “Doğrusu ben sizin işlediklerinize kızanlardanım.” (Şuâra: 106, 161-168.)

Kavminin cevabı: “-Lût'un âilesini kasabamızdan çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmaya çalışan insanlardır.” demekten başka bir şey olmadı. (Neml: 54,56)

Lût'da (gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: “-Gerçekten siz dünyada hiç kimsenin sizden önce yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz. Siz erkeklere yaklaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınız da fena şeyler yapıyorsunuz ha?”. Kavminin O'na cevabı: “Doğru sözlü isen bize Allah'ın azabını getir.” demek oldu. Dedi ki: “Rabb'im bozgunculara karşı bana yardım et.” (Ankebût:28-30)

Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde bu yüzden o tasalandı ve çok sıkıldı. Ona dediler ki: “Korkma ve tasalanma. Doğrusu biz seni ve geride kalacaklardan olan karının dışında âileni kurtaracağız. Bu kasaba halkını da fâsıklık yapar olduklarından dolayı gökten azap indireceğiz.” Andolsun ki aklını kullanacak bir kavim için apaçık biz orada bir işaret bırakmışızdır. (Ankebût: 33-35)

“Ey Lût! biz Rabb'inin elçileriyiz, onlar sana aslâ ilişemeyecekler. Bir ara geceleyin âilenle birlikte yol çık, karının dışında kimse geri kalmasin. Doğrusu onların başına gelen onun başına gelecektir. Onların başına gelecek sabahleyindir. Sabah yakın değil mi?”, dediler. (Hûd: 81)

Onlarda; “Biz sana sadece onların şüphe edip durdukları azabı getirdik. Gerçekle geldik sana. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz. O halde geceleyin bir ara, âileni yola çıkar, sen de arkalarından git, biriniz arkaya bakmasın ve emr olunduğunuz yere doğru yürüyün”

demişlerdi. Böylece ona bunların sonlarının kesilmiş olarak, sabah edeceklerini bildirdik. (Hicr: 63-66)

Bunun üzerine Lût ona inandı ve: **“Doğrusu ben Rabb’ime hicret edeceğim. Muhakkak O, Aziz ve Hâkîm olanın kendisidir.”**dedi. (Ankebût: 26)

“Bunun üzerine onu ve âilesini topluca kurtardık.” (Şuarâ: 170)

“Bunun üzerine onu ve âilesini kurtardık. Yalnız karısının geride kalanlardan olmasını takdir ettik.” (Nemr:37)

“O’nu da, Lût’u da âlemler için mübarek kaldığımız yere ulaştırıp kurtardık. Ve onu rahmetimize aldık. Doğrusu o Sâlih kimselerdendi” (Enbiyâ: 71, 75)

“Tanyeri ağarırken çığlık onları yakalayiverdi. Ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine sert taş yağdırdık. Bunda görebilenler için âyetler vardır. O yerler işlek yollar üzerinde hâlâ durmaktadır. İnsanlar için bunda âyet (ler)vardır.” (Hicr: 73, 77)

“Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik ve üzerine yığın yığın sert taşlar yağdırdık. Ki bu taşlar, Rabb’inin katında damgalanmıştır. Bunlar zâlimlerden hiç bir zamân uzak olmayacaktır.” (Hûd : 82, 83)

“Onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, bir bak işte suçluların sonu nasıl olmuştur.” (Arâf: 84)

“Onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, ne kötü idi uyarılanların yağmuru.” (Neml: 58)

“Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı. Biz de üzerlerine taş yağdıran bir rüzgar yolladık. Ancak Lût’un âilesi müstesnâ. Onları seher vakti kurtardık. Katımızdan bir nimet olarak. İşte biz şükredenî böyle mükafatlandırırız.” (Kamer: 33-35)

E. HZ. İSHÂK

Hz. İbrâhim'in Filistin'de vefatından sonra, Hz. İshâk babasını yıkar, kefenler ve imân eden bir toplulukla cenaze namazını kılarak Hz. Sâre'nin yanına defin ederler. Bugün burası "El-Halil" veya "Halil-ür-Rahmân" diye bilinmekte ve anılmaktadır.

Hz. İbrâhim'in vefatından sonra, Cenâb-ı Hakk, Hz. İshâk'ı **Ken'ân** (Filistin ve civarı) iline ve **Şâm** diyarına peygamber olarak görevlendirir. Hz. İshâk bu mıntıkları dolaşarak ahaliyi hak dine da'vet eder. Rivâyet edilir ki Hz. İshâk **Şâm** diyarına geldiğinde ata yurdu olan **Harrân** şehrine de uğramaya karar verir. **Harrân**'a gelip amcazadeleri ve onların çocuklarıyla tanışır. Burada bir müddet ikâmet eder. Yörede etkin ve güçlü olan amcazadesi aynı zamanda da dayısı sayılan (Hz. Sâre'den dolayı) bir beyin kızıyla evlenir. Evlilik merasimleri bu şehirde (Harrân'da) yapılır. Bir süre sonra eşi ile birlikte ikinci ata yurdu olan Filistin'e geri döner. Burada Hz. İshâk'ın ikiz erkek çocuğu olur. İlk doğan erkek çocuğa **İs** (Ays-İys), akabinde doğan ikinci çocuğa da **Ya'kûb** ismini verir. Diğer bir rivâyete göre de: Hz. İbrâhim'in vefatından sonra Hz. İshâk, Hz. Lût'un kızı ile evlenmiştir diye nakledilir.

Hz. İshâk 160 yaşına gelince vefat eder. Oğulları onu Hz. İbrâhim ve Hz. Sâre'nin yanına **El-Halil Mağarası**'na defin ederler. (KAZANCI, C.2, s.28)

Hz. İshâk (a.s.) ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bazı âyet me'âlleri şöyledir:

"O'na (İbrâhim'e) İshâk'ı üstelik birde Ya'kûb'u verdik. Ve her birini Sâlih kimselerden kıldık" (Enbiyâ: 72)

"O'na (İbrâhim'e) Sâlihlerden olan İshâk'ı Nebî olarak müjdeledik." (Sâffât: 112)

"Onları Allah'tan başka taptıklarıyla baş başa bırakıp çekilince: O'na (İbrâhim'e) İshâk'ı ve Ya'kûb'u bahsettik. Ve her birini Peygamber yaptık." (Meryem: 49)

"Karısı (Hz. Sâre) ayakta idi. Bunun üzerine güldü. Bizde ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından Ya'kûb'ü müjdeledik." (Hüd:71)

"Ve biz ona (İbrâhim'e) İshâk'ı ve Ya'kûb'ü ihsan ettik. Daha öncede Nûh'ü ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'ü, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârrûn'u hidâyete erdirdik. İşte böyle mükafatlandırırız ihsan edenleri." (En'âm:84)

Yoksa siz : "İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kûb ve oğulları Yahûdi veya Hıristiyan idiler mi diyorsunuz? Siz mi daha iyi biliyorsunuz,

yoksa Allah'mı? Allah tarafından yanında bulunan şahadeti gizleyenlerden daha zâlim kim vardır? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."de. (Bakara: 140)

F. HZ. YA'KÛB

Hz. İshâk (a.s.) **Harrân** şehrine gelip akrabalarından birinin kızıyla evlenir. Burada bir müddet kaldıktan sonra eşiyle **Filistin**'e (Ken'ân) geri döner. Hanımından ikiz erkek çocuğu dünyaya gelir. İlk doğan çocuğun adını **İs** (Ays-İys), akabinde doğan çocuğun adını da **Ya'kûb** koyar. Hz. Ya'kûb'un doğumunu, Hz. İbrâhim, oğlu Hz. İshâk'a bildirmiştir. Bundan dolayıdır ki Hz. İshâk'ın Ya'kûb'a karşı ayrı bir muhabbeti vardır.

Aradan yıllar geçer, Hz. İshâk'ın oğulları büyür. Oğlu **İs** dağlara çıkıp avlanır. Ya'kûb ise evin koyunlarına çobanlık eder. Hz. İshâk, babası Hz. İbrâhim'den öğrendiği veçhile her yıl **Mekke**'ye gider. Hacc ziyâretinde bulunur. Kardeşi **Hz. İsmail** ile sıla-yı rahm yaparak geri döner. Hz. İsmail ise babasının vefatından sonra her yıl mutat bir şekilde **Mekke**'den **Filistin**'e gelir, babasının kabrini ziyâret ederek, kardeşi Hz. İshâk ile görüşür. İşte böylesi bir günde **Filistin**'e **Hz. İshâk**'in evine âilesiyle misafir olan **Hz. İsmail**, kardeşi oğlu **İs**'e muhabbet duyarak ona kızını verir. Onları evlendirdikten sonra **Mekke**'ye geri döner.

Hz. İshâk zamanla yaşlanır, kuvvetten düşer. İhtiyarlıktan dolayı gözleri âma olur. Hz. Ya'kûb ise hâlen bekar olup evin koyunlarını gütmektedir. Bir gün Hz. İshâk'ın gönlü geyik veya koyun kızartması ister. Oğullarına bu isteğini iletir. Hz. Ya'kûb hemen besili bir koyun keserek onu babası için kızartır. Ailece yemek yiyilir. Yemekten sonra Hz. İshâk Allah'a hamd ü senâda bulunarak du'â eder. Hz. Ya'kûb'a risâlet vermesi için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunur. Hak Teâla Hz. İshâk (a.s.)'in du'âsını kabul eder. Hz. Ya'kûb (a.s.) **Ken'ân** (Filistin ve civarı) eline ve **Şâm** diyarına peygamberlikle görevlendirilir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 253, KAZANCI, C.1, s. 27, CEVDET PAŞA, s. 11, BILMEN, 481, KÖKSAL, C.1, s. 245).

Çocukluktan beri babaları Hz. İshâk'ın Hz. Ya'kûb'a olan muhabbetini bilen ve onu kıskanan **İs**, Hz. Ya'kûb'a risâlet verilmesini hazım edemeyerek kıskançlığını bir kat daha artırır. Bunu fark eden Hz. İshâk, **İs** için de du'â edeceğini oğluna söyler. Ellerini kaldırarak **İs** için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunur. Du'âsında **İs**'in evlâtlarının çoğalmasını, soyunun tüm dünyaya yayılmasını, Azîz ve hürmetle anılmalarını ister. Hak Ta'âla Hz. İshâk'ın bu du'âsını kabul eder. Ama **İs**'in kıskançlığı bir türlü dinmez ve Hz. Ya'kûb'u ilk fırsatta katletmeye karar verir.

Rivâyet edilir ki: Rûmi (Arapların ikâmet ettikleri illerin dışında kalan bölgeler) diye tanınan insanlar **İs**'in zürriyetinden peydâ olmuştur.

Hz. İshâk hasta olup yatağa düşer. Hanımını çağırarak **İs**'in kardeşi Hz. Ya'kûb'a bir zarar getirebileceğini düşündüğünü, bu yüzden

vefatından sonra Hz. Ya'kûb'un ata yurtlarına. **Harrân** şehrine gönderilmesini vasiyet eder.

Hz. İshâk yüzaltmış yaşına gelince vefat eder. Oğulları onu Hz. İbrâhim ve Hz. Sâre'nin defin edildiği Filistin'in "**Habrun**" kasabasındaki **El-Halil Mağarası**'na defin ederler.

Hz. İshâk'ın vefatından sonra, Hz. Ya'kûb'a annesi Hz. İshâk'ın vasiyetini bildirir. Babasının vasiyeti üzerine Hz. Ya'kûb, Filistin'den **Harrân** şehrine göç eder. Yol boyunca insanları Hak dine da'vet eder. Nihayetinde **Harrân**'a gelip amcazadeleri, dayıları ve bunların çocuklarıyla tanışır. Başından geçenleri anlatır. Babası Hz. İshâk'ın vefat ettiğini, kardeşi İs ile geçinemediklerini, Hz. İshâk'ın vasiyeti üzerine buralara geldiğini, Cenâb-ı Hakk tarafından risâletle görevlendirdiğini ifade eder. Kavmi onu çok sever, ona sevgi, saygı ve hürmetle bakar. Böylece Hz. Ya'kûb **Harrân** şehrine yerleşir. Dayısının yanında kalır. Dayısı bereketli **Harrân** topraklarında çiftçilik ve hayvancılıkla iştiğal ettiği için oldukça zengin ve yörede sözü geçen biridir.

Hz. Ya'kûb'un dayısının çok güzel **Leyyâ** ve **Râhîl** isminde iki kızı vardır. Hz. Ya'kûb **Râhîl** ile evlenmeye karar verir ve bu kararını dayısına açıklar. **Râhîl**, **Leyyâ**'nın küçüğüdür. Dayısı "**Büyük kız dururken küçük kızı vermek gelenek ve göreneklerimize aykırıdır, bu yüzden ancak Leyyâ ile evlenebilirsin. Çeyiz hakkı olarak da yediyıl koyunlarımı güdersin. Yedi yıl sonra da Râhîl'i alabilirsin, bunun için de yedi yıl koyunlarımı güdersin.**" der. Dayısının amacı, Hz. Ya'kûb'u çok sevdiği için onu yanında alıkoymaktır. Hz. Ya'kûb dayısının teklifini kabul ederek **Leyyâ** ile evlenir. Burada yedi yıl çobanlık yapar. **Leyyâ**'dan altı erkek ve iki kız çocuğu dünyaya gelir. Bu arada yedi yıl dolunca dayısı sözünü tutar ve **Râhîl**'i de Hz. Ya'kûb ile evlendirir. Bu evlilik içinde yedi yıl daha çobanlık yapar. (KAZANCI, C.1, s.31, KÖKSAL, C.1, s. 265)

Bu dönemde iki kız kardeş ile bir erkeğin evlenmesinde herhangi bir yasaklama yoktur. Bu geleneğin Hz. Mûsâ'ya kadar devam ettiği, Tevrat'la birlikte Allah tarafından yasaklandığı belirtilmektedir.

Hz. Ya'kûb'un burada malı, davarları artarak bereketlenir. **Râhîl**'den de Hz. **Yûsuf** doğar. Hz. Ya'kûb'un otuz yıla yakın **Harrân** şehrinde yaşadığı, buradaki yaşantısı süresince asıl vatani olan **Ken'ân** (Filistin ve civarı) ilinin hep özlemini çektiği, otuz yıl sonrasında da Yûsuf iki yaşında iken **Harrân**'dan **Filistin**'e âile efradıyla birlikte göç ederek bu özleminin sona erdiği rivâyet edilir.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır ki Hz. **Yûsuf** (a.s.) da bugün **Şanhurfa**'ya bağlı eski **Harrân** şehrinde doğmuştur.

Hız. Ya'kûb (a.s.) **Ken'ân** eline geldiğinde kardeşi **İs** onu büyük bir hürmetle karşılar, yaptıklarından dolayı pişmanlık duyduğunu ve kendisini bağışlamasını, peygamberliğini tasdik ettiğini, ona tâbi' olacağını söyler. Hız. Ya'kûb onu bağışlar, onunla kucaklaşır ve **İs**'in de yardımıyla tekrar **Ken'ân**'a yerleşir. **Hız. Yûsuf** henüz iki yaşındadır. Annesi **Râhil**, **Bünyâmin** isminde ikinci çocuğunu dünyaya getirirken, doğum esnasında vefat eder. Böylece Yûsuf (a.s.) henüz iki yaşında iken yetim kalır. Onu ve kardeşi **Bünyâmin**'i teyzesi **Leyyâ** büyütür. Hikmet-i İllâhînin bir sırrıdır ki Hız. Ya'kûb (a.s.) on çocuğu içinde en çok Yûsuf'a muhabbet duyar. Yûsuf'u hiç bir zaman yanında ayırmaz. İşte bu muhabbet Hız. Yûsuf kıssasını ortaya çıkarır. Hız. Ya'kûb (a.s.)'un yıllar sonra **Mısır**'a Hız. Yûsuf'un yanına göç ettiği ve orada vefat ettiği rivâyet edilir.

Şanlıurfa'nın güneybatısındaki "**Deyr Ya'kûb-Nemrûd Tahtı**" denilen yapıda Hız. Ya'kûb (a.s.) misafir kalmıştır. (OYMAK, 1998. s 11). Târihî kalıntıları hâlen mevcuttur. Yine Şanlıurfa'da **Halil'ür-Rahmân Gölü**'nün batısındaki yerleşim mahalî, Hız. Ya'kûb'a izafeten "**Yakûbiye Mahallesi**" olarak bilinmekte ve bu isimle tanınmaktadır.

Bir başka rivâyete göre de: Bu mahalleye (Yakubiye Mahallesi), Şanlıurfa'lı ünlü edebiyatçı Yusuf Nabî'nin hocası Yakub Halfa'nın ismi verilmiştir. Ne zaman ve kim tarafından verildiği bilinmemektedir. Ortada bir gerçek varki yüzyıllardır bu mahalle "Yakubuye Mahallesi" olarak bilinmektedir.

G. HZ. YÛSUF

Hız. Ya'kûb (a.s.) kıssasında da belirttiğimiz gibi, Hız. İshâk (a.s.) vefat etmeden önce hanımına, “**Ben vefat edince oğlum Ya'kûb'u ata yurduna, Harrân şehrine gönder. Çünkü diğer oğlum İis, kardeşi Ya'kûb'u kıskanmaktadır. Bu yüzden ona zarar verebilir. Ya'kûb Harrân'daki dayısına varsın, onun kızıyla evlensin İis'in kıskançlığı dinene kadar orada kalsın...**” diye vasiyette bulunur. Babasının vefatından sonra Hız. Ya'kûb, önce Şam'a, oradan da Harrân şehrine gelir. Dayısının kızları Râhil ve Leyyâ ile evlenir. Otuz yıla yakın bu şehirde ikâmet eder. Malı ve davarları çoğalır. İlk eşi Leyyâ'dan altı erkek çocuğu dünyaya gelir. Râhil' den de Yûsuf dünyaya gelir. Yûsuf iki yaşına gelince Hız. Ya'kûb âile efradını ve davarlarını yanına alarak daha önce geldiği ve hep özlemini çektiği Ken'ân (Filistin ve civarı) iline hicret eder.

Bazı yazılı kaynaklarda nakledilen rivâyetler ve halk arasında babadan oğula aktarılarak gelen söylenceler Hız. Yûsuf (a.s.)'un Harrân şehrinde doğduğu, iki yıl burada yaşadığı, daha sonra babasıyla birlikte Filistin'e göç ettiği istikametindedir.

Nesilden nesile gelen bir söylenceye göre, Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılmasından sonra, kurtuluşuna kadar kuyu başında “**Yûsuf u tutun**” diye kendi lisaniyle feryad u figan eden ve yoldan geçen kervanların dikkatini üzerine çeken, böylece Yûsuf'un kurtuluşuna vesile olan bu kuş (kumru cinsinden) yöre ahalisince “**Yûsuf Tutan Kuşu**” olarak bilinmektedir. Çok güzel ve değışmeyen bir nağmeyle öten bu kuşun halen “Yûsuf u tutun” diye feryad u figan ettiğine inanılmaktadır. Evcil olmayan ve yöre insanları tarafından çok sevilen bu kuşlar Şanlıurfa'yı mesken tutmuşlardır. Acaba Yûsuf'un kardeşleri tarafından atıldığı kuyu Harrân ve civarında mı? Başka illerde bu kuş cinsine rastlanılmadığı söylenilmektedir. Özellikle, Hız. İbrâhim'in doğduğu mağaranın sırtındaki kayalıklarda ve târihî Urfa evlerinde bu kuşlara rastlamak mümkündür. (34)

Bu kuş Şanlıurfa'lı şâirlerin şiirlerine de konu olmuştur.

Şanlıurfalı Şair M. Atilla MARAŞ'ın “Aney” adlı şiirinde bu kuşun adı geçmektedir.

ANEY

.....

Hanı, yaz geldi mi?
Evimizin o küçük penceresine,
Bir çift “**Yûsufututan**”kuşu konar ya!
Hanı asmamız üzüm tutar, sumaklar sakızlanır,
İnsanlar çalışır harıl harıl, kış için,
Güneş yandırır o kavruk yüzlerini,
Hanı, senin elinde “sıtıl”suya gidersin
İşte o zaman geleceğim,
Bekle beni... (MARAŞ, s. 55)

Amacınız halk arasında anonimleşmiş bilgiler ışığında peygamber kıssalarını derlemek olduğu için Hz. Yûsuf (a.s.) ve Şanlıurfa ile ilgili olan halk arasında anlatıla gelen bu söylenceyi aktarma gereği duyduk.

İslâm târihi üzerinde araştırmalar yapan târihçilerimizin bu halk bilgisini nazarı dikkate alarak, târihi belgeler ışığında konuyu ele alıp gerçeği bulabilecekleri kanısındayız. Halk edebiyatçısının görevi, olayların gerçekliğini gözetlemeden halktan derlediği bilgileri ilgili bilim dallarının bilgisine ve ilgisine sunmaktır.

Bir çok peygamberi bağrından çıkaran Şanlıurfa ili ve çevresi gerek bu peygamberlerin nesebi itibarıyla ve gerekse bereketli topraklara sahip olması vesilesiyle, Hz. Yûsuf (a.s.)'u da bağrından çıkarması dikkate şayandır. Şüphesiz ki her şeyin en doğrusunu Allah (C. C.) bilir.

H. HZ. EYYÛB

1. Hz. Eyyûb'un Nesebi

H. Eyyûb, Hz. İbrâhim'in zürriyetindedir. Bütün müfessirler bunda hemfikirlerdir. Hz. Eyyûb'un babası İs (Ays-İys), Hz. Ya'kûb'un kardeşidir. Hz. Ya'kûb ile İs ise Hz. İshâk'ın oğullarıdır. Bilindiği gibi Hz. İshâk'da Hz. İbrâhim'in oğludur. Hz. Eyyûb'un annesinin, Hz. Lût'un torunu, hanımı Rahme'nin ise Hz. Ya'kûb'un kızı olduğu rivâyet edilir. Bu ise Hz. Eyyûb'un anne tarafıyla da Hz. İbrâhim soyundan olduğu sonucunu vermektedir. Yine bazı müfessirler Hz. Eyyûb'un. Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsûf ile aynı asrı paylaştığını belirtmektedirler. (DİKMEN-ATEŞ, s. 277, KAZANCI, C.2, s. 107, CEVDET PAŞA, s. 19, BİLMEN, 484, KÖKSAL, C.1, s. 305).

H. Eyyûb için “**Rum diyarında doğmuştur**”denir. “**Rum Diyarı**”adı kuzey Suriye'den itibaren **Anadolu** için kullanılır. (OYMAK, 1994, s. 17)

H. İshâk kıssasında bahsettiğimiz gibi, Hz. İshâk yaşlılığı ilerleyip âma olunca, Hz. Ya'kûb'a risâlet verilmesi için du'â eder. Allah (C. C.) du'âsını kabul eder. Diğer oğlu İs (Ay s-İys) ise Hz. Ya'kûb'a risâlet verilmesinden dolayı onu kıskanır, öz kardeşini katletmeyi bile düşünür. Bunu fark eden Hz. İshâk hanımına vefatından sonra Hz. Ya'kûb'u ata yurdu Harrân'a göndermesini ve orada dayısı kızıyla evlenmesini, bir süre orda kalmasını vasiyet eder. Hz. İshâk vefat eder. Hz. Ya'kûb vasiyet üzerine Harrân'a gelir. Burada dayısı kızlarıyla evlenir. Otuz yıla aşkın burada ikâmet eder. Kendisine gelen bir ilham ile özlemine çektiği ilk yurdu Ken'ân (Filistin civarı) iline evlâtlarıyla birlikte hicret eder. Kafileyi, yaptığı hatanın farkına varan İs karşılar, ağabeyinden özür dileyerek kendisini affetmesini ister. Hz. Ya'kûb onu affeyleyerek bağrına basar. Bir müddet sonra İs, Hz. Ya'kûb'un da iznini alıp bütün malını ve evlâtlarını yanına alarak yola koyulur. Rum diyarı denilen bölgeye yerleşir. İs'in evlâtları çoğalır. Öyle ki Rum diyarının tamamını kaplar. Dolayısıyla Rûmîler diye tanımlanan bu etnik gurubun tamamının İs'in soyundan geldiği rivâyet edilir. Hz. Eyyûb (a.s.) Rum diyarına peygamber olarak görevlendirilmiştir.

2. Hz. Eyyûb Kıssası ve Şanlıurfa

H. Eyyûb büyük imtihanlardan geçmiş, târih boyunca emsali görülmemiş bir sabır örneği göstermiştir. Kur'ân-ı Kerîmde Hz. Eyyûb (a.s.) ve kıssası dört sûrede zikredilmiştir. Bunlar Nisâ, En'âm, Enbiyâ ve Sâd sûreleridir. Bu sûrelerde geçen âyet-i Kerîmelerin me'âlleri hikâye edilirken konunun akışına göre, verilecektir. Hz. Eyyûb (a.s.) Mevzuu'nda **Ebû Hüreyre**'den rivâyet edilen bir hadis de:

“Eyyûb mu'cizeli suda yıkandığı sırada önüne altından bir sürü çekirge düşmüştü de Eyyûb bunları hemen toplayıp elbiselerini doldurmağa başlamıştı. Bunun üzerine Allah u Teâla: “-Ey Eyyûb! görüyorsun ben malını sana îde etmek sûretiyle seni zengin kılmadım mı?” hitâbiyle karşıladi. Eyyûb: “-Evet Allah'ım! beni o sûretle gani kıldın. Fakat senin hayır ve bereket hazinelerinden benim için müstağni olmak ihtimali yoktur”, diye cevap verdi. (Sahîh-i Buhârî, C. 9, s. 143)

Hz. Eyyûb kıssası Şanlıurfa'da halk arasında anonimleşmiş bir tarzda şöyle anlatılır:

Cenâb-ı Hakk, yöre insanları arasında seçkin bir kulu olan Hz. Eyyûb'u peygamberlikle görevlendirir. Onu ve âilesini bol nimetlerle rızıklandırır. Ona birçok evlât verir. Malına, davarlarına bereket girer. Birçok köyü, bu köylerde bereketli toprakları ve sürülerce davarı olur. Allah (C.C.)'ın kendisine verdiği bu nimetlerden kendisi, âilesi, çevresi bol bol faydalanır. Bu nimetlerden fakir fukaraya tasaddukta bulunur.

Cenâb-ı Hakk, onu imtihan için, önce malını ve davarlarını, sonra tüm evlâtlarını elinden alır. Varlıklar içerisinde yokluklar içerisinde, sefil bir hayata sürüklenir. O ise “**Veren Allah, alan Allah**” diyerek, isyana, hüzne girmeden haline şükrederek sabreyleyler. Sarsılmaz bir imânla metanetini kaybetmez, ibâdetine devam eder. İhtiyarlık çağında ağır bir hastalığa tutulur. Her tarafı yara bere içinde kalır. Çevresindeki uzak, yakın akrabaları ve son olarak hanımı bulaşıcı bir hastalığa tutulduğuna kani olup, onu bir bir terk ederler. Hiç kimsenin değil de hanımı **Rahme**'nin kendisini terk etmesine içerlenir ve sağlığına kavuşunca onu yüz değnekle muhakkak cezalandıracağına yemin eder. Hz. Eyyûb'u köyden kovarlar. Hanımı **Rahme** onu köyün dışında oldukça uzakta bir mağaraya bırakıp köye geri döner. Şeytan Hz. Eyyûb'a ve Rahme'ye zaman zaman musallat olur. Rahme etkisi altında kalsa da Hz. Eyyûb, şeytanı kovarak, zerre kadar etkisi altında kalmaz. Mağarada tek başına sadece Rabb'ine sığınarak ibâdetine ve zikrine devam eder.

Hanımı Rahme de zaman zaman mağaraya gelip onu ziyâret eder. Beraberinde yiyecekler getirir. Bir müddet kaldıktan sonra onu tekrar yalnızlığına terk eder. Böylesi bir durumda, eşinin yalnız bırakması ve şeytanın musallat olup kalbine vesvese koymak istemesi bu yüce insanı aslâ sarsmaz. İbâdetinden ve zikrinden alıkoymaz. Vücudunun her tarafı yara bere içerisinde olduğundan vücudunu kurt kaplar. O ise yarasını kemiren bu kurtçukları yere düşüklerinde kaldırıp vücuduna koyarak “**Buyurun rızkınızı yiyiniz.**” deyip büyük bir dayanıklılık ve sabır örneği gösterir. Ne zaman ki kurtlar kalbine sirâyet etmeye çalışınca bu Azîz peygamber Allah u Teâla'ya iltica ederek: “**Allah'ım! vücudumu hastalıktan zayıflık ve takatsızlık kapladı. Sana zikir ve tâ'ede**

mecelim kalmadı merhamete muhtaç bir hale geldim. Sana sığındım, bana merhamet et! Sen ise merhametlilerin en müşfikisin ey Rabb'im !" diye dúa eder. Bu şikâyet hali ve şifâ isteme dileği **Kur'ân-ı Kerîm**'de me'âlen şöyle zikredilir:

"Ey Muhammed! Peygamberler arasında Eyyûb'u da an! Zirâ Eyyûb da, hani Rabb'ine niyaz etmiş: **"Başıma bir bela geldi, sana sığındım, sen merhametlilerin merhametlisisin"** demişti. Biz de onun du'âsını kabul etmiş ve uğradığı sıkıntıyı kaldırmıştık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere ona hem âilesini, hem de bir misli (fazlasını) vermiştik." (Enbiyâ: 83, 84)

"Kulumuz Eyyûb'u hatırla. Hani Rabb'ine: **"Doğrusu Şeytan bana yorgunluk ve azap verdi."** diye seslenmişti." (Sâd: 41)

Cenâb-ı Hakk, sevgili kulu Hz. Eyyûb'un bu dúa'sını kabul eder. Topuğunu yere vurmasını, çıkacak olan su ile yıkanmasını ve bu soğuk suyu içmesini emr eyler. Hz. Eyyûb emr-i İlâhî'yi yerine getirir ve topuğunu yere vurur, yerden mûcizevi bir soğuk su fışkırır. Hz. Eyyûb bu serin sudan yıkanıp içerek vücudunun hem içini, hem dışını onunla temizler. Böylece hastalıklardan kurtulur. Bu hâdise ise **Kur'ân-ı Kerîm**'de me'âlen şöyle geçer:

"Ey Eyyûb! Vur ayağını yere. Vurduğun yerden çıkan su, yıkanılacak ve içilecek soğuk bir sudur." (Sâd: 42)

"Katımızdan bir rahmet, akıl sahipleri için de bir öğüt olmak üzere ona ailesini ve onlarla birlikte olanların bir mislini verdik." (Sâd: 43)

Peygamber efendimiz buyurmuştur ki: Eyyûb mu'cizeli suda yıkandığı sırada önüne altından düzölmüş bir sürü çekirge düşmüştü de Eyyûb bunları hemen toplayıp elbisesine doldurmağa başlamıştı. Bunun üzerine Allah'u Teâla: **"Ey Eyyûb! Görüyorsun ben malını sana iade etmek sûretiyle seni zengin kılmadım mı?"** hitabıyla karşılıdı. Eyyûb: **Allah'ım! Beni o sûretle gani kıldın. Fakat Sen'in hayır ve bereket hazinelerinden benim için müstağni olmak ihtimali yoktur"**, diye cevap verdi. (Sâhîh-i Buhârî, C. 9. s: 143)

Hasan-ı Basriî'den gelen bir rivâyete göre de: Hz. Eyyûb hastalığında karısı tarafından ihmâl edilince ona: **"Eğer Allah beni şu hastalıktan kurtarırsa, sana yüz değnek vururum!"** diye yemin etmişti. Hastalıktan şifa bulunca Cenâb-ı Hakk, bu yeminden Hz. Eyyûb'a bir kurtuluş yolu gösterdi. Şer'i bir mahlas olan bu ruhsat, yeminlerde, hadlarda Hz. Eyyûb ruhsatı diye alınıp bâki kalmıştır. (Sâhîh-i Buhârî, C. 9, s. 142)

Cenâb-ı Hakk, bu cezanın yerine getirilmesini emrettiği gibi cezayı da kolaylaştırmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de me'âlen şöyle buyrulur:

“Ey Eyyûb! eline yüz daldan destelenmiş bir demet al da onunla hanımına vur ve yemininde hânis olma!” dedik. Doğrusu biz onu sabırlı bulmuştuk. Ne iyi kuldu; muhakkak ki o Allah'a yönelirdi. (Sâd: 41)

Hız. Eyyûb'a uğrayan dert ve sıkıntılar zamanla geçmeye başlar. Eski halinden bir misli fazla mal ve davarları olur. Birçok evlâtları olur. Tekrar bolluk ve ferahlık içerisinde hayatını sürdürür. Allah'ın vermiş olduğu nimetlerden çevresindeki fakir fukaraya tasaddukta bulunur. Böylece imtihanını başarıyla tamamlayarak, insanlığa musibetlere karşı sabırlı olmanın büyük bir örneğini gösterir.

Bir rivâyete göre Hz. Eyyûb (a.s.) 93 yaşında, diğer bir rivâyete göre de 164 yaşında vefat etmiş ve doğduğu köye (Eyyûb Nebî köyü) defin edilmiştir. (43)

3. Şanlıurfa Folklorunda Hz. Eyyûb ile İlgili Bazı Anlatılar

Şanlıurfa'da Hz. Eyyûb (a.s.) ile ilgili birçok makam olduğu gibi onun hayatının her dönemi ile ilgili birçok anonim halk bilgisi nesilden nesile anlatıla gelmektedir.

a. Hz. Eyyûb'un Yaşadığı Yer

“Kimisi Şâm vilâyetinde Saniye kasabasından, kimisi Eriha veya Besiniye'den derler. Neticede Şâm (yani bugünkü Suriye) vilâyetinin bir şehrinde yaşadığı anlatılmakla beraber kaynaklar Hz. Eyyûb (a.s.) için Rûmî'dir derler. Rum diyarı genelde Anadolu için kullanılır. Rum diyarının güneyinde kesin bir sınırı çizilmemesine rağmen Mezopotamya'da Rum diyarına dahildir. Hatta Fırat nehri sınır sayılmakla beraber, Fırat'ın güneyine de taşabilir. Hz. Eyyûb'un atası Hz. İbrâhim ateşe atıldığında O'na imân edenlerdendir. Hz. İbrâhim (a.s.)'in soyundan geldiği söylenmekle beraber, böyle olmadığı ağır basan görüştür. Ama galip kanâ'at babasının Hz. İbrâhim (a.s.)'e inanan çağdaşlarından olduğudur. Bu iki durum göz önüne alındığında Hz. Eyyûb (a.s.)'un yaşadığı bölgenin Arabistan olmadığını en azından Arabistan'ın kuzeyinde olduğunu kabul ediyoruz. Bizce Hz. Eyyûb Şanlıurfa'da yaşamıştır.” (43)

b. Eyyûbiye Mahallesi

Şanlıurfa'nın güneyindeki Harrân Kapısı'ndan çıkınca güneye doğru yakın mesafede bulunan târihî mahalle kaynaklarda “Şanlıurfa'ya yarım saat mesafedeki Eyyûbiye Karyesi” diye geçen bu yer Hz. Eyyûb (a.s.)'un adı ile anılır. Kesme Şanlıurfa taşından yapılmış evleri ile eski bir yerleşim merkezidir. Bugün Eyyûbiye Mahallesi, Şanlıurfa merkezle birleşmiştir. (43)

c. Hz. Eyyûb'un Çile Mağarası

Eyyûbiye mahallesinin güneyinde küçük bir mağaracıktır. Hz. Eyyûb (a.s.)'un hastalığı ilerleyince içine girdiği ve hastalığı boyunca hayatını sürdürdüğü mağaradır. Daha önceleri çok dar ve küçük iken son yıllarda artan ziyâretçilerden dolayı biraz genişletilmekle beraber 8-10 metre genişliktedir. Hastalar burayı ziyâret eder. Toprağı teberruken alınır ve ağır sızılarda kullanılır. (43)

d. Hz. Eyyûb'un Şifalı Suyu

Hz. Eyyûb'un çile mağarasının 15-20 metre güneydoğusunda bir kuyudur. Kayalık bir mevkidedir, hiç toprak yoktur, kuyu kayadan oyulmuştur. Yüzyıllardır kullanıldığı bellidir. Kuyunun ağzında taştan bir bilezik mevcut olup su çekmekten dolayı aşınmış ve el derinliğinde oyuklar meydana gelmiştir. Kuyunun ağzında iki adet taştan ayak ve üzerinde bir atkı taşı vardır. Bu kuyu ve taşları yüzyılların izini taşımaktadır. Suyu soğuk ve temiz olup hiç kurumaz. Suyu ise hastalar tarafından yıkanmak ve içilmek için kullanılır. Selçuklular döneminde bahsedilen kuyudur. **İmadüdin Zengi** (Şanlıurfa'yı fetheden komutan) hastalığı iyileşsin diye bu su ile yıkanmıştır diye nakledilir. Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından bu su şifalı olarak kabul edilmiştir. Hatta peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'den önceki dönemlerde burada bir şifa hânenin yapıldığı söylenmektedir. (43)

e. Hz. Eyyûb'un Çile Mağarası Yanı başındaki Şifalı Hamam

Hz. Eyyûb kuyusunu 100-200 metre kadar batısında kayalardan oyulmuş bir kalıntıdır. Hamam olduğu söylenmektedir. Hz. Eyyûb kuyusunda şifa bulmaya gelen hastalara hizmet versin diye yapılmıştır. Burada cüzamlı hastaların ve romatizma hastalıklarının tedavisinin yapıldığı söylenmektedir. (43)

f. Hz. Eyyûb'un Çile Mağarası civarındaki Guta Mahallesi

Bugüne kadar "**Kötüler mahallesi**"adıyla gelen semtin adıdır. Kötüler kelimesi **Guta'lılar**, **Guti'ler** ve son olarak **Kötüler** şeklinde tahrif olmasından meydana geldiği tahmin edilebilir. **Gut**: bataklik ve sazlık yer anlamına gelmektedir ki, Hz. Eyyûb (a.s.)'un yaşadığı mevkidir. Şanlıurfa ile Eyyûbiye mahallesi arasında böyle bataklik bir mevkiden bahsedilir. Burası askeri alan olarak kullanılmak üzere 1940'lı yıllarda kurutulmuştur. Bataklığa sebep olan bu suyun, kayalardaki gözüne, zifte bulanmış çuvallardan oluşturulan bir tıkaç konarak tıkanmıştır. (43)

g. Eyyûb ve Rahme Adları

H. Eyyûb ve hanımı H. Rahme (Rahme) anamızın adları İbrâhim ve Anzılha adlarında olduğu gibi Şanlıurfa'da çok yaygın olarak konulan isimlerdendir.

h. Eyyûb Nebî Köyü (1999'da belde oldu)

Şanlıurfa'nın 100 km doğusunda bir köydür. Viranşehir yolu üzerinde olup, Viranşehir'e 10 km kala yolun kuzeyinden 10 km içerdedir. Bu köy H. Eyyûb (a.s.)'un adıyla anılmaktadır. İttifakla söylenen çok malı, davarları ve arazileri olduğudur. Bu yerin Eyyûb Nebî olabileceği birçok sebeple söylenebilir. **“IV. Sultan Murat Han'ın buraya 17 köy vakfettiği bilinmektedir. Hâlen mevcut olan bu vakfiyelerde H. Eyyûb makamının mal ve bakımı için gerekli şartlar koşulmuştur.”** (OYMAK, 1994, s. 22). Şanlıurfa'nın yaylağı sayılan sulak ve havadar, hayvan beslemeye uygun, tarıma elverişli Şanlıurfa merkez ile Karacadağ arasındaki Eyyûb Nebî köyü kendisinin çiftliğidir. Şifa bulduktan sonra da uzun yıllar yaşayan H. Eyyûb (a.s.) olabilir ki çiftliklerinin bulunduğu yerde vefat etmiş ve orada defin edilmiştir. Vefatına kadar Şanlıurfa ile çiftliği arasında gidip gelmiştir. Mezarının yaşadığı ve şifa bulunduğu memleketten ayrı yerde bulunması kabul edilmez bir durum değildir. (43)

i. Eyyûb Nebî Köyünde H. Eyyûb (a.s.)'un Türbesi

Eyyûb Nebî köyünde câminin güneydoğu köşesine 15-20 metre mesafede olan üzeri kubbeli olan türbe H. Eyyûb (a.s.) türbesi olarak ziyâret edilmektedir. Özellikle arefe ve bayram günleri büyük ziyâretçi kalabalığı oluşmaktadır. Sâir zamanlarda ise özellikle hastalarca ziyâret edilmekte ve burada kurbânlar kesilmekte, fakir fukaraya dağıtılmaktadır. (43)

j. Eyyûb Nebî Köyünde H. Eyyûb'un Güneşlenirken Sırtını Dayadığı Taş

Eyyûb Nebî köyündeki H. Eyyûb (a.s.)'un türbesinin 20-30 metre batısında koruma içerisine alınmış, yeşile boyanmış bir taş vardır ki, yöre halkınca H. Eyyûb'un güneşlenirken sırtını dayadığı taş olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. (43)

k. Eyyûb Nebî Köyünde H. Rahme'nin Türbesi

Eyyûb Nebî köyü höyüğünün kuzey-batı yönünde, höyüğe 50 metre mesafedeki makam, H. Eyyûb'un hanımı H. Rahme'nin türbesi olarak ziyâret edilmektedir. (43)

I. Eyyûb Nebî Köyünde Hz. Elyesa (a.s.)'nın Türbesi

Hız. Eyyûb (a.s.) türbesinin güneybatısında köye 500 metre kadar mesafedeki makam Hz. Elyesa (a.s.) türbesi olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. Hz. Eyyûb'u ziyârete geldiğinde ona ulaşmadan o mevkide vefat ettiği söylenmektedir. (43)

m. Eyyûb Nebî Köyünün Güneyindeki Tılgoren Köyü

Eyyûb Nebî köyünün güneyinde 5 km mesafedeki höyükli köy "mezarlar" anlamına gelen Tılgoren köyü olarak bilinmektedir. Höyüğün doğu yönünde ve hemen dibinde bir mezar mevcuttur. Bu makam, Hz. Eyyûb (a.s.)'un oğlu Sivan'ın mezarı olarak ziyâret edilmektedir. (43)

n. Eyyûb Nebî Köyünün Kuzeyindeki Gırlavık Köyü

Eyyûb Nebî köyünün kuzeyine düşen bu köy de Hz. Eyyûb'un oğlunun mezarı olarak ziyâret edilen bir yer mevcuttur. "Gırlavık " yörede büyük erkek çocuk anlamına gelmekte ve böyle bilinmektedir.

o. Şeyh Sûnnusi'nin Eyyûb Nebî Köyünü Ziyâreti

Osmanlı imparatorluğunun son döneminde İstanbul'a da'vet edilen ve bu gelişinde imparatorluğun uğradığı her yerinde unutulmaz izler bırakan Şeyh Sûnnusi ile ilgili hâlâ canlı hatıralar anlatılmaktadır. Ki, bunlardan birisi de Eyyûb Nebî köyü ile ilgilidir. Anlatıldığına göre devrin Viranşehir müftüsü ile beraber Eyyûb Nebî Köyü'ne gitmiş ve 48 saat burada kalmıştır. Bunu bir kaç yaşlı zattan dinledik. (43)

İ. HZ. ŞU'AYB

1. Hz. Şu'ayb Kıssası ve Şanlıurfa

Hz. Şu'ayb, **Medyen** halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Bazı şehirler târihte önemli kişilerin adıyla anılır. "**Medyen**"in Hz. İbrâhim'in oğullarından birinin adı olduğu rivâyet edilir. **Medyen**'in nesebinden gelen kavme "**Ehl-i Medyen**"denilmiştir. Müfessirler **Hz. Şu'ayb**'ın **Hz. İbrâhim**'in evlâtlarından "**Ehl-i Medyen**" olduğunu belirtirler. Yine Hz. Şu'ayb'ın çok güzel konuşması, insanları ikna etme gücü ve hitabetinin kuvvetli olması "**Hatîbü'l-Enbiyâ**"namıyla anılmasını sağlamıştır.

Medyen halkı putperest olup, ölçü ve tartılarıyla oynayan, halkı dolandıran, aldatan, kul hakkını yiyerek zengin olmaya çalışan bir topluluk olarak anlatılır. Bundan dolayı haksız kazançla zenginleşen, helâli ve haramı gözetmeyen, servetlerine servet katan oldukça zengin bir topluluk haline gelmişlerdir. İşte Cenâb-ı Hakk, bu topluluğu ıslah etmek üzere içlerinden Hz. Şu'ayb (a.s.)'ı risâletle görevlendirmiştir. Ama büyük bir topluluk Nûh ve Lût kavimleri gibi onu yalanlamış, ona eza ve cefa yapmışlardır. Bu yüzden Cenâb-ı Hakk, onları helâk etmiştir.

Hz. Şu'ayb (a.s.), **Medyen** halkının yanı sıra **Eyke** halkına da peygamber olarak gönderilmişti. Eyke, sık ve ağaçları birbirine girift ormana denir. Bundan dolayı ormanlık bölgede yaşayan bu insanlara "**Ashab-ı Eyke**"denilmiştir. Ne yazık ki **Ashab-ı Eyke** de peygamberlerini yalanlamışlar ve onları Allah'ın azabı yakalamış, helâk olmuşlardır. Eyke'leri yakalayan "**Zulle**"günün azabıdır. (bulutun ve ağacın gölgesine zulle denir.) Ashab-ı Eyke, helâk edildiği sırada güneş müthiş bir hararet neşretmiş ve halk bunalmış, bu sırada gökyüzünde bur bulut belirmiş, derin bir rüzgar esmeye başlamıştır. Halk bu bulutun gölgesine sığındığı sırada bulut, bunları ateş halinde istilâ ederek helâk etmiştir diye rivâyet edilir.

Hz. Şu'ayb (a.s.)'a **Medyen** ve **Eyke** halkının, helâk olacağı haberi **Cebrâil** (a.s.) aracılığıyla bildirilince O, bu kavimleri azap yakalamadan önce kendisine inananları yanına alarak **Mekke**'ye hicret etmiş, burada bir süre yaşadktan sonra vefat etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de A'râf, Hûd, Şuarâ ve Meryem surelerinde toplam 39 âyet-i kerîmede Hz. Şu'ayb kıssası mevzu'bahis edilmektedir. Hz. Şu'ayb ile ilgili herhangi bir Hadis-i şerife rastlanılmamıştır.

Yukarıda hikâyeleştirilerek özet halinde aktarılan bilgiler Şanlıurfa'da anlatılan anonim halk bilgileridir. Bugün Şanlıurfa'nın 85 km doğusunda Tektek Dağları'nın üzerinde târihî kalıntılarıyla meşhur **Şu'ayb Şehri** diye anılan bir yer vardır ki yöre halkınca Hz. Şu'ayb

(a.s.)'in burada yaşadığına inanılmaktadır. Bu târihî kent kalıntıları arasındaki bir mağara ev, Hz. Şu'ayb'ın makamı olarak ziyâret edilmektedir. Târihî Harrân şehrine 45 km mesafededir.

Hız. Şu'ayb'ın kurduğu şehir diye bilinen bu târihî kentte henüz arkeolojik kazılar yapılmamıştır. Burada ciddi bir arkeolojik kazı yapılması halinde birçok bulgular elde edilecektir. İlgililerin alakasını beklemektedir. Burada kayadan oyulmuş yüzlerce mezar vardır. Mezarların üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu târihî kentin etrafı yer yer izleri görülebilen surlarla çevrilidir. Tektek dağları üzerinde bulunan bu şehir, ilk çağlardan beri meskun bulunmaktadır. Harrân ilçesine bağlı olup, yeni adı "**Özkent Köyü**"dür. (43)

"Şehrin kimler tarafından kurulduğu ve inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Sâdece, ilk çağlarda "**Kefa**" adını taşıdığı ve bir **Süryani Piskoposluğu**'nu (M.Ö. 551) merkezi olduğu bilinir. İnşa edildiği arazinin kolaylıkla işlenmeye elverişli olması yüzünden etrafı ve içi mağaralarla doludur. Arazinin bu müstesnâ kâbiliyet ve müsaadesi de ilk devirde birçok tabii mağaraların ilk insanlar tarafından barınma merkezi olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şu'ayb şehrinin, **Bağdat, Halep, Şam, Harrân, Şanlıurfa ve Diyarbakır** kervan yolu üzerinde olması, onun askerî ve iktisadî önemini asırlarca muhafaza etmiştir. Yukarıda anılan merkezlerden kalkan kervan ve fetihlere, Şu'ayb şehri yol vermedikçe kuzeye ve batıya doğru geçemezlerdi. Şu'ayb şehrine giden yol üzerindeki târihî "**Hânel Bağrur**"kervansarayının da mevcudiyeti bu bilgileri doğrulamaktadır. M.Ö. 3500 târihinden beri iskan bölgesi olduğu hakkında gerekli târihî bilgiler mevcuttur. Şehir sırası ile Sümerler, Hititler, Samiler, Asurlular, Medler, Bâbilliler, Makedonyalılar, Persler, Romalılar, Asurlular, Ağbarlar, Araplar, Selçuklular ve Osmanlı Devletleri arasında el değiştirmiştir. İslâm hâkimiyetine girdikten sonra sırasıyla Abbasiler, Hamdaniler ve Mervanilerin eline geçmiştir. Selçukluların egemenliğine geçişi Malazgirt zaferinden sonra olmuştur.

Şu'ayb şehrinde harap bir halde bulduğumuz değerli izlerin, eserlerin hemen çoğu Romalı devrinin hatıralarıdır. Kiliseler, ma'bedler, büyük konak ve saraylar hep bu mamur devrin hatıralarıdır." (NERGIS, s. 125-127)

Şu'ayb şehrinin, Hz. Şu'ayb (a.s.) tarafından kurulduğu şeklindeki rivâyetler, bu târihî şehir hakkındaki târihî bilgi ve belgeler ortaya çıkıncaya kadar, geçerliliğini devam ettirecektir.

2. Şu'ayb Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîmde Zikredilen Bazı Ayetlerin Me'âlleri

Medyan halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı yolladık Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka İlâhınız yoktur, ölçüyü tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi iyi bir halde, refah içinde görüyorum. Ve sizi azapla kuşatacak bir günden korkuyorum. Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı hakkâniyetle yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. İman ediyorsanız, Allah'ın geri bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Yoksa ben sizi koruyucu değilim."

Dediler ki: "-Ey Şu'ayb! Senin namazın mı bize babalarımızın taptıklarını ve mallarımızı dilediğimiz gibi kullanmamızı men'ediyor? Sen doğrusu aklı başında yumuşak huylu birisin"

Dedi ki: "-Ey kavmim! Ben Rabb'imden apaçık bir delil üzere isem ve O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş ise, ne dersiniz? Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem. Gücümün yettiği kadar ıslah etmekten başka bir isteğim yoktur. Başarım ancak Allah'tandır. O'na güvendim ve O'na yöneliyorum. Ey kavmim! Bana karşı gelmeyiniz, Nûh kavminin, Sâlih kavminin başına gelen felâketin benzerini sakın başınıza getirmesin. Lût kavmi de sizden pek uzak değildir. Rabb'inizden mağfiret dileyin. Sonrada tövbe edin O'na. Doğrusu benim Rabb'im Rahîm'dir, Vedûd'dur."

Dediler ki: "-Ey Şu'ayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyor ve seni aramızda zayıf görüyoruz. Taraftarların olmasaydı seni taşlardık, esasen sen bizim yanımızda şerefli kimse değilsin."

Dedi ki: "-Ey kavmim! Benim taraftarlarım, size göre Allah'tan daha mı üstün ki, O'na sırt çevirdiniz? Doğrusu Rabb'im, sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır. Ey kavmim! Elinizden geleni yapın. Doğrusu ben de yapacağım. Kimi rüsvay edecek bir azabın geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözleyin doğrusu ben de sizinle beraber gözleyenlerdenim."

Emrimiz gelince Şu'ayb'ı ve beraberindeki inananları katımızdan bir rahmet olarak kurtardık. Zulmedenleri de korkunç bir ses yakaladı. Ve oldukları yerde diz üstü çökuverdiler. Sanki orada yaşamamışlardı. Bilin ki, Semûd kavmi gibi Medyen halkı da Allah'ın rahmetinden uzaklaştı. (Hûd: 84-95)

Ormanlık yerde oturanlar (Ashâbü'l-Eyke) da peygamberleri yalanladı. Hani onlara Şu'ayb demişti ki: "-Siz sakınmaz mısınız? Muhakkak ki ben, size emin bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun da bana itaât edin. Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum."

Benim ücretim ancak alemlerin Rabb'ına aittir. Ölçüyü tam yapın da eksiltenden olmayın. Doğru ölçüyle tartın. İnsanların eşyasını azaltmayın ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Sizi ve daha önceki nesilleri yaratmış olan (Allah)'dan korkun."

Dediler ki: "-Sen ancak büyülenmişlersensin. Bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsin. Doğrusu biz seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer sâdıklardan isen bize gökten bir parça indir."

Dedi ki : "-Rabb'im yaptıklarımızı en iyi bilendir."

Onu da yalanladılar. Ve onları bulutlu bir günün azabı yakaladı. Doğrusu o büyük bir günün azabı idi. Muhakkak ki bunda bir âyet vardır. Ama onların çoğu mü'minler olmadı. Muhakkak ki Rabb'in, elbet O, Azîz'dir, Rahîm'dir. (Şuarâ: 176-191)

J. HZ. MÛSÂ

1. Hz. Mûsâ Kıssası ve Şanlıurfa

Hz. Mûsâ genç bir delikanlı olarak, **Mısır** sokaklarında bir gün dolaşırken, ben-i İsrail (Hz. Ya'kûb'un soyundan gelenler) den birinin, bir Kıptî ile kavga ettiğini görür. Sulh için araya girer, ama istemeden kavgaya dahil olur. Kıptî ile kavgaya tutuşur ve onu bir yumrukla öldürür. Kısa zamanda bu olay yayılarak duyulur. Haber Fir'avn'a da ulaşır. Devrin hükümdarı olan Fir'avn, adamlarına Hz. Mûsâ'yı yakalamalarını ve huzuruna getirmelerini emreder. Onu âlemlere ibret olsun diye ahalinin gözü önünde öldüreceğini adamlarına söyler. Bu sırada Hz. Mûsâ'nın yakınlarından biri, bu haberi duyar onu bu hususta haberdar ederek Mısır'ı terk etmesini söyler. Haberi alan Hz. Mûsâ, hızla Mısır'dan uzaklaşarak **Şam'a** doğru yönelir. Bir müddet sonra **Harrân'a**, oradan da **Şu'ayb Şehri'**ne yetişmeye muvaffak olur. Bu yolculukta Cebrâil (a.s.)'in kendisine yol refakatinde bulunduğu da rivâyet edilir.

Hz. Mûsâ, Hz. Şu'ayb'ın evine yakın bir yerde, bir grup insanın kuyu başında konakladıklarını ve davarlarına su içirdiklerini görür. Onlara yaklaşarak selâm verir. Bir müddet hasbıhal ettikten sonra, biraz ileride iki kızın davarlarıyla birlikte geride durduklarını görür. Onlara yaklaşarak niçin beklediklerini sorar. Onlar da: Koyunlara su içirmek için kuyu başındaki topluluğun gitmesini beklediklerini, koyunların halkın koyunlarıyla karışmasından çekindiklerini, zayıf olduklarını, onlarla baş edemeyeceklerini, babalarının bir ihtiyar olduğunu Hz. Mûsâ'ya söylerler. Hz. Mûsâ müsaadelerini alarak bu kızların, koyunlarını kuyu başına götürüp su içirir. Sonra bir ağacın gölgesine istirahat için çekilir. Hz. Mûsâ farkında olmadan Hz. Şu'ayb'ın kızlarına yardım etmiştir. Onlarda teşekkür ederek davarları önlerine katıp eve doğru yönelirler. Eve gelip olanları Hz. Şu'ayb'a anlatırlar. Hz. Şu'ayb bu iyilik sever genci görmek ve ona kuyudan su çekip davarlarını suladığı için ücret vermek üzere kızlarından birini göndererek eve da'vet eder. Hz. Mûsâ da'vete icabet eder. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Hz. Şu'ayb'a varıp, bu yaşlı ve ulu insana ihtiyarlığından dolayı tevazu gösterip hürmet eder. Kim olduğunu, nereden geldiğini ve başından geçenleri Hz. Şu'ayb'a bir bir anlatır. Hz. Şu'ayb (a.s.) ona artık korkmamasını, zâlimlerden kurtulduğunu ve kendisine yardım edeceğini, emin bir kişi olarak kendisini gördüğünü, buna kanâat getirdiğini, dolayısıyla yanında kalabileceğini söyler. Hz. Mûsâ buna çok sevinir. Hz. Şu'ayb'ın evinde kalmaya karar verir.

Akşam olunca Hz. Şu'ayb'ın büyük kızı babasına gelerek, evlerine aldıkları bu gencin kuvvetli ve emin biri olduğunu söyler. Eve almakla hayırlı bir iş yaptığını babasına söyler. Kuyu başında ve eve gelirken şahit olduğu iki olayı da anlatır. Bunlardan biri: Kuyu başında ancak

birkaç kişinin yerinden oynatabileceği bir taşı tuttuğu gibi bir tarafa fırlatması, diğeri ise da'vet üzere evlerine gelirken kendisini görmemek için, O'nun önde yürüdüğünü ve arkasından gelmesini tavsiye ettiğini, bu yüzden kuvvetli ve emin biri olduğunu müşahade ettiğini Hz. Şu'ayb'a söyler.

Kızından bunları duyan Hz. Şu'ayb'ın memnuniyeti bir kat daha artar. Ertesi gün Hz. Şu'ayb, Hz. Mûsâ'yı yanına çağırarak büyük kızını ona nikâh etmek istediğini, buna karşılık davalarını gütmesini söyler. Hz. Mûsâ bu teklifi kabul ederek Hz. Şu'ayb'ın kızıyla evlenir. Ve burada bir müddet çobanlık eder.

Atadan oğula gelen ve oldukça yaygın olan halk bilgilerine göre Hz. Mûsâ (a.s.), **Şanlıurfa**'nın 85 km doğusundaki târihî **Soğmatar** (Yağmurlu) kenti ile Şu'ayb (Özkent) şehri arasında uzayan ve devam eden sıra dağlar şeklindeki Tektek dağlarında çobanlık etmiştir. Şu'ayb şehrine 15 km mesafedeki Soğmatar köyünde Hz. Mûsâ'nın kuyusu ve asasının izi diye iki makam yöre insanlarınca ziyaret edilmektedir.

Hz. Mûsâ'nın de Hz. İbrâhim'in zürriyetinden olduğuna, Hz. Ya'kûb'un evlâtlarından "**Lavi**"nin torunu "**İmran**"dan dünyaya geldiğinde bütün müfessirler hemfikirlerdir.

Hz. Mûsâ'nın 10 yıl Hz. Şu'ayb'ın yanında kaldıktan sonra Mısır'a hicret ettiği ve yolculuk esnasında "**Tur Dağı**"nda konaklarken ona vahy geldiği, peygamberlikle görevlendirildiği, Allah (C.C) ile bu dağda konuştuğu nâkil edilir. (DİKMEN-ATEŞ, s. 375.378, KAZANCI, C.2, s. 107, CEVDET PAŞA, s. 19, BİLMEN, 484, KÖKSAL, C.1, s. 305).

Hz. Mûsâ'nın yukarıda anlatılan Şanlıurfa ile ilintili kıssası, Hz. Mûsâ'nın hayatından bir kesittir. Hz. Mûsâ'nın Fir'avn kavmi ile benî İsrail arasında geçen hayat hikâyesi konunun dışında tutulmuştur.

2. Hz. Mûsâ Kıssası ile İlgili Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Bazı Âyetlerin Me'âlleri

"O, halkının haberi olmadığı bir sırada şehre girdi ve birbiriyle dövüşen iki adam gördü. Şu (benî İsrail olan), kendi adamlarından bu (Kıptî olan) da düşmanlarındandı. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Mûsâ düşmanına bir yumruk indirdi ve ölümüne sebep oldu. "**Bu şeytan işidir, zira o apaçık saptıran bir düşmandır.**"dedi.

Dedi ki: "**Rabb'im doğrusu kendime zulmettim. Bağışla beni.**" Bunun üzerine onu bağışladı. Şüphesiz ki Allah, Gafûr ve Rahîm'dir.

Dedi ki: "**Rabb'im bana verdiğin ni'met hakkı için artık suçlulara aslâ yardımcı olmayacağım.**" Şehirde korku içinde etrafı

gözetleyerek sabahladı. Bir de baktı ki dün kendisinden yardım isteyen kimse bağırarak ondan yine yardım istiyordu.

Mûsâ ona dedi ki: **“Doğrusu sen besbelli bir azgınsın.”**Derken (Mûsâ) ikisinin de düşmanı olanı yakalamak isteyince **“Ey Mûsâ! Dün bir cana kıydığın gibi bana da mı kıymak istiyorsun? Sen ıslâh edenlerden olmayı değil, yeryüzündeki zorba olmayı istiyorsun.”**dedi.

Şehrin öte başından koşarak bir adam geldi ve dedi ki: **“Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında görüşüyorlar. Hemen çık git (buradan), doğrusu ben sana öğüt verenlerdenim.”**Bunun üzerine korku içinde (etrafi) gözetleyerek oradan çıktı. Ve **“Rabb'im beni o zâlimler gürûhundan kurtar.”**dedi.

Medyen tarafına yöneldiğinde dedi ki: **“Umarım ki Rabb'im, beni doğru yola iletir.”**Medyen suyuna varınca davarlarını sulayan bir insan topluluğu gördü. Ve onlardan başka, sürülerini gözetleyen iki kadın buldu. Onlara **“İşiniz nedir?”**dedi. Onlar da **“Çobanlar ayrılana kadar biz sulamayız. Babamız çok yaşlıdır da ondan.”**dediler. Bunun üzerine onlarınkini suladı. Sonra gölgeye çekildi ve dedi ki: **“Rabb'im doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım.”**O kadınlardan biri utana utana yürüyüp yanına geldi: **“Babam”**dedi. **“Sana sulama ücretini ödemek için seni çağırıyor.”**O'na gelince başından geçeni anlattı. Oda **“Korkma artık zâlimler grubundan kurtuldun.”**dedi. O iki (kız) den biri dedi ki: **“Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve emin kişidir.”**

O da dedi ki: **“Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Şâyet on yılı tamamlarsan o senden bir lütuf olur. Ama sana zorluk çektirmek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın.”**

Dedi ki: **“Bu, seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım bir kötülüğe uğramam. Söylediklerimize Allah vekildir.”**Mûsâ süreyi doldurunca, âilesi ile birlikte yola çıktı.

Tûr (dağı) yanında bir ateş gördü. Ailesi dedi ki: **“Durun, ben bir ateş gördüm. Olur ki size ondan bir haber, yahut ısınmanız için ateşten bir kor getiririm.”**Oraya geldiğinde feyizli yerdeki vâdinin sağ yanındaki ağaçtan: **“Ey Mûsâ! Şüphesiz ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'ım. Asanı bırak.”**diye seslenildi. Onun bir yılan gibi dependiğini görünce, dönüp arkasına bakmadan çıktı. **“Ey Mûsâ! Beri gel korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın.”** denildi. **“Elini koynuna sok, lekesiz bembeyaz çıksın. Ellerini kendine çek, korkun kalmasın. Bu ikisi Fir'avn ve erkânına karşı Rabb'inden iki burhandır. Doğrusu onlar fâsiklar gürûhudur.”**denildi.

Dedi ki: “Rabb'im, doğrusu ben onlardan bir cana kıydım, beni öldürmelerinden korkarım. Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu benimle beraber yardımcı olarak gönder ki, beni tasdik etsin. Çünkü beni tekzip etmelerinden endişe duyuyorum.”

Buyurdu ki: “Senin gücünü kardeşinle artıracacağız. İkinize de öyle bir güç vereceğiz ki, onlar size erişemeyecekler. Âyetlerimizle ikiniz de, ikinize uyanlar da üstün geleceklerdir.” (Kasas: 15-35)

Kur'ân-ı Kerîmde bundan sonra zikredilen âyetlerden anlaşılıyor ki Fir'avn ve kavmi gibi peygamberlerini yalanlamış, onu sihirbazlıkla itham ederek dışlamaya çalışmışlardır. Cenâb-ı Hakk, da Fir'avn ve kavmini ordusu ile birlikte suda (denizde) helâk etmiştir. Hz. Mûsâ (a.s.) kendisine itaat eden toplulukla **Ken'ân** iline hicret etmiş ve bir müddet sonra orada vefat etmiştir.

K. HZ. İSÂ

Şanlıurfa'da halk arasında anlatıla gelen bir halk bilgisi de Hz. İsa (a.s.) ve **Ulu Câmî** ile ilgilidir. Söylence şöyledir:

Hz. İsa'nın peygamberliği döneminde **Şanlıurfa**, Abgarların idaresinde olup baş şehir konumundadır. İktidarda bulunan hükümdar Hz. İsa'ya bir elçi göndererek, Hıristiyanlığı benimsediklerini, kendisinin de **Şanlıurfa**'ya gelmesini bildirir. Hz. İsa, elçiyle yüzünün şeklini taşıyan bir mendil gönderir. Uygun bir zamanda gelme imkanı arayacağını söyler. Elçi Şanlıurfa'ya gelip hükümdara Hz. İsa'nın söylediklerini iletir ve mendili verir. Hükümdar ise, "**Der Mesih**" diye bilinen ve şehirde meşhur olan "**Kızıl Kilise**"ye (bugünkü **Ulu Câmî**) gidip mendili orada bulunan kuyuya salar. O yıl boyunca hastalara, özellikle göz ve cilt hastalarına bu kuyudan su içtirilir. Cilâ hastalığı olanlar bu sudan eve götürerek bedenlerini yıkarlar. Böylece hastalıklardan kurtulurlar. Mendilin kuyuya salınması her yıl mutad bir zamanda geleneksel olarak tekrar edilir. Yıllarca bu gelenek devam eder. Mendil de kilisede muhafaza edilir. Abbasilere kadar mendilin burada muhafaza edildiği rivâyet edilir.

Abbasiler ile Bizanslıların savaşında Abbasi ordusu yenilir ve birçok Müslüman asker Bizanslıların eline esir düşer. Esirlerin iadesi konusunda Bizanslılarla bir barış anlaşması yapılır ve Müslüman esirlere karşı bu mendil Bizanslılara verilir. Bahsedilen kuyu Ulu Câmî'in içinde olup, yöre insanlarınca hastalıklara şifa diye suyundan yararlanılmaktadır.

Bu konuyu yazılı kaynaklar da teyit etmektedir.

M.Ö.4 ile M.S.7 yılları arasında ilk saltanatı olarak on yıl hüküm süren **Abgar V**'in, M.S 13-50 yılları arasında otuzyedî sene devam eden ikinci saltanat devresi, Hıristiyanlık târihî bakımından harikulâde bir ehemmiyet taşıyor. Kendisinin ilk Hıristiyan kralı olduğu ve **Hz. İsa**'nın vefatına müteakip Hıristiyanlığı kabul ettiği, Abgar Efsanesi adıyla hikaye edilen **Abgar V**, bütün Hıristiyan âleminde meşhur olmuştur. **Abgar V** ile **Hz. İsa**'nın birbirlerine yazdıkları söylenen mektupların metinleri, bugün hâlâ batı dünyasında uğur getirici muska olarak kullanılmaktadır. Ayrıca **Hz. İsa**'nın, bizzat yüzünü bir beze sürmek suretiyle yüzünün hatlarını nakşettiği rivâyet olunan **Abgar V**'e gönderildiği için **Urfa** şehrine ait olduğu söylenen **Mandyliion**, gerek Hıristiyan sanatında ve gerekse Orta Çağ'ın Bizans-İslâm ilişkilerinde oynadığı rol önemlidir. (İŞILTAN, s.17, 18)

"Urfa Ulu Câmî, Urfa merkezinde Câmilerin en eskilerindendir. Ulu Câmî, bazı kaynaklardan anladığımıza göre eski bir **Sinagog** iken M.S. V. yüzyıl başlarında **St. Sertepphan** kilisesine dönüştürülen ve kırmızı renkteki mermer sütunlarının çokluğu nedeniyle "**Kızıl**"

Kilise olarak da adlandırılan bir Hıristiyan kilisenin yerine inşa edilmiştir. Bu kilisenin avlusuna ait duvarlar bazı sütun ve sütun başlıklar ile hâlen minare olarak kullanılan sekizgen gövdeli çan kulesi bugün ayaktadır.” (OYMAK-KÜRKÇÜOĞLU. 1990. s.3)

III. SONUÇ VE ÖNERİLER

Şanlıurfa, **Nûh Tufanı**'ndan sonra yeryüzünde kurulan ilk şehirlerden biridir. **Enoch-Harmis** (Hermes) b. Yard, b. Kainan, b. Sam, b. Nûh'un, devrinde 180 şehir kurulmuştur ki **Urhai** (Edessa), yani **Urfa** bunların en küçüğüdür. Târihî **Harrân** şehri ise, **Kainan** b. Arphxad, b. Sam, b. Nûh oğlu **Harrân** (Hz. İbrâhim'den altı göbek önce olan **Harrân** ismindeki atası) adına izafeten, **Kainan** tarafından inşa olunmuştur.

Bir diğer rivâyete göre: Nemrûd üç şehir inşa etmiştir. Bunlar **Arach** (Erech), **Akhar** (Akkad) ve **Kalya** (Calack) şehirleridir. Yani, **Urhay** (Edessa), **Nisibus** ve **Satik** (Selecin) şehirleridir.

Târihî süreç içerisinde **Şanlıurfa** şehri "**Hur Memleketleri**", "**Hanigalbat**", "**Osrhoene** (Osrone)", "**Edessa**", "**Ruhâ-Reha**", "**Urhâ**", "**Urhai**", "**Diyar-ı Mudar**" adıyla anılmıştır.

Şanlıurfa, 12 peygamberin doğduğu, vefat ettiği, veya bir müddet yaşadığı bir şehirdir. Bu özelliğinden dolayıdır ki "**Peygamberler Şehri**" adıyla anılmıştır.

1. Hz. Âdem

Şanlıurfa'da halk arasında anonimleşmiş nesilden nesile süre gelen halk bilgilerine göre **Hz. Âdem**, Mekke ve civarında zürriyetinden insanlar çoğalınca geçimini sağlamak üzere âile efradından bir kabileyle **Şanlıurfa** bölgesine göç etmiş bir müddet **Harrân Ovası**'nda kalmış ve bu bereketli topraklarda çiftçilik yapmıştır.

Hz. Nûh'un, **Hz. İbrâhim**'in **Hz. Lût**'un, **Hz. İshâk**'ın, **Hz. Ya'kûb**'un, **Hz. Yûsuf**'un, **Hz. Eyyûb**'un, **Hz. Şu'ayb**'ın, **Hz. Mûsâ**'nın, **Hz. Elyasa**'nın ve **Hz. İsâ** gibi peygamberlerin **Şanlıurfa** ile olan bağları ve bu topraklara olan ilgisi, atalarından, yani **Hz. Âdem**'den süre gelen bir ilgi ve âlaka olabilir.

2. Hz. Nûh

Şanlıurfa'da nesilden nesile süre gelen bilgilere göre, **Tûfândan** sonra, **Hz. Nûh**'un gemisi, **Şanlıurfa**'daki **Cûdî Dağı**'nda karaya oturmuştur. Hz. Nûh, burada kendisine inananlarla birlikte yerleşerek şehir kurmuştur. Gerçekten de bu dağ deniz dalgalarını andıran çok değişik bir yüzey şekline sahiptir.

Rivâyete göre gemi, Muharrem ayının onuncu gününde **Cûdî Dağı**'nda karaya oturmuş, altı ay sonra yeryüzüne ayak basan insanoğlu kurtuluşlarına bir şükran ifadesi olarak o gün oruç tutup, iftarını yanlarında bulunan erzakları birbirine karıştırarak "**Aşure aşı**" yapıp açmışlardır. Bugün **Şanlıurfa**'nın yanı sıra İslâm âleminin birçok

yerinde, o güne izafeten her yıl Muharrem ayının onuncu gününde, geleneksel olarak “**Aşure aşı**”yapılıp komşulara dağıtılmaktadır.

Hz. Nûh'un soyundan gelen **Hz. İbrâhim** ile **Hz. Lût'un** **Şanlıurfa'da** dünyaya gelmeleri ve burada uzun bir müddet yaşamaları, bizi **Şanlıurfa'daki “Cûdi”**dağında geminin karaya oturabileceği ihtimali üzerinde düşünmeye zorlamaktadır.

3. Hz. İbrâhim

Hz. İbrâhim, **Babil hükümdarı Nemrûd bin Ken'an** döneminde **Şanlıurfa'da** doğmuştur. Burada putlarla mücadele etmiş, Nemrûd onu **Urfa Kalesi'nin** bulunduğu **Damlacık Dağı'ndan** mancınıkla ateşe atmış, Allah'ın lütfu keremiyle ateş İbrâhim'i yakmamış, ateş suya, odunlar balığa ve çevresi güllük gülistanlığa dönüşmüştür. Bu olaydan sonra Hz. İbrâhim, **Harrân'a** göç etmiş ve burada bir süre (15 yıl) yaşamıştır.

Haleb'in 55 km güneybatısında, “**Tell Mardin**”de yapılan kazılarda ortaya çıkan ve M.Ö. 2000 yılından da öncesine giden **Ebla** tabletlerinde Hz. İbrâhim'in doğum yeri “**Harrân'daki Ur**”olarak tespit edilmiştir. Güney **Irak'taki “Sümer Ur”**una ilişitirmek istenen Hz. İbrâhim ile ilgili iddia da böylece ortadan kalkmıştır. Şanlıurfa'da Hz. İbrâhim'e izafe edilen makamlar ve bazı halk inançları ise şöyledir:

a. Şanlıurfa'da Hz. İbrâhim'in doğduğu mağara diye bilinen makam “**Damlacık Dağı**”altındaki “**Mevlid-ı Halil Mağarası**”dır. Bazı rivâyetlere göre Hz. İbrâhim'i **Mevlid-ı Halil Mağarası'nda** bir ceylan her gün gelip emzirmiştir. Bu ceylanın sütüyle beslenen çocuğa aynı zamanda Allah rızkını parmağından vermiş ve parmağını emen çocuk, tüm gıdasını buradan almıştır. Yine hemen yanı başında yerden fıskıran şifalı sudan içerek hayatını sürdürmüştür. Bu su, söz konusu mağarada bitmeyen bir kaynak olarak mevcûdiyetini sürdürmektedir. Yöre halkı tarafından **Zemzem** suyundan sonra en büyük “**şifa kaynağı su**”olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Şanlıurfalıların çoğu Ramazanlarda buradan eve götürdüğü bu su ile iftarını açmaktadır. Bu suyun birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir.

b. Şanlıurfa merkezde, iç kalenin üstünde Hz. İbrâhim'in ateşe atılması için, o târihlerde yapılan mancınığı sembolize eden beyaz taştan yapılmış bir çift sütun “**Mancınıklar**”halen mevcudiyetini korumaktadır.

Rivâyet edilir ki: Hz. İbrâhim'i ateşe atmak için günlerce odun toplanılmış, ancak **Katır** hariç hiç bir hayvan odun taşımamış. Zirâ hayvanlara odun yüklenince, yürümeyerek üzerindeki yükleri yere atarlarmış. Yalnız **Katırlar** taşımış. Bu sebeple Allah ü Teâlâ bu hayvana nesil vermeyip kısır eylemiştir denilir.

Bir başka rivâyette de, orada bulunan canlı varlıkların tümü - insanlar ve **Kumkuma** isimli sürüngen hayvan hariç- Hz. İbrâhim'in yanmaması için gücü nispetinde bu ateşi söndürmeye, **Kumkumalar** ise Hz. İbrâhim için yakılan ateşe İbrâhim'i daha da çok yaksın diye üflemiştir. Onun için görüldüğü yerde öldürülmesi tavsiye edilir. Şanlıurfa'da kötü huylu kimselere "**kumkuma suratlı**" denilir.

Kertenkeleler ise küçücük ağızlarıyla su taşıyıp ateşi söndürmeye çalışmışlardır. Bundan dolayı bu hayvan sevilir, görüldüğü yerde dokunulmaması tavsiye edilir.

Nemrûd'un ateşi İbrâhim'e gülistan olunca, **bülbül** gelip özü **Kevser suyu** olan **gül dalında**, Hak Teâlâyı **Binbir ism-i şerîfiyle** zikrederek, nağmelere başlar. Bundan dolayıdır ki, o zamandan kıyâmete kadar gül dalında muhabbet edecektir diye rivâyet edilir.

Yine **bal arısı** da küçücük ağzına su alıp ateşi söndürmek istemiştir. Onun da bu gayretine karşılık, Hak Teâlâ ağzındaki suyu **bal** yapıp kıyâmete kadar insanlara **şifa kaynağı** olarak sunmuştur.

Şanlıurfa'da halk arasında nesilden nesile aktarılarak gelen bilgilerde Allah'ın emriyle ateşin su, odunların balık ve Hz. İbrâhim'in düştüğü yerin çevresinin güllük-gülistanlık olduğu anlatılır. Bu su pınarının ve balıkların asırlardır, varlığını sürdürdüğüne ve balıkların üzerindeki lekelerin yanık izleri olduğuna inanılır. Halk tarafından bu balıklar kutsal balıklar olarak kabul edilir. Göldeki suyun ise şifa kaynağı olduğuna inanılır. Bu yer "**Halil'ür- Rahmân Gölü**" veya "**Balıklı Göl**" olarak bilinmektedir.

Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığı yer olarak bilinen alan çevresinde son zamanlarda yapılan kazılarda, bir kaç mızrak boyunda kül tabakasına rastlanılmıştır. Bu bulgular ise Hz. İbrâhim'in bu bölgede ateşe atılmasının doğruluğunu kanıtlamıştır.

c. Hz. İbrâhim'in ateşten kurtulması ile hayretler içerisinde kalan Nemrûd ve kavmi, büyük mücize karşısında imân etmeleri gerekirken, onunla tekrar münazaralara girerler. Bu arada gördüğü bu mücize karşısında imân edip, kendinden geçen Nemrûd'un kızı (bir başka rivâyete göre akrabası) **Aynzeliha** Hz. İbrâhim'e hayranlık duyarak o da bulunduğu tepeden kendisini aşağı atar. Aynzeliha'ya da hiç bir şey olmaz. Hz. İbrâhim'in yanına gidip ona imân eder. Bundan dolayıdır ki "**Halil'ür-Rahmân Gölü**"nün hemen üst tarafında ki gölet, "**Aynzeliha Gölü**" olarak anılır. Bugün Şanlıurfa'da birçok âile "**Anzelha-Anzilha-Aynzeliha**" ismini geleneksel olarak çocuklarına vermektedir.

d. **Harrân'da** yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan **Hz. İbrâhim Halillullâh'ın evi**, tabii zeminde oyulmuş bir **ibâdethânesi**,

güneşlenirken ve dinlenirken **sırtını dayadığı bir taş**, makam olarak şöhret bulmuştur.

e. Hz. İbrâhim, **Harrân'dan Şam'a** göç ederken, amcası **Harrân'ın** kızı **Sâre** ile **Şanlıurfa'ya** bağlı **Akçakale** ilçesinin, **Suriye** sınırına yakın "**Aynel-Urus**"(dügün gözü) veya "**Aynü'l-Halil'ür-Rahmân**" diye halk tarafından isimlendirilen mekânda evlenmiştir. Bu yer Hz. İbrâhim'e hürmeten ziyâret edilmekte ve burada kurbanlar kesilmektedir.

f. Rivâyet edilir ki: Nembrûd Bin Ken'ân'ın burnuna giren sivrisinek beynini kemirmeye başlayınca feryâd u figân ederek kendi kendisini kaldırıp yere vurur. Adamları sivrisineği çıkarmak için çeşitli çarelere baş vururlar, ama nafîle. Hizmetkârları keçeden bir tokmak yapıp, nöbetleşe Nembrûd'un kafasına günlerce vurmaya başlarlar. Nembrûd "**vur ha**" dedikçe adamları keçeden yaptıkları tokmakla vururlar. Sonunda vurma işiyle görevli bir adamı, artık bu işten bıkar ve gizliden yaptırdığı demirden bir balyozu koynuna saklar. Nöbet kendisine geldiğinde, keçeden tokmakla bir süre vurmaya başlar. Artık sabrı tükenen bu adam Nembrûd "**Vur ha!**" dediğinde, koynundaki balyozu çıkararak Nembrûd'un tepesine vurur. Böylece Nembrûd'un kafası parçalanır. Halk arasında nesilden nesile aktarılarak gelen bilgilere göre **Ruhâ** ismi bu olaydan sonra ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Nembrûd'un "**Vur ha!**"demesi halk arasında yayılmış ve Nembrûd'un öldüğü şehre isim olmuştur. "**Vur ha!**" zamanla dil değişimine uğrayarak "**Ruhâ**" olmuş, "**Ruhâ**" ise, son olarak **Urfa** olarak değişime uğramıştır.

g. Hz. İbrâhim misafirperver, cömert, sofrası bereketli bir kimsedir. Bugün Şanlıurfa'da yapılan, peygamber yemeği diye yöre insanlarıncâ kabul edilen **Tirit** (haşlanmış et ve ekmek karışımı bir yemek) aşu ve misafirperverlik, Hz. İbrâhim'den yöre insanlarına kalan bir anane olarak sürdürülmektedir.

h. Şanlıurfa'nın meşhur **Çiğköfte**'sinin Hz. İbrâhim dönemine ait bir tarihçesi vardır. Halkın genelinde nesilden nesile süre gelen ve oldukça yaygın olan anonim bilgilere göre Hz. İbrâhim ateşe atılacağı günlerde yaşayan bir Şanlıurfalı ava çıkar. Ceylan avına gider. Günlerce kaldıktan sonra avıyla beraber eve döner. Hanımına, getirdiği ceylanı pişirmesini söyler. Ancak hanımı durumdan haberi olmayan kocasına "Ne yazık ki evde odun ve yakacak namına hiç bir şey kalmadı, çünkü Nembrûd'un adamları yakacak ne varsa topladılar. İbrâhim'i atacağı ateşi yakmak için." der. Bunun üzerine adam hanımına bir çare bulmasını söyler... Kadın ne yapacağını şaşırır. Ceylanın budundan yağsız bir miktar et çıkarır. Onu bir taşın üzerine koyar ve başka bir taşla döverek ezmeye başlar. Derken aklına biraz bulgur katmak gelir bu ete. Bulguru katarak yoğurmaya başlar. O anda haber gelir ki Hz. İbrâhim'i atıldığı ateş yakmadı. Hemen merak ve hayretle bu karı koca da aceleyle olay

yerine giderler. Kadın beraberinde o etle bulgur ezmesini de getirmiştir. O cehennemî ateşin yerinde pınarlar kaynamakta, pınarların çevresinde yemyeşil bir alan içerisinde çeşitli çiçekler ve yeşillikler açmış bulunmaktadır. Kadın bu enva'i çeşit yeşillikten bir miktar toplayıp bulgur ve etten meydana gelmiş yemeğe katar. Böylece Şanlıurfa'nın o leziz ve tadına doyum olmayan **Çiğ köfte**'si meydana gelir.

i. Şanlıurfa güneyindeki Şehre 8-10 km. mesafedeki "**Nemrûd dağı**" üzerinde "**Nemrûd tahtı**" vardır. Rivâyet edildiğine göre Nemrûd Dağı'nın eteğindeki **Kazene- Kazanhâne** köyünde Nemrûd'un adamları kazanlarda yemek pişirip, tabakları elden ele vererek sıcak sıcak onun sofrasına ulaştırırlarmış. Bu yüzdendir ki bu köy yemek pişirmek için kazanların kurulduğu yer anlamında "**Kazene-Kazanhâne Köyü**" olarak bilinir.

4. Hz. Lût

Hız. Lût, Şanlıurfa'da doğmuştur. Hız. İbrâhim'in amcası **Harrân**'ın, bir diğer rivâyete göre de kardeşi **Harrân**'ın oğludur. Bu rivâyeti baz aldığımızda Hız. Lût'un aynı zamanda Hız. Sâre'nin kardeşi olduğu sonucu çıkar. Hız. İbrâhim'in peygamberliğine ilk imân eden ve onun dinine (Hanif dini) tâbi' olan Hız. Lût olmuş ve onunla birlikte Şanlıurfa'dan **Harrân**'a göç etmiş, burada 15 yıl kaldıktan sonra Hız. İbrâhim ile birlikte **Şam**'a göç etmiştir.

5. Hız. İshâk

Hız. İbrâhim'in vefatından sonra, Cenâb-ı Hakk, Hız. İshâk'ı, **Ken'ân** (Filistin ve civarı) iline ve **Şâm** diyarına peygamber olarak görevlendirir. Hız. İshâk, bu mıntıkları dolaşarak ahaliyi hak dine da'vet eder. Hız. İshâk **Şâm** diyarına geldiğinde ata yurdu olan **Harrân** şehrine gelir. **Harrân**'da amcazadeleri ve onların çocuklarıyla tanışır. Burada bir müddet ikâmet eder. Yörede etkin ve güçlü olan amcazadesi aynı zamanda da dayısı sayılan (Hız. Sâre'den dolayı) bir beyin kızıyla evlenir. Evlilik merasimleri bu şehirde (Harrân'da) yapılır. Bir süre sonra eşi ile birlikte ikinci ata yurdu olan **Filistin**'e geri döner, Burada Hız. İshâk'ın ikiz erkek çocuğu olur. İlk doğan erkek çocuğa **İs** (Ays-lys), akabinde doğan ikinci çocuğa da **Ya'kûb** ismini verir.

6. Hız. Ya'kûb

Rivâyet edilir ki: Hız. Ya'kûb, Hız. İshâk'ın vasiyeti üzerine **Harrân**'a gelmiş, burada dayısı kızları **Leyyâ** ve **Râhîl** ile dayısına çobanlık yapmaya karşılık evlenmiş, on beş yıla yakın bir süre **Harrân**'da yaşamış, **Leyyâ**'dan altı erkek ve iki kız çocuğu, **Râhîl**'den de Hız. **Yûsuf** dünyaya gelir. Hız. Ya'kûb'un burada malı, davarları artarak bereketlenir. Harrân'daki yaşantısı süresince asıl vatanı olan **Ken'ân** (Filistin ve civarı) ilinin hep özlemini çektiği için Yûsuf iki

yaşında iken **Harrân'dan Ken'an** (Filistin) iline âile efradıyla birlikte göç ederek bu özleminin sona erdirir.

Bugün **Şanlıurfa'da Halil'ür-Rahmân Gölü'nün** batısındaki yerleşim mahali, Hz. Ya'kûb'a izafeten "**Ya'kûbiye Mahallesi**" olarak bilinmekte ve bu isimle tanınmaktadır.

7. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf, **Harrân'da** dünyaya gelmiş, babası **Hz. Ya'kûb** ile birlikte iki yaşına kadar **Harrân'da** yaşamış ve daha sonra buradan, **Ken'ân** (Filistin) iline göç etmiştir.

Şanlıurfa'da nesilden nesile gelen bir söylenceye göre, Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılmasından sonra, kurtuluşuna kadar kuyu başında "**Yûsuf u tutun**" diye kendi lisaniyle feryâd u figan eden ve yoldan geçen kervanların dikkatini üzerine çeken, böylece Yûsuf'un kurtuluşuna vesile olan **bir kuş** (kumru cinsinden) yöre ahalisince "**Yûsuf Tutan Kuşu**" olarak bilinmektedir. Çok güzel ve değişmeyen bir nağmeyle öten bu kuşun halen "**Yûsuf u tutun**" diye feryâd u figan ettiğine inanılmaktadır. Evcil olmayan bu kuşlar özellikle kış aylarında **Şanlıurfa'ya** gelmektedirler. Özellikle, Hz. İbrâhim'in doğduğu mağaranın sırtındaki kayalıklarda ve târihî Urfa evlerinde bu kuşlara rastlamak mümkündür. Bu kuş Şanlıurfalı şâirlerin şiirlerine de konu olmuştur.

8. Hz. Eyyûb

Hz. Eyyûb, **Şanlıurfa'ya** bağlı **Viranşehir** yolu üzerindeki **Eyyûb Nebî** köyünde dünyaya gelmiş, bu bölgede iken imtihana tabi tutulmuş, Şanlıurfa merkezde Eyyûb Peygamber Mahallesindeki çile mağarasında çilesini doldurmuş, daha sonra Eyyûb Nebî köyüne gitmiş ve burada vefat etmiştir. Türbesi Eyyûb Nebî köyündedir.

Şanlıurfa'da Hz. Eyyûb ile ilgili birçok makam olduğu gibi onun hayatının her dönemi ile ilgili birçok anonim halk bilgisi nesilden nesile anlatıla gelmektedir.Şanlıurfa'da Hz. Eyyûb'a İzafe Edilen Makamlar ve Bazı Halk İnançları şöyledir.

a. Şanlıurfa'nın güneyindeki **Harrân Kapısı'ndan** çıkınca güneye doğru yakın mesafede bulunan târihî mahalle kaynaklarda "**Şanlıurfa'ya yarım saat mesafedeki Eyyûbiye Karyesi**" diye geçen bu yer kesme Şanlıurfa taşından yapılmış evleri ile eski bir yerleşim merkezi olup Hz. Eyyûb'un adı ile anılır. Bugün Eyyûbiye Mahallesi, Şanlıurfa merkezle birleşmiştir.

b. Eyyûbiye mahallesinin güneyinde küçük bir mağaracık, "**Hz. Eyyûb'un Çile Mağarası**" olarak bilinir. Hz. Eyyûb'un hastalığı ilerleyince içine girdiği ve hastalığı boyunca hayatını sürdürdüğü

mağaradır. Daha önceleri çok dar ve küçük iken son yıllarda artan ziyaretçilerden dolayı biraz genişletilmekle beraber 8-10 metre genişliktedir. Hastalar burayı ziyâret edip toprağını teberruken alarak ağrı ve sızılarda kullanılırlar.

c. Hz. Eyyûb'un çile mağarasının 15-20 metre güneydoğusunda “**Hz. Eyyûb'un Şifalı Suyu**” diye bilinen bir kuyu vardır. Kayalık bir mevkidedir. Kuyunun ağzında taştan bir bilezik mevcut olup su çekmekten dolayı aşınmış ve el derinliğinde oyuklar meydana gelmiştir. Kuyunun ağzında iki adet taştan ayak ve üzerinde bir atkı taşı vardır. Bu kuyu ve taşları yüzyılların izini taşımaktadır. Suyu soğuk ve temiz olup hiç kurumaz. Şifalı suyu ise hastalar tarafından yıkanmak ve içmek için kullanılır.

d. Hz. Eyyûb kuyusunun 100-200 metre kadar batısında “**Şifalı Hamam**” olduğu söylenen kayalardan oyulmuş bir kalıntı vardır. Bir dönem burada cüzamlı hastaların ve romatizma hastalıklarının tedavisi yapılmış diye rivâyet edilir.

e. **Hz. Eyyûb** ve hanımı **Hz. Rahme** (Rahme) anamızın adları **İbrâhim** ve **Anzılha** adlarında olduğu gibi **Şanlıurfa**'da çok yaygın olarak konulan isimlerdendir.

f. Şanlıurfa'nın 100 km doğusunda Hz. Eyyûb'un adıyla anılan “**Eyyûb Nebî Köyü**” vardır. Viranşehir yolu üzerinde olup, Viranşehir'e 10 km kala yolun kuzeyinden 10 km içerdedir. Hz. Eyyûb, şifa bulduktan sonra uzun yıllar yaşamış burada vefat etmiş ve bu köyde defin edilmiştir. Eyyûb Nebî köyünde câminin güneydoğu köşesine 15-20 metre mesafede üzeri kubbeli olan türbe “**Hz. Eyyûb Türbesi**” olarak ziyâret edilmektedir. Özellikle arefe ve bayram günleri büyük ziyaretçi kalabalığı oluşmaktadır. Sâir zamanlarda ise özellikle hastalarca ziyâret edilmekte ve burada kurbânlar kesilmekte, fakir fukaraya dağıtılmaktadır.

g. Eyyûb Nebî köyündeki Hz. Eyyûb'un türbesinin 20-30 metre batısında koruma içerisine alınmış, yeşile boyanmış bir taş vardır ki, yöre halkınca “**Hz. Eyyûb'un güneşlenirken sırtını dayadığı taş**” olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

h. Eyyûb Nebî köyü höyüğünün kuzey-batı yönünde, höyüğe 50 metre mesafedeki makam, Hz. Eyyûb'un hanımı “**Hz. Rahme'nin türbesi**” olarak ziyâret edilmektedir.

i. Hz. Eyyûb'un türbesinin güneybatısında köye 500 metre kadar mesafedeki makam “**Hz. Elyesa Türbesi**” olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. Hz. Eyyûb'u ziyârete geldiğinde ona ulaşmadan vefat etmiş ve düştüğü yere defin edilmiştir diye rivâyet edilir.

j. Eyyûb Nebî köyünün güneyinde 5 km mesafedeki höyükli köy "mezarlar" anlamına gelen "**Tılgoren Köyü**" olarak bilinmektedir. Höyüğün doğu yönünde ve hemen dibinde bir mezar mevcuttur. Bu makam, "**Hz. Eyyûb'un oğlu Sivan'ın mezarı**" olarak ziyâret edilmektedir.

k. Eyyûb Nebî köyünün kuzeyinde ki "**Gırlavık Köyü**" nde bir mezar "**Hz. Eyyûb'un oğlunun mezarı**" olarak ziyâret edilmektedir. "**Gırlavık**" yörede büyük erkek çocuk anlamına gelmekte ve böyle bilinmektedir.

9. Hz. Elyesâ

Hz. Elyesâ, İsrail oğullarının zulmünden dolayı hicret ederek muasırı olan **Hz. Eyyûb'u** Eyyûb Nebî köyünde ziyâret etmek istemiş, ilerleyen yaşı ve aşırı yorgunluğundan dolayı Hz. Eyyûb'a yetişmeden ruhunu Rahmân'a teslim etmiştir. Hz. Eyyûb'un türbesinin güneybatısında köye 500 metre kadar mesafedeki makam "**Hz. Elyesa Türbesi**" olarak bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

10. Hz. Şu'ayb

Hz. Şu'ayb, Şanlıurfa'ya bağlı **Harrân** ilçesi yakınlarında **Şu'ayb Şehri**'ni kurmuş ve burada yaşamıştır. Şanlıurfa'nın 85 km doğusunda târihî **Harrân** şehrine 45 km mesafededir. Tektek dağları üzerinde bulunan bu şehir, ilk çağlardan beri meskun bulunmaktadır. Harrân ilçesine bağlı olup, yeni adı "**Özkent Köyü**"dür. Bu târihî kent kalıntıları arasındaki bir mağara, "**Hz. Şu'ayb'ın makamı**" olarak ziyâret edilmektedir.

Hz. Şu'ayb'ın kurduğu şehir diye bilinen bu târihî kentte henüz arkeolojik kazılar yapılmamıştır. Burada ciddi bir arkeolojik kazı yapılması halinde birçok bulgular elde edilecektir. İlgililerin alakasını beklemektedir. Burada kayadan oyulmuş yüzlerce mezar vardır. Mezarların üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu târihî kentin etrafı yer yer izleri görülebilen surlarla çevrilidir.

11. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ Mısır'da bir Kıpti'yi öldürdükten sonra Fir'avn'ın zulmüne maruz kalmamak için **Mısır'dan** ayrılıp **Şu'ayb Şehri**'ne gelmiş, Hz. Şu'ayb ile tanışmış, onun kızıyla evlenmiş ve bu bölgede çobanlık yapmıştır.

Atadan oğula gelen ve oldukça yaygın olan halk bilgilerine göre Hz. Mûsâ **Şanlıurfa'nın** 85 km doğusundaki târihî **Soğmatar** (Yağmurlu) kenti ile **Şu'ayb** (Özkent) **şehri** arasında uzayan ve devam

eden sıra dağlar şeklindeki Tektek dağlarında çobanlık etmiştir. Şu'ayb şehrine 15 km mesafedeki Soğmatar köyünde "Hz. Mûsâ'nın kuyusu ve asasının izi" diye iki makam yöre insanlarınca ziyâret edilmektedir.

Hız. Mûsâ'nın 10 yıl Hız. Şu'ayb'ın yanında kaldıktan sonra Mısır'a hicret etmiş, yolculuk esnasında "Tur Dağı"nda konaklarken vahye mazhar olmuş, peygamberlikle görevlendirilmiştir.

12. Hız. İsâ

Şanlıurfa'da halk arasında anlatıla gelen bir halk bilgisi de Hız. İsâ ve Ulu Câmî ile ilgilidir. Söylence şöyledir:

Hız. İsâ'nın peygamberliği döneminde Şanlıurfa Abgarların idaresinde olup baş şehir konumundadır. İktidarda bulunan hükümdar Abgar V, Hız. İsâ'ya bir elçi göndererek, Hıristiyanlığı benimsediklerini, kendisinin de Şanlıurfa'ya gelmesini bildirir. Hız. İsâ, elçiyle yüzünün şeklini taşıyan bir mendil gönderir. Uygun bir zamanda gelme imkanı arayacağını söyler. Elçi Şanlıurfa'ya gelip hükümdara Hız. İsâ'nın söylediklerini iletir ve mendili verir. Hükümdar ise, "Der Mesih" diye bilinen ve şehirde meşhur olan "Kızıl Kilise"ye (bugünkü Ulu Câmî) gidip mendili orada bulunan kuyuya salar. O yıl boyunca hastalara, özellikle göz ve cild hastalarına bu kuyudan su içtirilir. Cilt hastalığı olanlar bu sudan eve götürerek bedenlerini yıkarlar. Böylece hastalıklardan kurtulurlar. Mendilin kuyuya salınması her yıl mutad bir zamanda geleneksel olarak tekrar edilir. Yıllarca bu gelenek devam eder. Mendil de kilisede muhafaza edilir. Abbasilere kadar mendilin burada muhafaza edildiği rivâyet edilir.

Urfa şehrine ait olduğu söylenen Mandylion (bez-mendil)'un gerek Hıristiyan sanatında ve gerekse Orta Çağ'ın Bizans-İslâm ilişkilerinde önemli rol oynamıştır.

Abbasiler ile Bizanslıların savaşında Abbasi ordusu yenilir ve birçok Müslüman asker Bizanslıların eline esir düşer. Esirlerin iadesi konusunda Bizanslılarla bir barış anlaşması yapılır ve Müslüman esirlere karşı bu mendil Bizanslılara verilir. Bahsedilen kuyu Ulu Câmî'in içinde olup, yöre insanlarınca hastalıklara şifa diye suyundan yararlanılmaktadır.

Sonuç olarak

1. Yetkililer, peygamberlere izâfe edilen makamları târihî dokularına uygun bir tarzda restore etmeli ve bu mekânların tanıtımını daha etkili bir şekilde yürütmelidir.
2. Şehrin muhtelif yerlerindeki levhalar peygamber adına yakışır bir surette düzenlenmeli, peygamber hatırası olan bütün iç ve dış mekânlar gözü ve gönlü rencide eden çirkinliklerden arındırılmalıdır.
3. “**Halil’ür- Rahmân Gölü**” için yapılan çalışmalar, diğer yerler için de düşünülmalıdır.
4. Eyyûb peygamber makamı da Dergah çevre düzenlemesi gibi bir proje ile güzelleştirmelidir.
5. Hz. İbrâhim (a.s.) makamı olan Ayn el urus’a gerekli ilgi gösterilmelidir.
6. Hz. Yâkub (a.s.)’un Şanlıurfa’ya geldiğinde misafir kaldığı Der Yâkub (veye Nemrud tahtı) olarak bilinen tarihî mekan restore edilip elden geçirilmelidir.
7. Şu’âyb şehrindeki tarihî kalıntılar muhafaza edilmelidir.
8. Dini turizm açısından Harran’dan Henel Bâ’ru’a giden yol ve buradan da Eyûyub Nebî köyüne ulaşım sağlanılacak şekilde yollar asfaltlanmalıdır.
9. Şanlıurfa’da gerek peygamberlere izafe edilen makamlar ve gerekse diğer zeyaratlerde cahilane bir şekilde yapılan çaput (bez) bağlama, mekanlara kına sürtme, taşı toprağı kazıyarak bunları teberrük niyetine yeme, mum yakma gibi batıl halk inançları mutlaka terkedilmelidir. Bu konuda halkın bilinçlenmesi için gerekli eğitim çalışmaları mutlaka yapılmalıdır. Aksi taktirde bu mekanlar büyük zarar göreceklerdir ve görmektedirler.
10. Şanlıurfa’nın peygamberler şehri olduğunu anlatan ve tarihi mekanlar hakkında açıklayıcı ve doyurucu bilgiler veren bilimsel anlamda ulusal ve uluslar arası belgesel filimler yapılmalıdır.

IV. KAYNAKLAR

A. YAZILI KAYNAKLAR

ABDULBAKİ, M. Fuât-KARLIĞA, Bekir. 1988. **Mevzularına Göre Âyet-i Kerîme'ler ve Me'âlleri**. Şamil Yay. 2.b. İSTANBUL

ABDULKADİROĞULLARI, Abdulkerim. 1997. **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**. Akademi Kitapevi. İZMİR

AĞIRAKÇA, Ahmet. 1992. "İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa Tarihine Genel Bir Bakış". **H. İbrâhim (a.s.)'i Anma Şanlıurfa I. Kültür ve Sanat Haftası Faaliyetleri**. ŞURKAV. Yay. ŞANLIURFA

ALTIPARMAK, Muhammed b. Muhammed (Terc: İ.Turgut ULUSOY). **Peygamberler Târîhi**. Hisar Yay.İSTANBUL

ATEŞ, Bünyamin-DİKMEN, Mehmet.1987. **Peygamberler Târîhi**. Yeni Asya Yay. İSTANBUL

BANARLI, Nihat Sami. 1971. **Resimli Türk Edebiyatı Târîhi**. M.E.B. Yay. İSTANBUL

BİLMEN, Ömer Nasuhi, 1997. **Büyük İslâm İlmihali**. Akit Gazetesi. İSTANBUL

BORATAV, Pertev Naili. 1946. **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**. M.E.B. Yay. İSTANBUL

BORATAV, Pertev Naili. 1982. **Folklor ve Edebiyat**. Adam Yay. İSTANBUL

BORATAV, Pertev Naili. 1984. **100 Soruda Türk Folkloru**. Gerçek Yay. 2.b. İSTANBUL

BORATAV, Pertev Naili. 1992. **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. Gerçek Yay. 6.b. İSTANBUL

CEVDET PAŞA, Ahmet. 1997. **Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**. Akit Gazetesi. İSTANBUL

ELÇİN, Şükrü. 1980. **Halk Edebiyatına Giriş**. K.B. Yay. ANKARA

EVLİYÂ ÇELEBİ. **Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi**. Üçdal Neşriyat. İSTANBUL

GOLDSTEIN, Kenneth S. (Çev. Uysal Ahmet). 1983. **Sahada Folklor Derleme Metotları**. K.B.Yay.ANKARA

GREGORY, Abû'l FARAC. 1945. **Abû'l Farac Târîhi**. (Çev: Ömer Rıza DOĞRUL) TTK. YAY. ANKARA

İPEK, A.Naci. 1986. **Şiirlerde Urfa**. Özlem Kitapevi. 1.b. ŞANLIURFA

İŞILTAN, Fikret. 1960. **Urfa Bölgesi Târîhi**. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi. Yay. İSTANBUL

KAPLAN, Mahmut. 1995. **Hayriye-i Nâbî**. Atatürk Kültür Merkezi Yay. ANKARA

KAZANCI, A. Lutfi. 1997. **H. Âdem'den H. Muhammed'e Peygamberler Târîhi.** Feza Gazetecilik. İSTANBUL

KÖKSAL, M. Asım. 1990. **Peygamberler Târîhi.** TDV. Yay. ANKARA

MARAŞ, M. Atilla. 1983. **Aney.** Harrân Yay. ŞANLIURFA

NERGİS, Rıza. t.y. **H. İbrâhim ve Nemrûd.** ş.y

OYMAK, Mehmet- KÜRKÇÜOĞLU, Cihat. 1990. **Peygamberler Şehri Urfa ve Harran.** Şanlıurfa Belediyesi/Kültür Eğitim Müdürlüğü/Kültür Yayınları Gaya Matbaası. ANKARA.

OYMAK, Mehmet. 1991. **H. İbrâhim Halilüllâh ve Urfa.** Harrân Yay. 2.b. ŞANLIURFA

OYMAK, Mehmet. 1994. **Urfa ve H. Eyyûb.** Harrân Yay. ŞANLIURFA

OYMAK, Mehmet. 1998. **Urfa and Harran.** Şanlıurfa Belediyesi/Kültür Eğitim Müdürlüğü/Kültür Yayınları. Semih Ofset Matbaacılık. ANKARA

ÖRNEK, Sedat Veyis. 1976. **Türk Halk Bilimi.** Türkiye İş Bankası Kültür Yay. ANKARA

RASTGELDİ, Reşit. 1972. **H. İbrâhim ve Urfa.** Gencay Matbaası. İSTANBUL.

SAHÎH-İ BUHÂRÎ. 1986. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 8.b. ANKARA

ŞEMSEDDİN SAMÎ. 1996. **Kâmûs-ı Türkî.** Çağrı Yay. 6.b. İSTANBUL

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. 1982. Dergâh Yay. İSTANBUL

YAZAR, Sabri. 1989. **Halil'ür-Rahmân İbrâhim Aleyhisselâm.** Zafer Matbaası. 4.b. İSTANBUL

YILDIRIM, Suat. 1992. "Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Getirdiği Hidayet". **H. İbrâhim (a.s.)'i Anma Şanlıurfa I. Kültür ve Sanat Haftası Faaliyetleri.** ŞURKAV. Yay. ŞANLIURFA

B. KAYNAK KİŞİLER

Kaynak kişilerden derlenip de farklılıklar arz eden bilgiler metin içerisinde kaynak kişilere gönderme yapılarak parantez içerisinde kaynak bağlacıyla listedeki sıra numarası verilerek gösterilmiştir.

<u>ADI</u>	<u>SOYADI</u>	<u>YASI</u>	<u>MESLEĞİ</u>	<u>TAHSİLİ</u>
1. A.Kadir	YILDIZ	70	Emk. Mem.	İlkokul
2. Adile	ÖCAL	45	Evhanımı	İlkokul
3. Adnan	AKILLI	32	Kunduracı	Lise
4. Ahmet	APAYDIN	59	Şekerci	İlkokul
5. Ahmet	YILDIZ	30	Memur	Lise
6. Ahmet	KARABULUT	36	Galerici	İlkokul
7. Ahmet	AVCI	45	Çiftçi	İlkokul
8. Anzılha	AVCI	70	Evhanımı	-----
9. Aynur	BAR	29	Evhanımı	İlkokul
10. Bekir	TUNCER	41	Öğretmen	Fakülte
11. Cemal	ELÇİ	35	Memur	Yük. Okul
12. Cemal	YILDIZ	30	İşçi	Lise
13. Cemil	YILDIZ	34	Lokantacı	Ortaokul
14. Cemile	TURMAK	33	Evhanımı	-----
15. Emine	YILDIZ	55	Evhanımı	İlkokul
16. F. Zehra	TOPRAK	32	Evhanımı	İlkokul
17. Fevzi	KIZGINYÜREK	39	Tekstilci	İlkokul
18. H.Ali	TÜRKMEN	36	Memur	Lise
19. H. Mehmet	YETKİN	70	Çiftçi	Fakülte
20. Hacer	AYDIN	36	Evhanımı	Lise
21. Hakkı	YILDIZ	40	Çiftçi	İlkokul
22. Halaf	TOKMAKÇI	41	Memur	Lise
23. Halil	COŞKUN	32	Memur	Lise
24. Halil	SORAN	46	Çiftçi	Fakülte
25. Hüseyin	BAYKUŞ	36	Memur	Lise

26. Hüseyin	AVCI	48	Memur	Lise
27. İ. Halil	KARACA	30	Memur	Yük. Okul
28. İ. Halil	ALTINGÖZ	33	Sanatçısı	Lise
29. İ. Halil	SEZGİN	39	Sanatçısı	Fakülte
30. İbrâhim	EMİROĞLU	37	Memur	Fakülte
31. İbrâhim	GÜLLÜOĞLU	35	İnş. Müh.	Fakülte
32. İsmail	ALTINGÖZ	31	Tekniker	Yük. Okul
33. İsmail	DAĞBAŞI	44	Çiftçi	İlkokul
34. Lütfiye	KAVŞUT	54	Emk. Mem.	Lise
35. M. Emin	BEYAZGÜL	65	Emk. Mem.	Ortaokul
36. M. Emin	KARABULUT	55	Tüccar	İlkokul
37. M. Hanifi	POLAT	36	İman	Lise
38. M. Münip	GÖRGÜN	46	Doktor	Fakülte
39. M. Yaşar	AYDOĞDU	37	Serbest	Lise
40. Mehmet	YILDIZ	42	Bankacı	Lise
41. Mehmet	TÜYSÜZ	42	Öğr. Ele.	Fakülte
42. Mehmet	KARACA	65	Terzi	-----
43. Mehmet	OYMAK	49	Öğr. Ele.	Fakülte
44. Mehmet	SORAN	42	Çiftçi	Fakülte
45. Mehmet	BARUT	34	Çiftçi	Lise
46. Mekke	ÖCAL	74	Evhanımı	-----
47. Mercan	ÖZKAN	38	Çiftçi	Lise
48. Mustafa	AVCI	35	Çiftçi	İlkokul
49. Mutlu	EĞİTMEN	39	Tüccar	Fak. Terk.
50. Necat	KARAGÖZ	41	Muhasib	Yük. Okul
51. Nevin	SAATÇİ	40	Evhanımı	Ortaokul
52. Nihal	ÜNAL	32	Öğretmen	Yük. Okul
53. Niyazi	BÜYÜKDAĞ	34	İşçi	Ortaokul
54. Ramazan	BAYRAKTAR	35	Memur	Lise

55. S. Ahmet	KAYA	31	İşçi	Lise
56. Sadrettin	KAVŞUT	55	İnş. Tek.	Yük. Okul
57. Sait	İLKME	35	Memur	Lise
58. Sait	YILDIZ	24	Öğretmen	Fakülte
59. Saliha	YILDIZ	54	Evhanımı	İlkokul
60. Selâmi	İLKME	39	Memur	Lise
61. Uğur	BEYAZGÜL	38	Mimar	Fakülte
62. Vedat	KARAOĞLU	36	İnş. Müh.	Fakülte
63. Y. Feridun	YÜZGEN	40	Sanatçı	Fakülte
64. Yûsuf	DEMİRKOL	57	Serbest	Fakülte
65. Yûsuf	AVCI	52	Memur	Ortaokul

V. SUMMARY

PROPHETS' STORIES ŞANLIURFA

Şanlıurfa has a rather old historical past. According to famous historian **Ebu'l Farac**, Şanlıurfa is one of the first cities which was established after **Nûh Flood**. History researchers can take this region's history till B.C. 6000. when they make researches in Şanlıurfa region.

In history's developing process, Şanlıurfa which shed light on many civilizations is exceptional, specially in country geography and generally in world geography. Şanlıurfa becomes more important place, for forming, developing and keeping olive of cultures in both material and spiritual fields. That's why these culture elements become more interest focus of folklore researchers.

Şanlıurfa had lots of prophets, it became a much frequented place for a lot of prophets and it is a city which has been a landlord of these lofty people. Because of this property, it is known and mentioned as prophets' city, in other words "Enbiya's city"(Prophets' city). In this sense, people's knowledge which is cost to people and became anonymous and many offices which are related to prophets are worthy to attention. That's why the goal of this study, to search, to investigate, to examine and to classify cultural products which aren't studied before scientifically and which are cost to people in material and spiritual fields. At the last step, getting to a session, contributing from regional culture to national culture, even to universal culture and perform to relevant sciences' profits.

Prophets' stories are people tales which have been resulted from the Koran and tradition of the prophets, and this stories which are found whether from written or oral sources and each is a history independently and messages they content, have heavenly warnings and good news, come to recent days from the depth of history. In our research, we aren't only contended with the anonymous people knowledge but stories are transferred and relevant to tradition of the prophets and verses of the Koran are stated according to their importance in the story.

We felt the necessity of giving brief information about the history of this region when it is said prophet stories in Şanlıurfa.

In first part, as a summary, we dealt with "**History of Şanlıurfa Region**". Since our subject has Islamic content, we utilized the region history in to titles which are called "**before Islam conquests and after Islam conquests**". After historical information about written prophets' stories in Turkish literature we dealt with "**Prophets**"and "**Story**"terms.

In second part, we transmitted totally twelve porophets' stories about Şanlıurfa. These prophets are: **Hz.Âdem** (a.s), **Hz.Nûh** (a.s), **Hz.İbrâhim** (a.s), **Hz.Lût** (a.s), **Hz.İshâk** (a.s), **Hz.Yakub** (a.s), **Hz.Yusûf** (a.s), **Hz.Eyyûb** (a.s), **Hz.Elyesâ'** (a.s), **Hz.Şu'ayb** (a.s), **Hz.Mûsâ** (a.s) and **Hz.İsa** (a.s).

In third part, we tried to interpretation findings which we fixed about general subject in our research bellow the title "**Result**"we also determined the studies which can be done and our suggestions in this title.

In fourth part, In fifth part, we gave introductory information about the people who are sources and written sources which are profited.

In fifth part, the English. summary of the study is given

As a result, Şanlıurfa is the city which twelve proophets were born and died or lived a period of time.

1. Hz. Âdem had done agriculture a period of time in **Harrân plain** in **Şanlıurfa** region.

2. After flood, **Hz. Nûh's** ship run agroud **Cudi Mountain**, which is between **Şanlıurfa** and **Ceylanpınar** (Re'sulayn), and in that place he established a city with the people who believed in him.

3. Hz. İbrâhim was born İn **Şanlıurfa** and faught with idols and the monarch of that period, **Nemrûd Bin Ken'an** went him through fire with catapull from **Damlacık** mountain near **Urfa Castle**, and for the sake of favour kindness of God, fire didn't burn him. Fire turned into water, wood turned into fish and his surroundings became rases garden. After that **Hz. İbrâhim** migrated to **Harrân** and lived here a period of time (one and a half year) and he got married his uncle's daughter **Sâre** near "**Ayn-I Urûs**"handmake lake which is in border of **Akçakale-Syria** after that, with **Hz. Lût** and a group of his believers, he mirated.

4. Hz. Lût was born in **Şanlıurfa** and he was the first believers of his uncle (or uncle's son) **Hz. İbrâhim** and migreted with him from **Şanlıurfa**.

5. Hz.İshâk , (Ken'an) after he was chorged as a prophet in **Şam** (Palastine and around it) he came to his native land **Harrân**, and got married and lived here a period of time.

6. Hz. Ya'kub, in order to **Hz. İshâk's** testament, came to **Harrân** and got married his uncle's daughters **Leyyâ** and **Râhil** as an eguivalent to work as a shepherd. He lived in **Harrân** about fifeteen years. When **Hz. Yûsuf** (his son) was to years old, **Hz. Ya'kub** migrated with his family from **Harrân** to **Ken'an** (Palestine and around it)

7. **H. Yûsuf** was born in **Harrân** with his father **H. Ya'kub**, he had lived in **Harrân** for two years, after that he migrated to **Ken'an city**.

8. **Viranşehir** which belongs to **Şanlıurfa**, he was examined while he was in this region. In "sufferance" cave in **Eyyûb Prophet District** of centre of **Şanlıurfa**. He suffered greatly and then went to **Eyyûb Nebî Village** and died there.

9. **H. Elyesâ** emigrated, because of persecution of Israel's sons and wanted to visit **H. Eyyûb** who had lived at the same period with him in **Eyyûb Nebî Village**, but because of his old age and his excessive tiredness he had died before he visited him. His shrine is still in **Eyyûb Nebî Village**.

10. **H. Şu'ayb**, established the **Şu'ayb City** near **Harrân** town which belongs to **Şanlıurfa** and lived there.

11. **H. Mûsâ**, after killing a **Kıpti** in Egypt in order to not to be exposed to persecution of **Fir'avn**, he left Egypt and came to **Şu'ayb City**. He met **H. Şu'ayb** and got married his daughter and he became shepherd in this region.

12. **H. İsa** (Jesus Christ) couldn't accept the **Şanlıurfa's King Abgar V's** invitation, so, he spread his face to a handkerchief and sent it to the **King Abgar** by his ambassador. This handkerchief was thrown in to **Ulu Mosque's** well. And this well's water is know as curative and it is still used.

Authorities must restore the offices, which are relevant to prophets, in an appropriate style of their historical textures. They must execute in an effective way about introduction of these offices. Signboards must be organized in an appropriate way of prophets' name, in various places of city. All the in or out places, which have prophets' memory, must become clean from all bad things which are hurt feelings. Studies which are made for fish lake must be thought for the other places as well.

